

**ДВНЗ «ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

**ДВНЗ «ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЛОЗІНСЬКА ЛЮБОВ ДМИТРІВНА

УДК: 334.338.43

**ДИСЕРТАЦІЯ
ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМСТВ
СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД**

Спеціальність: 051 – економіка

Галузь знань: 05 – соціальні та поведінкові науки

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Л. Д. Лозінська

Науковий керівник:
Баланюк Іван Федорович,
доктор економічних наук, професор

Івано-Франківськ – 2021

АНОТАЦІЯ

Лозінська Л. Д. Економічний потенціал підприємств сільських територіальних громад. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 05 – «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка». – ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Івано-Франківськ, 2021.

У дисертації розкрито теоретичні і методичні основи дослідження розвитку підприємств сільських територіальних громад. Сформовано категоріальний апарат для визначення понять «потенціал», «економічний потенціал». Проведено систематизацію наукових підходів щодо трактування даних категорій в зарубіжній та вітчизняній економічній літературі.

Дослідження економічного потенціалу підприємств дозволило звернути увагу на системно-комплексний підхід до трактування категорії «економічний потенціал підприємства» як здатність та можливість виробничо-господарської діяльності, що змінюються відповідно до змін як внутрішнього, так і зовнішнього середовища, оскільки підприємство здатне формувати, розкривати, розвивати та використовувати власні ресурси у відповідних економічних умовах. Аргументовано спрямованість економічного потенціалу підприємства на зміцнення конкурентних позицій, які залежать від ключових факторів успіху: знання, вміння, мобільності, інноваційності, рівня організації менеджменту, диверсифікації виробництва.

Удосконалено структурні компоненти економічного потенціалу підприємства: виробничий потенціал (власний капітал та залучений капітал, платоспроможність, ліквідність, управління дебіторською заборгованістю, управління розподілом прибутку, управління оборотними активами); стратегію розвитку (економічна стратегія, прогнозування, маркетинг, бенчмаркінг, внутрішній консалтинг, контролінг, оцінювання економічних ризиків, конкурентні переваги, диверсифікація продукції, екологічна продукція, сталий розвиток); інвести-

ційно-інноваційний потенціал (формування активів, інвестиційна привабливість, ефективність інвестицій, формування інвестиційного портфеля, управління оборотними активами); інформаційний потенціал, який є сукупністю механізмів організаційної взаємодії, що дозволяють на основі систематичного аналізу зовнішнього й внутрішнього середовища одержувати необхідний обсяг інформації про поточний стан і передбачувані зміни; під поняттям управлінський потенціал слід розуміти здатність управлінського апарату підприємства відповідно до рівня освіти та професійних компетенцій впливати на прийняття управлінських рішень.

Визначено вплив вихідних умов та факторів на формування економічного потенціалу підприємства, серед яких виділено: зовнішні (політична ситуація; державна економічна політика; податкова політика; кредитна політика; інфляція; курси валют; кон'юнктура ринку; екологічна ситуація; бюджетна політика сільської територіальної громади) та внутрішні (організаційно-правова форма; місцезнаходження; власний ресурсний потенціал; облікова політика; дебіторська заборгованість; кредиторська заборгованість; наявність позикових коштів; прибуток; мотивація працівників; інноваційні здібності працівників; рівень знань, вмінь і навичок менеджерів; інвестиційна привабливість підприємства, території).

Узагальнено особливості розвитку сільських територіальних громад, зокрема: суб'єкт органів місцевого самоврядування; осередок економічного та людського потенціалу села; територія проживання населення; кожен сільський житель – частина громадського суспільства; прив'язаність місцевого населення до території їх проживання. Запропоновані особливості дозволять визначати соціальну взаємодію, спільність інтересів, через вивчення сільської територіальної громади як цілісного просторового територіального утворення, де проживають сільські жителі.

Запропоновано модель взаємозв'язку і взаємозалежності економічного потенціалу підприємства від зовнішнього середовища. Виділено основні цілі виробничо-господарської діяльності підприємства. У дослідженні окреслено,

що зовнішнім середовищем є сільська територіальна громада, а центральну позицію займає населення, тобто людина. Підприємство функціонує, нарощує свій економічний потенціал для забезпечення добробуту людини та економічного зростання сільської територіальної громади. Виявлено вплив змін внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства на процес управління економічним потенціалом підприємства. Запропоновано сільську територіальну громаду розглядати як поєднання особливостей структурних компонентів наступних самотійностей адміністративно-управлінської системи: географічної, природно-ресурсної, поселенської, економічної, інвестиційно-інноваційної, соціальної, демографічної, екологічної.

Результати дослідження тенденцій розвитку сільських територіальних громад дають підстави стверджувати про необхідність та невідворотність проведення реформування місцевих бюджетів, а саме: необхідність закріплення саме за місцевими бюджетами бюджетоутворюючих податків і зборів; сприяння та створення економічних умов для ефективного функціонування комунальних підприємств, що на локальному рівні сприятиме нарощуванню дохідної частини бюджету сільських територіальних громад; надання можливості підприємствам одержувати кредити; розвиток власного потенціалу території та підвищення інвестиційного потенціалу відповідної території, що забезпечить збільшення інвестицій для розвитку території. Це підкреслює важливість децентралізації в питанні укрупнення сільських територіальних громад та удосконалення механізмів розвитку підприємництва та формування податкової бази місцевих бюджетів, що сприятиме забезпеченню спроможності місцевого самоврядування до організації ефективної системи територіальної влади та формування економічної самодостатності сільських територіальних громад.

Побудова концепції розвитку економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад, яка зорієнтована на застосуванні системно-комплексного підходу, дозволила врахувати рівні управління, при яких економічне зростання дає можливість використовувати накопичений запас методів, інструментів регулювання процесів нарощування економічного потенціалу як

підприємств, так і сільських територіальних громад та територій у цілому, та повинна базуватися на системних взаємозв'язках між ними.

Дослідження соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад дозволило виділити напрями вдосконалення структури та територіальної організації в сільській місцевості у сучасних умовах децентралізації. Встановлено, що рівень використання існуючого потенціалу визначається ефективністю діяльності мережі суб'єктів господарювання, зокрема туристичне обслуговування, що складає матеріально-технічну базу та інфраструктуру сфери туризму в сільській місцевості. Дане дослідження дозволило, враховуючи територіальні особливості, виокремити три групи туристичних продуктів: гірський туризм; бізнес-туризм та туризм за інтересами.

Проведений аналіз економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад сприяв у виокремленні сильних та слабких сторін, щоб виявити як можливості, так і загрози та визначити пріоритетні напрями й заходи щодо їх розвитку.

Враховуючи вектор реалізації політики децентралізації, доведено, що процес управління економічним потенціалом підприємства сільської територіальної громади в умовах змін полягає у здатності підприємства вистояти, протистояти і адаптуватися до дії зовнішніх (екзогенних) та внутрішніх (ендогенних) змін. На прийняття управлінських рішень впливає цілий комплекс зовнішніх факторів: політична ситуація; економічна політика; інструменти державного фінансового забезпечення; споживачі; конкуренти; посередники; постачальники; інвестори; соціальні та елогічні фактори, оскільки структура внутрішніх факторів обумовлена внутрішнім середовищем функціонування підприємства на яке впливає земельний, матеріально-технічний, кадровий, інформаційний, інвестиційно-інноваційний потенціали. Вплив внутрішніх і зовнішніх факторів на функціонування підприємства, яким необхідно і можливо управляти відповідно до поставлених цілей, буває різним.

Підкреслено, що важливість формування ефективної системи управління економічним розвитком сільських територіальних громад підвищує інтерес до

стратегічного менеджменту. Це дозволить забезпечити системно-комплексний розвиток території на довгу перспективу, а пріоритетною ціллю стратегічного менеджменту є підвищення рівня життя сільського населення. Звернено увагу на те, що стратегічна орієнтація підприємств – це комплексна програма дій, яка визначає місію, головні цілі, пріоритетні напрями діяльності та умови їх ефективного функціонування. Диверсифікація як стратегічна орієнтація передбачає значні потенційні можливості для успішного розвитку підприємств.

Запропоновано та апробовано науковий підхід щодо зміцнення економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад в умовах викликів та економічних ризиків на основі результатів розрахунку економетричної моделі, що створює умови для нарощення економічного потенціалу підприємств в умовах тісної залежності підприємств від короткострокових кредитів банків та капітальних інвестицій в основний капітал.

Для забезпечення розвитку економічного потенціалу сільських територіальних громад обґрунтовано підхід, в основі якого лежить принцип субсидіарності, розкрито основні напрями активізації управління економічним потенціалом сільських територіальних громад: створення сприятливого середовища для розвитку підприємництва; розширення доступу підприємств до фінансування; розвиток і популяризація підприємницької культури та навичок. У контексті стимулювання розвитку підприємництва важливим є процес ефективного управління економічним потенціалом підприємства, концептуальною метою якого є нарощування інвестиційно-інноваційного потенціалу та забезпечення соціально-економічного розвитку території.

Серед концептуальних напрямів інноваційного розвитку підприємництва в умовах децентралізації виділено функціонування територіальної інноваційної системи, яка характеризується відкритістю, здатністю генерувати зовнішній трафік за участі зовнішніх організацій та інститутів у її розвитку, а функціональні взаємозв'язки характеризуються подвійністю: наявністю потоків місцевого рівня між окремими суб'єктами системи та наявністю потоків, які виходять за межі системи. Реалізація територіальної інноваційної системи ґрунтується на

конкретній моделі розвитку територій локального рівня, що забезпечує зміцнення економічного потенціалу території.

Ключові слова: економічний потенціал, підприємства, сільські територіальні громади, структурні компоненти, децентралізація, сталий розвиток, інноваційний розвиток.

ANNOTATION

Lozinska L. D. Economic potential of the enterprises of rural territorial communities. – Qualified paper as a manuscript.

The dissertation for a degree of Philosophy Doctor in field of study 05 – “Social and behavioral sciences”, specialty 051 “Economics”. – Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano85

-Frankivsk, 2021.

The dissertation reveals the theoretical and methodological fundamentals of the research on development of the enterprises of rural territorial communities. The author has shaped a framework of categories to define the concepts of “potential” and “economic potential”. The work supplies systematization of the scientific approaches concerning interpretation of the mentioned categories in the foreign and domestic economic literature.

The study of economic potential of enterprises allowed to pay attention to the system and integrated approach to the interpretation of the category "economic potential of the enterprise", as the ability and possibility of productive and economic activities which are changed according to changes in both internal and external environment. because the enterprise is able to form, reveal, develop and use its own resources in the appropriate economic conditions.

It has been argned orientation of the economic potential of the enterprise on strengthening of competitive positions which depend on key factors of success such as: knowledge, ability, mobility, innovation, level of the organization of manage-

ment, diversification of manufacture.

The structural components of the economic potential of the enterprise have been improved: production potential (equity and attracted capital, solvency, liquidity, receivables management, profit distribution management, current assets management); development strategy (economic strategy, forecasting, marketing, benchmarking, internal consulting, controlling, economic risk assessment, competitive advantage, product diversification, environmental products, sustainable development); investment and innovation potential (asset formation, investment attractiveness, investment efficiency, investment portfolio formation, current assets management); information potential, which is a set of mechanisms of organizational interaction that allow on the basis of a systematic analysis of the external and internal environment to obtain the necessary amount of information about the current state and expected changes; the concept of managerial potential should be understood as the ability of the management staff of the enterprise in accordance with the level of education and professional competencies to influence management decisions.

The influence of initial conditions and factors on the formation of economic potential of the enterprise is determined, among which are: external (political situation; state economic policy; tax policy; credit policy; inflation; exchange rates; market conditions; ecological situation; budget policy of rural territorial community) and internal (organizational and legal form; location; own resource potential; accounting policy; receivables; accounts payable; availability of borrowed funds; profit; employee motivation; innovative abilities of employees; level of knowledge, skills and abilities of managers; investment attractiveness of the enterprise, territory).

The peculiarities of the development of rural territorial communities have been generalized, in particular: the subject of local self-government bodies; the center of economic and human potential of the village; territory of residence of the population; every villager is part of civil society; attachment of the local population to the territory of their residence. The proposed features will determine the social interaction, common interests, through the study of the rural territorial community as a holistic spatial territorial entity, where villagers live.

A model of the interconnection and interdependence of the economic potential of the enterprise from the external environment is proposed. The main goals of production and economic activity of the enterprise are highlighted. The study outlines that the external environment is a rural territorial community, and the central position is occupied by the population, ie people. The enterprise operates, increases its economic potential to ensure human well-being and economic growth of the rural community. The influence of changes in the internal and external environment of the enterprise on the process of managing the economic potential of the enterprise is revealed. It has been proposed to consider the rural territorial community as a combination of features of the structural components of the following independences of the administrative system: geographical, natural resource, settlement, economic, investment and innovation, social, demographic, environmental.

The results of the study of trends in the development of rural territorial communities give grounds to assert the need and inevitability of reforming local budgets, namely: the need to fix of budget-generating on local budget taxes and fees; promoting and creating economic conditions for the effective functioning of public utilities, which at the local level will help increase the revenue side of the budget of rural communities; providing opportunities for enterprises to obtain loans; development of the territory's own potential and increase of the investment potential of the respective territory, which, in turn, will increase investments for the development of the territory. This emphasizes the importance of decentralization in the consolidation of rural communities and improving the mechanisms of business development and the formation of the tax base of local budgets, which will contribute to the capacity of local governments to organize an effective system of territorial government and economic self-sufficiency of rural communities.

Construction of the concept of development of economic potential of enterprises of rural territorial communities, which is focused on the application of system-integrated approach, allowed to take into account management levels at which economic growth gives the opportunity to use the accumulated stock of methods, tools for regulating economic potential of enterprises and rural territorial communities ter-

ritories as a whole, and should be based on systemic relationships between them.

The study of social and economic development of rural territorial communities has identified areas for improving the structure and territorial organization in rural areas in modern conditions of decentralization. It is established that the level of use of the existing potential is determined by the efficiency of activity of the network of business entities, in particular tourist services, which constitute the material and technical base and infrastructure of tourism in rural areas. This study allowed, taking into account the territorial features, to distinguish three groups of tourist products: mountain tourism; business tourism and tourism of interest.

The analysis of the economic potential of enterprises of rural territorial communities helped to separate strengths and weaknesses in order to reveal both opportunities and threats and to identify priorities and measures for their development.

Considering the vector of implementation of the decentralization policy, it is justified that in the changing conditions the process of management of the economic potential of enterprises of rural territorial communities involves the capacity of the enterprise to withstand, to resist and to adapt to the impact of external (exogenous) and internal (endogenic) changes.

Management decisions are influenced by a range of external factors: the political situation; economic policy; instruments of state financial support; consumers; competitors; intermediaries; providers; investors; social and ecological factors, as the structure of internal factors is determined by the internal environment of the enterprise which is affected by land, logistical, personnel, information, investment and innovation potentials.

The influence of external and internal factors on the functioning of the enterprise, which is necessary and possible to manage in accordance with the objectives is different.

It is emphasized that the importance of forming an effective management system for economic development of rural communities increases the interest in strategic management, which in turn will ensure the system-integrated development of the

territory in the long run, and the priority goal of strategic management is to improve living standards. Attention is drawn to the fact that the strategic orientation of enterprises is a comprehensive program of action that defines the mission, main goals, priorities and conditions for their effective functioning. Diversification as a strategic orientation provides significant potential for successful enterprise development.

The scientific approach on strengthening of economic potential of the enterprises of rural territorial communities in the conditions of challenges and economic risks is offered and tested, on the basis of results of calculation of the econometric model creating conditions for increasing of resource potential of enterprises in close dependence of enterprises on short-term bank loans.

To ensure the development of economic potential of rural territorial communities, the approach based on the principle of subsidiarity has been substantiated, the main directions of intensification of management of economic potential of rural territorial communities are revealed: creation of favorable environment for business development; expanding access of enterprises to financing; development and popularization of entrepreneurial culture and skills. In the context of stimulating the development of entrepreneurship, the process of effective management of the economic potential of the enterprise is important, the conceptual purpose of which is to increase investment and innovation potential and ensure the social and economic development of the territory.

Among the conceptual directions of innovative development of entrepreneurship in the context of decentralization is the functioning of the territorial innovation system, which is characterized by openness, ability to generate external traffic with external organizations and institutions in its development, and functional relationships are characterized by duality: local level of flows between entities system and the presence of flows that go beyond the system. The implementation of the territorial innovation system is based on a specific model of development of local areas, which ensures the strengthening of the economic potential of the territory.

Key words: economic potential, enterprises, rural territorial communities, structural components, decentralization, sustainable development, innovative devel-

orment.

Список публікацій Лозінської Л. Д. за темою дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Лозінська Л.Д., Васьківська К.В., Чопик О.В., Галімух Ю.О. Удосконалення розвитку приміських територій. Бізнес Інформ. 2019. №7. С. 91-100. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-7-91-100> (1,2 друк. арк.). *Особистий внесок: Обґрунтовано пріоритетні напрями розвитку підприємств приміських територій в умовах децентралізації (0,4 друк. арк.).*

2. Лозінська Л.Д., Кухній Л.С., Костюк Б.А., Стельмашук А.М. Синергетичний підхід до механізму функціонування організаційно-правових форм підприємств в умовах технологічної модернізації виробництва. Вісник Прикарпатського університету. Економіка. Вип. 14. Івано-Франківськ: Плай, 2019. С. 34-39. (0,3 друк. арк.). *Особистий внесок: використовуючи синергетичний підхід удосконалено механізм функціонування підприємств, у частині методів та важелів, в умовах модернізації виробництва (0,1 друк. арк.).*

3. Лозінська Л.Д., Васьківськ К.В., Пелехатий А.О., Галімух Ю.О. Співробітництво територіальних громад в умовах децентралізації. Ефективна економіка. 2019. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7209> DOI: 10.32702/2307-2105-2019.8.1 (0,64 друк. арк.). *Особистий внесок: проаналізовано розвиток сільських територіальних громад в умовах децентралізації (0,25 друк. арк.).*

4. Лозінська Л.Д., Васьківська К.В., Галімух Ю.О. Економічний потенціал підприємства в умовах змін: суть та характерні особливості. Ефективна економіка. 2020. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7858> DOI: 10.32702/2307-2105-2020.5.7 (0,57 друк. арк.). *Особистий внесок: виявлені особливості формування економічного потенціалу підприємств в умовах змін (0,2 друк. арк.).*

5. Лозінська Л.Д., Васьківська К.В. Особливості конкурентного економічного потенціалу підприємства. Аграрна економіка. Львів, ЛНАУ. 2020. Т. 13.

№ 1-2. С. 55-62. (0,4 друк. арк.). *Особистий внесок: виявлені особливості конкурентного середовища, які впливають на економічний потенціал підприємств (0,2 друк. арк.).*

Наукові праці автора у періодичних виданнях інших держав

6. Лозінська Любов, Васьківська Катерина, Галімул Юлія. Управління економічним потенціалом підприємства сільських територіальних громад в умовах змін. *Evropský časopis ekonomiky a managementu*. 2020. Vol. 6. Issue 4. р. 89-97. (1,1 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено економічний розвиток підприємства в умовах адаптації його до зовнішнього середовища, виявлено системно-комплексні зміни, які зумовлені динамічністю і складністю соціально-економічних перетворень, що вимагають змін економічної діяльності підприємств (0,4 друк. арк.).*

Матеріали наукових конференцій

7. Лозінська Л. Економічна вигода впровадження енергозберігаючих технологій в тепличних господарствах. *Соціально-економічний розвиток аграрної сфери: інженерно-економічне забезпечення*. Матеріал. міжнар. наук.-практ. конф. (Бережани, 19-20 квітня 2018 р.). Тернопіль, ФОП Паляниця В.А., 2018. С. 337-339. (0,1 друк. арк.).

8. Лозінська Л.Д., Васьківська К.В., Пелехатий А.О. Формування систем місцевих бюджетів в умовах євроінтеграції. *Стратегія якості в промисловості і освіті*. Матеріали XV Міжнар. конф. (3-6 червня 2019 р.), Варна, Болгарія. 2019. С. 476-481. (0,2 друк. арк.). *Особистий внесок: проаналізовані місцеві бюджети сільських територіальних громад (0,1 друк. арк.).*

9. Лозінська Л.Д., Васьківська К.В., Шеленко Д.І., Галімул Ю.О. Економічний потенціал підприємства : теоретичний аспект. *The 10th International scientific and practical conference "Topical issues of the development of modern science"* (June 4-6, 2020) Publishing House "ACCENT", Sofia, Bulgaria. 2020. (827 р.) С. 185-189. (0,2 друк. арк.). *Особистий внесок: уточнено структуру еконо-*

мічного потенціалу підприємств (0,05 друк. арк.).

10. Лозінська Л.Д. Деякі аспекти формування економічного потенціалу підприємств територіальних громад. *Фінансова політика України в умовах європейської інтеграції*: зб. тез наук. доп. за матеріалами I Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти та молодих вчених, (Львів, 20 лютого 2020 р.) : у 2 ч. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. Ч. 1. С. 190-191. (0,1 друк. арк.).

11. Лозінська Л.Д. Особливості економічного потенціалу підприємства. Стратегічні пріоритети розвитку економіки, обліку, фінансів та права в Україні та світі: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 23 січня 2020 р.): у 6 ч. Полтава: ЦФЕНД, 2020. Ч. 1. С. 32-33 (59 с.)

URL: file:///C:/Users/Dell/Desktop/ва%20Конф%20січ%202020/ЧАСТИНА_1_%20НА%20САЙТ.pdf Полтава (0,1 друк. арк.).

ЗМІСТ

ВСТУП	16
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	24
1.1. Теоретична суть економічного потенціалу підприємств	24
1.2. Сільська територіальна громада як суб'єкт місцевого самоврядування	36
1.3. Методичні основи дослідження економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад	48
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	63
2.1. Діагностика соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад	63
2.2. Економічна спроможність сільських територіальних громад в умовах децентралізації	83
2.3. Тенденції зміцнення економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад	99
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ НАРОЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	125
3.1. Управління економічним потенціалом підприємств сільських територіальних громад	125
3.2. Напрями нарощення економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад	143
3.3. Пріоритетність інноваційного розвитку підприємництва в умовах децентралізації	153
ВИСНОВКИ	168
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	172
ДОДАТКИ	192

ВСТУП

Актуальність теми. Акцентування уваги на територіальних аспектах соціально-економічного розвитку зумовлене тим, що їх врахування дає змогу аналізувати явища та процеси, які є результатом різних взаємозв'язків та взаємовпливів на формування суспільного добробуту. На сучасному етапі економічного розвитку важливим напрямком є функціонування підприємств з одночасним ефективним використанням власних ресурсів, залученням економічного, кадрового потенціалів території з метою підвищення економічного зростання як підприємства, так і території загалом.

Вагомим фактором, який впливає на результативність функціонування підприємств на ринку в умовах децентралізації виступає економічний потенціал, який характеризує цілі та активізує їх виробничо-господарську діяльність. В умовах дефіцитності ресурсів для підприємств різних сфер економіки гостро стоїть питання пошуку джерел, формування та визначення напрямів, залучення, зміцнення економічного потенціалу, який має здатність впливати на кінцеві результати діяльності підприємства, від чого залежить формування цілей розвитку на майбутнє, структура дохідної частини місцевого бюджету, створення нових робочих місць та платоспроможність населення.

Підприємства сільських територіальних громад формують свій економічний потенціал так, щоб постійно збільшувати можливості щодо ефективного вирішення виробничо-господарських проблем та поліпшення свого становища на ринку. Підприємство, знаючи своє оточення та напрями функціонування, а також інтенсивність змін, може адаптувати власну (внутрішню) мінливість до мінливості зовнішнього середовища. Оскільки економічне середовище постійно перебуває під впливом змін, то для підприємств характерним є процес корегування власного економічного потенціалу, що викликає підвищений інтерес суспільства, зокрема, вчених і практиків, в умовах нестабільності викликає підвищений інтерес суспільства, зокрема вчених і практиків.

Проблеми економічного потенціалу підприємств опрацювали зарубіжні вчені-економісти, зокрема: А. Маршал, Ф. Кене, Т. Паландер, М. Портер,

П. Потьє, М. Рєхл, Й. Шумпетер та ін. У різних аспектах питання економічного потенціалу територій та підприємств досліджували такі вітчизняні науковці: В. Аренчій, І. Баланюк, К. Васьківська, І. Лукінов, Г. Возняк, М. Козоріз, Н. Краснокутська, Л. Петришин, П. Стецюк, О. Терещенко та ін. Проблемам розвитку сільських територіальних громад присвячено праці вітчизняних вчених: В. Борщевського, Ю. Губені, П. Жука, Т. Зінчук, Н. Котенко, Д. Крисанова, А. Пелехатого, Н. Пилипів, Х. Притули, І. П'ятничук, Л. Савош, Т. Шматковської, В. Якубів, І. Яціва, В. Юрчишина та ін. Однак чимало проблем, які стосуються розвитку економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад в умовах децентралізації, залишаються не до кінця розкритими. Незважаючи на вагомий вклад українських учених-економістів залишаються недостатньо вивченими проблеми розвитку підприємств в умовах децентралізації, що зумовило необхідність дослідження економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад. Наукова новизна та актуальність зазначених проблем дали можливість здійснити вибір теми дисертаційної роботи, визначили об'єкт та предмет дослідження, а також мету і завдання.

Зв'язок дисертаційної роботи з науковими темами, програмами, планами. Наукове дослідження відповідає тематичним планам наукових досліджень ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»: «Розробка організаційно-економічного механізму удосконалення функціонування виробничо-господарських структур регіону» (номер державної реєстрації 0111U000875, 2011–2020 рр.) – у рамках теми авторка розробила пропозиції щодо обґрунтування напрямів зміцнення економічного потенціалу підприємств в умовах децентралізації; «Розробка і обґрунтування соціально-економічного та організаційно-управлінського механізму збалансованого розвитку підприємницьких структур у регіоні Карпат» (номер державної реєстрації 0113U004332, 2012–2020 рр.) – розроблено пропозиції щодо сталого розвитку сільських територіальних громад, обґрунтовано сильні сторони та окреслено можливості розвитку підприємств сільських територіальних громад на перспективу.

Мета та завдання наукового дослідження. Метою дисертаційної роботи є поглиблення теоретичних та методичних положень і практичних рекомендацій щодо зміцнення економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад.

Для досягнення поставленої мети необхідно було виконати такі завдання:

- обґрунтувати суть економічного потенціалу підприємства та його взаємозв'язок із зовнішнім та внутрішнім середовищем;
- виокремити принципи, методи та функції економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад;
- встановити тенденції основних показників функціонування підприємств області;
- обґрунтувати концептуальні напрями управління економічним потенціалом підприємств територіальних громад;
- обґрунтувати можливості нарощення економічного потенціалу сільських територіальних громад;
- розробити пропозиції щодо інноваційного розвитку підприємництва в умовах децентралізації як реформи місцевого самоврядування.

Об'єктом дослідження є процес формування та зміцнення економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методичних та прикладних аспектів щодо формування та зміцнення економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад.

Методи дослідження. Наукове дослідження базується на основних положеннях економачних теорій зарубіжних та вітчизняних учених, зокрема з питань формування, управління економічним потенціалом підприємств на локальному рівні функціонування сільських територіальних громад. Для виконання поставлених завдань задіяно такі методи: семантичного аналізу – для визначення сутності економічного потенціалу як економічної категорії, виділення особливостей та ознак; абстрактно-логічний – для формування теоретичних узагальнень та висновків; порівняльного аналізу – для порівняння кількісних та

якісних показників фактичного розвитку підприємств; аналізу і синтезу – для обґрунтування системи показників для оцінювання економічного потенціалу підприємств та фермерських господарств; монографічний і системного аналізу – для вивчення й аналізу виробничо-господарської діяльності підприємств сільських територіальних громад; економіко-статистичний – для аналізу стану й тенденцій розвитку економічного потенціалу сільських територіальних громад, а також для наочного відображення отриманих результатів; розрахунково-конструктивний – для розробки заходів щодо управління розвитком сільських територіальних громад; SWOT-аналізу – для оцінки сильних і слабких позицій економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад із аналізом певних можливостей та загроз.

Інформаційною базою дослідження слугували законодавчі та нормативні акти України, постанови Кабінету Міністрів України, офіційні статистичні дані Державного комітету статистики України та Головного управління статистики в Івано-Франківській області, матеріали та документи Івано-Франківської обласної держадміністрації, наукові публікації зарубіжних та вітчизняних вчених, «Internet», особисті наукові узагальнення авторки.

Наукова новизна результатів дослідження включає обґрунтування науково-практичних положень щодо зміцнення економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад. Найважливіші наукові результати, які характеризують новизну дисертаційного дослідження, полягають у наступному:

удосконалено:

– сутнісні положення щодо реалізації територіальної інноваційної системи, яка, завдяки притаманним їй подвійним взаємозв'язкам (потоків місцевого рівня між окремими суб'єктами системи і потоків, які виходять за межі системи), здатним генерувати зовнішні та внутрішні умови розвитку системи, а також на основі врахування конкретної моделі розвитку територій локального рівня і їх оптимальної спеціалізації, забезпечить зміцнення економічного потенціалу території (3.3);

– теоретико-методологічні засади зміцнення економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад в умовах децентралізації, конкурентного середовища та економічних ризиків, зокрема щодо врахування суб'єктами господарювання у практичній діяльності залежності показника чистого прибутку на одне підприємство від короткострокових кредитів банків та капітальних інвестицій в основний капітал, що підтверджується результатами розрахунку (побудови) відповідної економетричної моделі (3.2);

– трактування економічного потенціалу підприємства з позиції системно-комплексного підходу, що враховує значення не лише економічної, а й соціальної та екологічної його складових, відповідає принципам менеджменту, і, на відміну від існуючих визначень, розглядає дане поняття як сукупність ресурсів, можливостей підприємства розвиватися в умовах конкурентного середовища з урахуванням поставлених цілей, спрямованих на забезпечення сталого розвитку (1.1);

– модель концепції розвитку економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад на основі виокремлення у її складі трьох блоків (принципів розвитку економічного потенціалу підприємств, спрямованих на обґрунтування темпів, активізацію виробничо-господарської діяльності та визначеність у процесі реалізації цілей; теорій розміщення виробництва, на основі яких доцільно приймати рішення щодо розміщення виробництва; теорій чинників розвитку, що дають змогу визначити можливості зростання та конкурентні переваги), прикладне впровадження/врахування яких сприятиме позитивним змінам у діяльності підприємства (1.3);

– інструментарій оцінювання результативності функціонування економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад, який є основою для розробки заходів з активізації інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств, що є можливим за умови створення сприятливого інвестиційного клімату та бізнес-середовища, формування локального економічного потенціалу підприємств на основі диверсифікації видів діяльності, абсорбційної здатності та їхнього інноваційного прориву (2.3);

набули подальшого розвитку:

– обґрунтування положень щодо соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад в умовах децентралізації, з урахуванням особливостей та основних факторів підвищення їхнього потенціалу, аналізу пріоритетних сфер економіки, високого рівня дотаційності, зростання диспропорцій у формуванні місцевих бюджетів, просторового і функціонального аспектів розвитку, необхідності формування сприятливого бізнес-середовища, що, у свою чергу, впливатиме на зменшення міграційних потоків та виведення сільських територіальних громад на вищий рівень соціальної, екологічної, економічної, фінансової та страхової культури (2.2);

– пропозиції щодо вдосконалення механізму управління економічним потенціалом підприємств сільської територіальної громади, зокрема, виокремлення у його складі мотиваційних стимулів, які підсилюють цілеспрямованість працівників, впливають на реалізацію напрямів управління економічним потенціалом в умовах змін та полягають у здатності підприємства протистояти й адаптуватися до впливу зовнішніх та внутрішніх факторів, розширювати доступ до джерел фінансування, а також формувати сприятливе середовище розвитку підприємництва (3.1).

Практичне значення одержаних результатів. Практична цінність одержаних автором результатів наукових досліджень полягає у тому, що обґрунтовані в дисертації методичні підходи, отримані теоретичні висновки та практичні рекомендації можуть бути використані у процесі розробки стратегії соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад в умовах децентралізації.

Результати наукового дослідження використані у розробці Стратегії розвитку Івано-Франківської області на період 2021-2027 роки (довідка № 28/07-11/04 від 24.12.2019 р.).

Наукові розробки та пропозиції щодо нарощування економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад використані для формування стратегічних засад економічної політики Івано-Франківської області й

тактичних підходів щодо її реалізації. Практичний інтерес становлять пропозиції щодо зміцнення джерел нарощування економічного потенціалу підприємств, як основи формування місцевих бюджетів сільських територіальних громад (довідка № 467/0/2-20/01-116 від 19.03.2020 р.).

Пропозиції автора щодо спеціалізації діяльності на найбільш дохідних напрямках сільськогосподарського виробництва застосовуються фермерським господарством “РО-МА” м. Калуш Івано-Франківської області (довідка № 79 від 11.05.2020 р.).

Наукові пропозиції автора щодо спеціалізації діяльності фермерських господарств на прибуткових напрямках сільськогосподарського виробництва прийняті до використання фермерським господарством «Степан Мельничук-1» Коломийського району Івано-Франківської області (довідка № 43 від 20.04.2020 р.).

Науково-практичні результати дисертаційного дослідження задіяні у ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» при викладанні дисциплін «Основи наукових досліджень», «Основи бізнесу» (довідка № 01-23/55 від 10.02.2020 р.).

Особистий внесок здобувача. Дана дисертаційна робота виконана автором самостійно. Наукові розробки, результати, рекомендації і висновки, що виносяться на захист, самостійно одержані автором. У наукових працях, які опубліковані у співавторстві, авторкою взято до уваги лише ті ідеї, що є результатом особистих розробок.

За результатами наукових досліджень опубліковано 11 наукових праць, зокрема: 5 наукових статей в наукових збірниках та журналах, що включені до наукометричних баз, 1 наукова стаття – у науковому періодичному виданні іншої держави; 5 публікації апробаційного характеру. Загальний обсяг друкованих аркушів становить 4,91, у тому числі автора 2,0 друк. арк.

Апробація результатів дисертації. Результати досліджень та основні положення роботи оприлюднені й обговорені на міжнародних і вітчизняних науково-практичних конференціях, зокрема: «Соціально-економічний розвиток

аграрної сфери: інженерно-економічне забезпечення» (Бережани, 19-20 квітня 2018); «Стратегія якості в промисловості і освіті» (Варна, Болгария, 3-6 червня 2019 р.); «The 10th International scientific and practical conference «Topical issues of the development of modern science» (Sofia, Bulgaria, June 2020); «Стратегічні пріоритети розвитку економіки, обліку, фінансів та права в Україні та світі» (Полтава, 23 січня 2020 р.); «Фінансова політика України в умовах європейської інтеграції» (Львів, 20 лютого 2020 р.).

Обсяг і структура дисертації. Основні структурні компоненти дисертації: анотація, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел і додатки. Дисертаційна робота містить 30 таблиць, 20 рисунків, 10 додатків. Список використаних джерел налічує 216 найменувань на 20 сторінках. Додатки займають 17 сторінок. Повний обсяг дисертації складає 208 сторінок, з них 171 сторінки основного тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

1.1. Теоретична суть економічного потенціалу підприємств

В економічній літературі потенціал підприємства розглядається вченими-економістами як економічна система, яка включає сукупність структурних компонентів, що взаємодіють між собою у взаємозалежні один від одного та становлять цілісність для збалансованого розвитку економіки. У господарській діяльності економічна система є сукупністю виробничо-господарських складових, які встановлюються у процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання продукції, товарів чи послуг. Науково-методичні положення щодо розвитку економічної системи сформувалися у вивченні різних підходів до поняття «потенціал».

Енциклопедія трактує термін «потенціал» як ступінь потужності (скриті можливості) у якому-небудь відношенні [48, с. 526]. У вітчизняній економічній літературі уперше термін «потенціал» було використано на початку минулого століття. Вчений К.Г. Воблій трактував дану категорію як «потенційної можливості країни щодо виробництва матеріальних благ для задоволення потреб населення» [31]. Перші дослідження даної категорії вчені проводили наукові дослідження переважно на макрорівні.

Вчені-економісти О.С. Федонін, І.М. Рєпіна, О.І. Олексюк стверджують, що потенціал характеризує приховані можливості людини, підприємства чи суспільства в цілому, тобто ті можливості, які ще не встигли проявитись або здатні діяти у відповідних сферах економіки [162, с. 5]. Заслугує на увагу трактування категорії «потенціал» академіком Л.І. Абалкіним, який вважає, що потенціал – це узагальнена збірна характеристика ресурсів, прив'язаних до місця й часу [1, с. 214]. Вчений-економіст В.С. Немчинов трактування категорії

«потенціал» пов'язує з процесом розширеного виробництва [48].

У зарубіжній економічній літературі зустрічається трактування цієї категорії як наявних сил, можливостей, які можуть бути використані для досягнення певної мети. Крім теорії трудової вартості К. Маркса, до «витратних» теорій можна віднести теорію витрат виробництва, а також відому теорію трьох факторів виробництва. Так, Р. Торренс, Н. Сеніор, Дж. Мілль, Дж. Мак-Куллох, які підтримують основні положення теорії витрат виробництва, важливість надають праці, яка вкладена у товар раніше, тобто уречевленій праці. Основоположники теорії трьох факторів виробництва, французькі економісти Ж.Б. Сей і Ф. Бастіа (XIX ст.), при дослідженні вартості виробництва враховували працю, землю і капітал як основні, головні фактори виробництва. Вони пояснювали, що кожний фактор зокрема формує певну частину вартості, а саме: праця – заробітну плату, капітал – відсоток, а земля – ренту. А. Карл Маркс у праці «Капітал», розглядаючи суть теорії вартості, досліджував різні фактори і їх вплив на формування споживчої вартості [96]. Пізніше він визнавав вплив цих трьох факторів виробництва на мінову вартість і ціну. Тут можна стверджувати, що основу для дослідження «потенціалу» заклав К. Маркс. Вітчизняні вчені-економісти [90, с. 12] потенціал розглядали всесторонньо, досліджуючи його кількісні та якісні особливості. Ресурсне розуміння «потенціалу» підтримували такі вчені, як В.Н. Архангельський, Л.Є. Зіновєв [8, с. 16], Е.Б. Фігурнов [163, с. 38], В.І. Свободін. У своїх дослідженнях вони доводять, що потенціал слід розглядати як певну сукупність тих ресурсів, які приймають участь у процесі виробництва [139, с. 6]. Вважаємо, що даний ресурсний підхід до тлумачення категорії «потенціал» є також правильним. Досить цікавою є думка Т.Г. Храмцової та А.В. Копайгори, які вважають, що «потенціал – це не тільки і не просто кількість ресурсів, але й включена в них можливість до розвитку системи у заданому напрямку» [167]. Т. Г. Храмцова, А.В. Копайгора стверджують, що використання потенціалу повинне виражатись у кінцевих результатах діяльності підприємства [167]. Тому у їхньому трактуванні категорії «потенціал» прослідковуються ресурсний, цільовий і результативний підходи.

В економічній літературі також немає однозначної думки щодо тлумачення категорії «виробничий потенціал». Ресурсний підхід до тлумачення даної категорії підтримують вчені-економісти В.М. Авдєєнко та В.О. Котлов [2, с. 19], Д.К. Шевченко [173, с. 17]. Тлумачення категорії «економічний потенціал підприємства» вченими наведено у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

**Теоретичні підходи до тлумачення суті категорії
«економічний потенціал підприємства»***

Науковий підхід до трактування категорії	Узагальнене тлумачення	Автори
Ресурсний	Основою економічного потенціалу підприємства є сукупність власних та залучених ресурсів, які відображені у балансі підприємства	Авдєєнко В.М. та Котлов В.О. [2, с. 19], Шевченко Д.К. [173, с. 17]. Лукінов І.І. [90]. Чернішов Д.А. [171].
Результативний	Основою для оцінки економічного потенціалу підприємства є повне використання ресурсів, випуск продукції	Горбунов Е.П. [36] Белова С.А [13] Абалкін Л.І. [1].
Цільовий	Оцінку економічного потенціалу підприємства слід проводити із врахуванням здатності та можливостей досягати поставлених цілей за умов максимальної ефективності, отримувати заплановані результати, підвищувати конкурентоспроможність	Люкшинова А.Н. [92] Райзберг Б.А. [128] Ігнатовський І.А. [59] Ажаман І.А., Жидков О.І. [4]

*Джерело: опрацьовано автором.

Дещо інший науковий підхід прослідковується у в економічній енциклопедії, де «виробничий потенціал» ототожнюється з «виробничою потужністю» [48]. Ми не можемо з цим погодитись, зокрема у тій частині, де виробничий потенціал потрібно відносити до певної території, «на якій сконцентрована певна сукупність виробництв». Процес концентрації виробництва, наслідком якого є зменшення кількості та збільшення середніх розмірів суб'єктів господарювання, спостерігаємо в сільському господарстві багатьох країн світу [181].

В науковій літературі деякі автори ототожнюють категорії «економічний потенціал підприємства» і «виробничий потенціал», зокрема Е.П. Горбунов, не зрозуміло для нас, прирівнює виробничий потенціал з суспільним продуктом та національним доходом [36, с. 3], що ми не підтримуємо, а С.А. Белова розглядає потенціал як «синтетичний показник рівня розвитку економіки» [13, с. 21]. Отже, аналізуючи зміст даних тлумачень, можна стверджувати, що вони зорієнтовані на результат. Тому тлумачення категорії «економічний потенціал підприємства» згаданими вище науковцями ми відносимо до результативного наукового підходу.

Досліджуючи наукові напрацювання вчених-економістів, ми підійшли до висновку, що «потенціал» об'єднує ресурси, фактори та можливості, як основні структурні компоненти. Щодо категорії «економічний потенціал підприємства», то думка вчених-економістів є двояка, зокрема, одні вчені трактують дану категорію як «сукупність ресурсів», а інші, як «кількість і якість ресурсів». Цікавим є підхід Д.А. Чернішова, який економічний потенціал підприємства досліджує як сукупність ресурсів, але не враховує ті взаємозв'язки, які виникають саме під час виробництва [171, с. 25]. Кількісні та якісні особливості економічного потенціалу наводить у своїх працях вчений-економіст І.І. Лукінов [90, с. 12].

Л.І. Абалкін ототожнює «виробничий потенціал», «потенціал підприємства» і «економічний потенціал підприємства» [1, с. 46]. На думку А.Н. Люшинова, потенціал підприємства виражається «сукупністю його можливостей виробництва продукції» [92, с. 133]. На нашу думку, це твердження є

узагальнене, тому на основі нього важко оцінити потенціал підприємства.

У Тлумачному словнику дається також визначення поняття «економічного потенціалу» як сукупності економічних можливостей держави, які використовують для забезпечення різноманітного спектра матеріальних потреб [5]. Поняття «економічний потенціал» можна розглядати як на макро-, так на мікрорівні. Б.А. Райзберг досліджує економічний потенціал на макрорівні. На його думку, економічний потенціал включає «сукупну здатність економіки країни, її галузей, підприємств, господарств здійснювати виробничо-економічну діяльність, випускати продукцію, товари, послуги, задовольняти зростаючі запити населення, суспільні потреби, забезпечувати розвиток виробництва і споживання» [128].

Вчений-економіст І.А. Ігнатовський під потенціалом розуміє «сучасні системи машин та інших засобів праці, увесь науковий і виробничий арсенал, розвідані запаси сировини і енергії, трудові ресурси, величезний виробничий досвід [59, с. 76]. А. Цигічко поняття «потенціал» підмінює поняттями «ресурси», «інвестиційні ресурси», «численність зайнятих» тощо [168, с. 10].

І.А Ажаман і О.І. Жидков досліджують певну спроможність потенціалу, його здатність задовільняти зростаючі потреби населення, а також можливість розвиватися відповідно до цілей, позитивно впливати на показники конкурентоспроможності [4]. Погоджуємось із вченими у тій частині, де економічний потенціал відображає здатності та можливості підприємства [4].

Виходячи із системно-комплексного підходу, вважаємо, що під економічним потенціалом підприємства слід розуміти наявність здатності та можливостей виробничо-господарської діяльності, що змінюються відповідно зі змінами як внутрішнього, так і зовнішнього середовища. Підприємство здатне формувати, розкривати, розвивати та використовувати свій економічний потенціал у відповідних соціально-економічних умовах. Тобто можна стверджувати, що економічний потенціал підприємства повинен бути спрямований на зміцнення конкурентних позицій. А конкурентну позицію підприємства можна розглядати як фінансову стійкість, підтверджену обсягом продажів, в даному сегменті

ринку. Отже, конкурентна позиція підприємства залежить від таких ключових факторів успіху: знання, вміння, мобільність, інноваційні технології, організація маркетингу, диверсифікація виробництва, розширення асортименту тощо.

У дослідженнях зарубіжних вчених щодо аналізу діяльності підприємств виділено п'ять характерних ознак, зокрема: організаційні, топ-менеджмент, кадрові, ринкові, технічні. Але в сьогоденних конкурентних умовах функціонування підприємств таких особливостей є значно більше, узагальненими можна виділити:

- організаційні (характеризують організаційну форму та структуру підприємства);
- управлінські (характеризують систему управління та систему планування);
- кадрові (характеризують знання, досвід, навички працівників);
- ринкові (попит, пропозиція, ціна, конкурентоспроможність продукції, якість продукції, обсяги продажу, знання споживчих потреб, репутація ринку, імідж підприємства в цілому);
- технічні (характеризують виробничі потужності, технології виробництва);
- інноваційні (характеризують рівень інноваційності технологій виробництва та продукції зокрема);
- економічні (характеризують наявні та залучені економічні ресурси, темпи зростання прибутку та рентабельності);
- екологічні (забезпечують відповідність виробленої продукції міжнародним стандартам).

Вважаємо, що з усіх вище перерахованих ознак, ринкові та екологічні особливості є для підприємства найбільш цінними з стратегічної точки зору.

Економічний потенціал підприємства є реальною здатністю здійснювати цілеспрямовану виробничо-господарську діяльність, яка відповідає стратегії розвитку підприємства. Саме тому вважаємо, що економічний потенціал підприємства доцільно розглядати як спроможність підприємства розвиватися у

певний момент часу, у визначеному напрямі та бути спрямованим до нарощення конкурентних переваг. Функціонування економічного потенціалу підприємства у сучасних умовах змін вимагає створення на державному рівні соціально-економічних умов.

В основу побудови економічного потенціалу підприємства нами покладено такі його структурні компоненти:

- земельний потенціал (забезпечення землею, родючість ґрунтів, розвиток земельних відносин);
- матеріально-технічний потенціал (матеріальна база для забезпечення проведення заходів щодо розвитку та відтворення виробничих процесів на підприємстві);
- кадровий потенціал (систематизація можливостей персоналу підприємства, які беруть участь у виробничому процесі);
- інформаційний потенціал (сукупність механізмів організаційної взаємодії);
- інвестиційно-інноваційний потенціал (формування активів, інвестиційна привабливість, ефективність інвестицій, формування інвестиційного портфеля, управління оборотними активами);
- управлінський потенціал (здатність управлінського апарату підприємства відповідно до рівня освіти та фахових компетенцій мати вплив на прийняття управлінських рішень) (рис. 1.1).

Економічний потенціал підприємства в цілому впливає на його стратегію розвитку. Мінімізація економічних ризиків, збереження гарантованої ліквідності та платоспроможності підприємства є головною ціллю їх функціонування в умовах змін.

Функціонування підприємства в умовах змін тісно взаємозалежить від розвитку компетенцій самого підприємства. Зокрема, можливості підприємства доцільно розглядати не як здійснення послідовної виробничо-господарської діяльності, а здатності проявляються у властивостях економічного потенціалу. Для підприємства є важливим наступний взаємозв'язок: завдання – цілі – мож-

ливості.

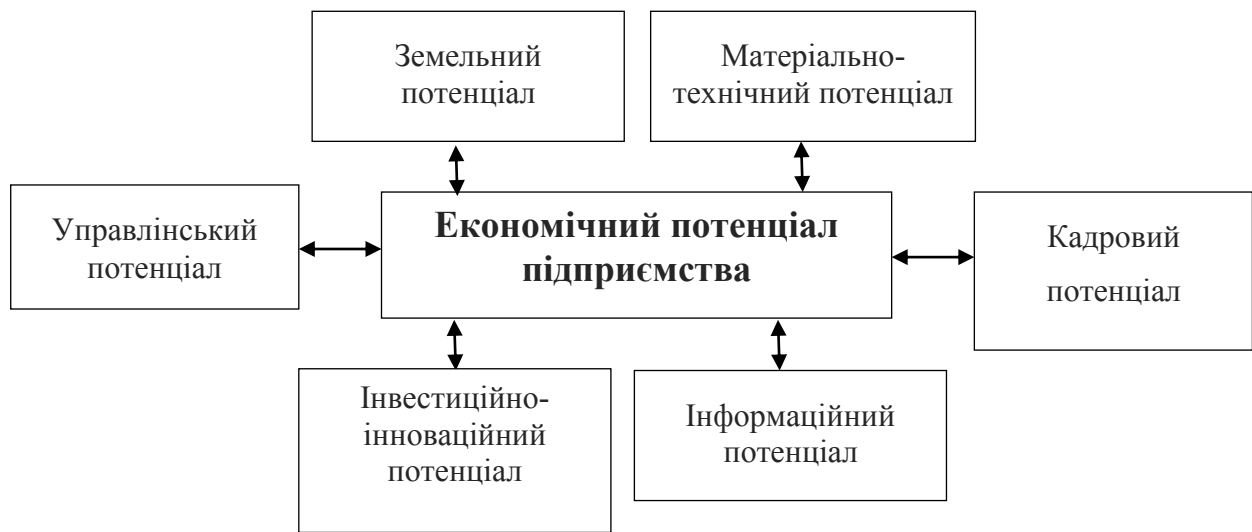

Рис. 1.1. Структурні компоненти економічного потенціалу підприємства*

*Джерело: власне опрацювання.

Можливість інтеграції технічних, технологічних, управлінських та організаційних знань для кожного підприємства тісно взаємопов'язана з наступними ключовими компетенціями (рис. 1.2):

- зовнішні та внутрішні відносини, які присутні на підприємствах, характеризуватимуть відносини з працівниками, постачальниками, замовниками, та конкурентами;
- імідж підприємства – характеризує стратегічну позицію підприємства в очах клієнтів;
- інновації – забезпечення виробництва новими якіснішими продуктами, технологічне оновлення виробництва. Ринкові зміни змушують підприємства швидше реагувати на потреби клієнтів. Ці потреби можна задовільнити завдяки інноваціям, особливо новими продуктами, які розширюють виробничий портфель та збагачують ринкові пропозиції;
- власні джерела конкурентної переваги, що включатимуть природну монополію та ексклюзивність, яка матиме вплив на успіх підприємств у майбутньому.

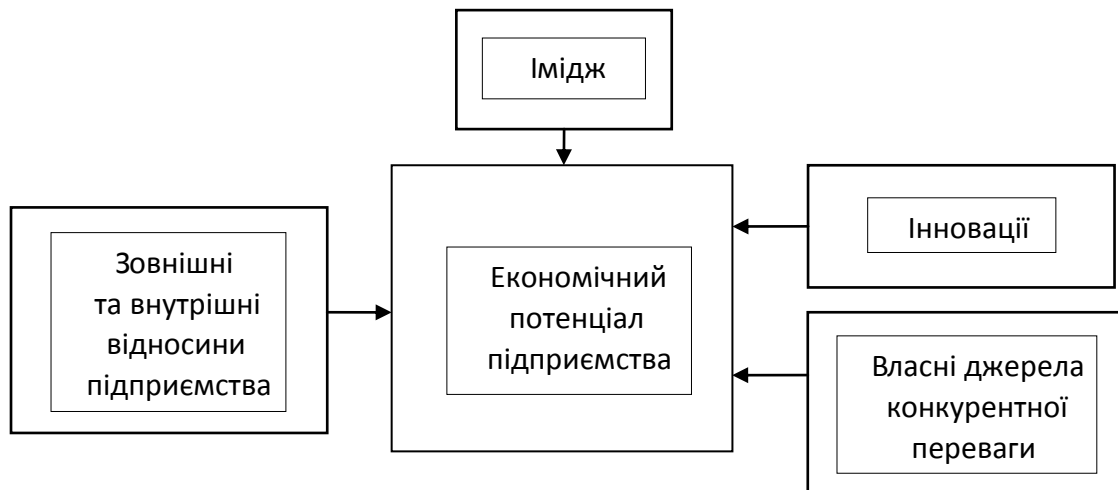

Рис. 1.2. Вплив компетенцій на формування економічного потенціалу підприємства*

*Джерело: побудовано автором.

Разом з тим, на організацію економічного потенціалу підприємства здійснюють вплив зовнішні та внутрішні фактори (рис. 1.3). До зовнішніх факторів можна віднесли такі:

- політичну ситуації;
- державну економічну політику;
- податкову політику;
- кредитну політику;
- інфляцію;
- курси валют;
- кон'юнктуру ринку;
- екологічну ситуацію;
- бюджетну політику сільської територіальної громади чи міста.

Серед внутрішніх факторів, що впливають на формування економічного потенціалу підприємства виділяють такі:

- форма власності;
- організаційно-правову форму суб'єкта підприємницької діяльності;
- місцезнаходження;
- мотивація працівників;

- власний ресурсний потенціал;
- інноваційні здібності працівників;
- економічну політику, що реалізовується менеджментом підприємства;
- рівень знань, вмінь і навичок менеджерів;
- інвестиційна привабливість підприємства, території.

Рис. 1.3. Фактори формування економічного потенціалу підприємства*

*Джерело: опрацьовано автором.

Зміна економічного потенціалу відбувається у результаті виробничо-господарської діяльності підприємства, враховуючи особливості функціонування ринку. Діагностика структури та використання економічного потенці-

алу підприємства дозволяє виявити резерви його нарощування, тобто визначити комплекс взаємопов'язаних, скоординованих виробничо-господарських заходів, що відповідають стратегії розвитку підприємства. Це насамперед вдосконалення цінової, кредитної, амортизаційної, страхової політик підприємства. Головна ціль нарощування економічного потенціалу підприємства полягає у розробці та реалізації комплексу скоординованих на правовій основі виробничо-господарських заходів, спрямованих на зростання всіх його структурних компонентів як у короткостроковому періоді, так і в перспективі.

Розвиток підприємства (відповідно формування і нарощування його економічного потенціалу) перебуває у тісному взаємозв'язку і взаємозалежності від зовнішнього середовища.

Маємо тут на увазі конкретну територію, на якій підприємство веде свою виробничо-господарську діяльність. На рис. 1.4. запропоновано модель взаємозв'язку і взаємозалежності економічного потенціалу підприємства від зовнішнього середовища.

Сільська територіальна громада виступає зовнішнім середовищем, у якому центральну позицію займає населення, тобто людина. Підприємство виконує також і соціальну функцію, оскільки, нарощуючи свій економічний потенціал, воно дбає і про забезпечення добробуту людини, і конкретної сільської територіальної громади. Доцільно підкреслити, що використання системно-комплексного підходу дозволило розглянути економічний потенціал підприємства не лише як обсяг ресурсів, а й як наявність можливостей та здібностей, що допомогло серед структурних компонентів виділити виробничий, управлінський, інформаційний, інвестиційно-інноваційний потенціали та стратегію розвитку.

Так, використання людського фактору в управлінні економічним потенціалом підприємства сприяє досягненню максимально можливого економічного результату за наявності власного капіталу, достатнього для виконання умов платоспроможності та ліквідності, а також можливості залучення інвестицій, використання інноваційних технологій та підходів у виробничих процесах, що

забезпечує прозорість як у поточному, так і у майбутньому періодах, чим сприяє досягненню стратегічних цілей.

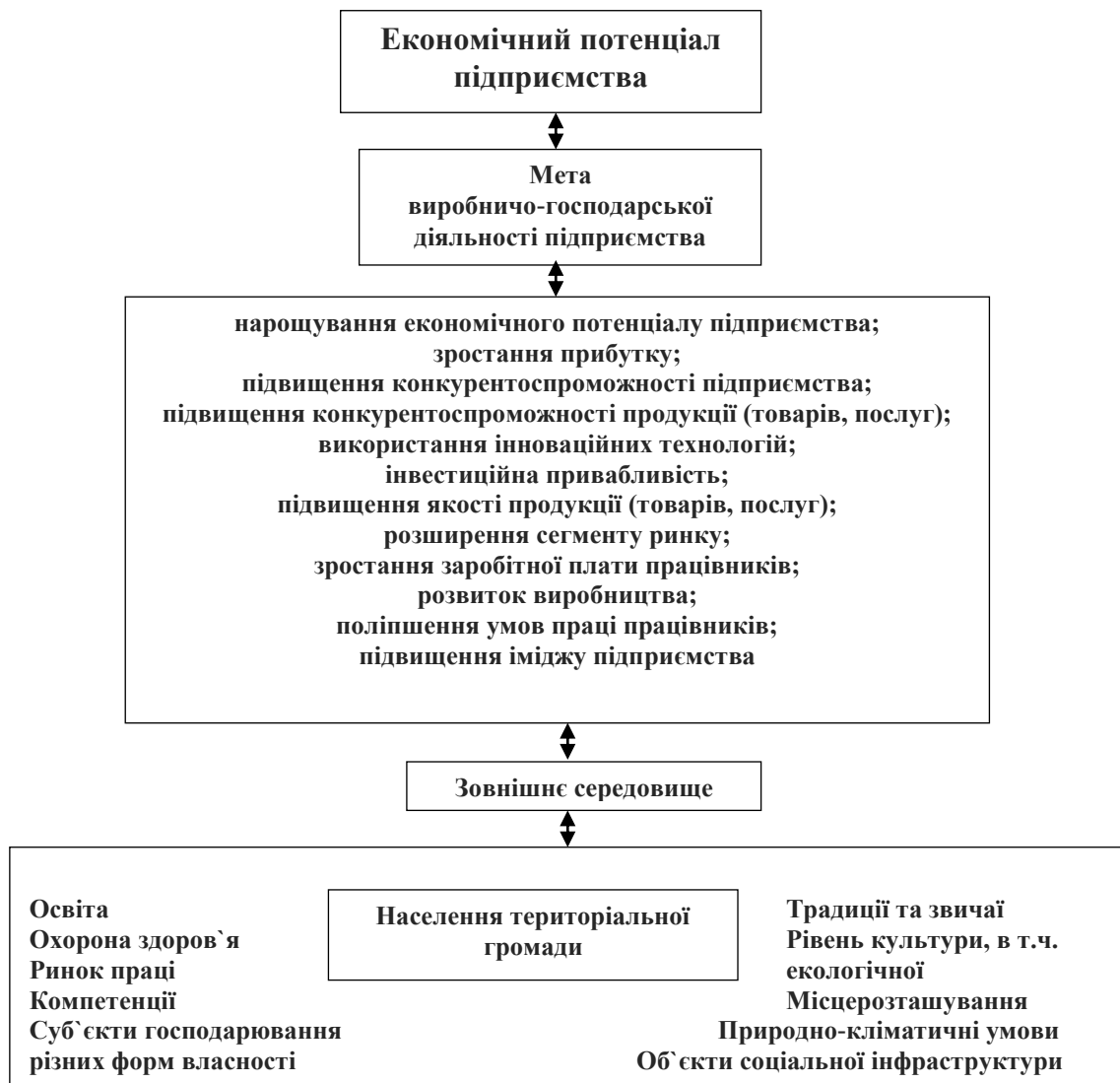

Рис. 1.4. Модель взаємозв'язку і взаємозалежності економічного потенціалу підприємства від зовнішнього середовища*

*Джерело: побудовано автором.

Запропонована нами модель взаємозв'язку і взаємозалежності економічного потенціалу підприємства від зовнішнього середовища дозволяє стверджувати цілі виробничо-господарської діяльності підприємства.

Мета виробничо-господарської діяльності суб'єкта підприємницької діяльності, яка передбачає, як правило, зростання його прибутків, може бути досягнута через виконання наступних завдань, що впливають із мети: нарощуван-

ня економічного потенціалу підприємства; підвищення його конкурентоспроможності, складовою якого є підвищення конкурентоспроможності продукції (товарів, послуг); використання інноваційних технологій; підвищення якості продукції (товарів, послуг); розширення сегменту ринку; зростання заробітної плати працівників та поліпшення умов їх праці; підвищення іміджу підприємства, що забезпечить ріст його інвестиційної привабливості.

1.2. Сільська територіальна громада як суб'єкт місцевого самоврядування

Сучасний етап розвитку суспільства створив умови для поступового переходу від системи державного управління розвитком сільських територій до системи публічного адміністрування, яка в умовах децентралізації набула актуальності. Термін «громада» у дослівному перекладі з латинської мови означає община і використовується у науковій літературі ще з XIX століття. На території Івано-Франківської області перші громади були утворені в 1863 р., які вирішували проблеми місцевого рівня. Тому і сьогодні громада – це добровільне об'єднання мешканців конкретної території.

Відповідно до Конституції України населення сільської територіальної громади має право вирішувати соціально-економічні проблеми самостійно [67, с. 140]. Уперше зробили спробу вивести поняття території в її комплексному, широкому розумінні за межі географічної науки зарубіжні вчені: Монтеск'є, В. Семенов-Тянь-Шанський, Е. Хантінгтон та ін. Одні вчені розглядали територію з позиції характеристики її протяжності, а інші увагу зосереджували на географічній визначеності території та її основних характеристиках, серед яких ландшафт, наявні корисні копалини, біологічне значення.

Більш комплексною спрямованістю на економічне осмислення поняття територіальний устрій характеризується як напрямок наукових досліджень лінійно-вузлових структур як теоретичного обґрунтування форм розміщення ви-

робництва та розселення людей. Представниками цього напрямку стали Ж. Будвіль, В. Бунге, А. Вебер та ін. Ними обґрунтовано дуальність формування територіального устрою суспільства, яка полягає у взаємодії взаємовиключних факторів – ущільнення та розширення. В контексті пояснення особливостей взаємодії цих чинників доведено, що характеристики території безпосередньо впливають на рівень концентрації та поведінку суб'єктів економіки, які ураховують як ресурсно-екологічні характеристики обраної території, так і її соціально-інфраструктурні обмеження.

Незважаючи на те, що розробка цих теорій характеризувалася початком ХХ століття, в умовах сьогодення вони набувають особливої значущості. Розвиток сфери транспортного сполучення, інформатизація суспільства, поширеність засобів зв'язку в контексті зростання вагомості соціальних послуг та доступу до них, забезпечують трансформацію теорій лінійно-вузлових структур у напрямі досягнення конструктивізму, обумовлюють їх взаємозв'язок з процесом агломерування та ідеєю формування екологічного каркасу для охорони навколишнього природного середовища в умовах розвитку соціуму.

Позиції дослідження поняття «територія» з боку сторони аналізу особливостей її розвитку в часі та вивчення нерівномірності розвитку дотримуються представники теорії «центр – периферія», в рамках якої акцентовано на питаннях причин, ризиків та можливостей подолання явища периферійності. Серед науковців-натхненників цієї теорії Х. Маккіндер, Д. Майнінг – представники напрямку дослідження світової геополітичної ситуації. Д. Фрідман, Г. Йоффе здійснили застосування цієї теорії: розвиток окремих територій на регіональному вимірі.

У контексті пропонованого наукового підходу ще раз підтверджено об'єктивність природного процесу концентрування джерел економічного та наукового прогресу у містах та обумовлено їх простороформуючу роль «вогнищ» економічного зростання. Зв'язок по лінії «центр – периферія» визначено ефективним за умови спроможності міста – центру території забезпечити надання низки послуг периферійним спільнотам для стимулювання активного

сприйняття інновацій та пришвидшення їх соціально-економічного розвитку.

В рамках теорії «центр – периферія» економіст Р. Доманський, посилаючись на дослідження Д. Фрідмана, здійснив типологію периферійних територій, виділивши чотири типи периферійності в залежності від особливостей їх історичного розвитку і наявного потенціалу, акцентуючи на різних способах активізації цього потенціалу:

- перехідні периферії – заселені території, які мають передумови до економічного зростання та є привабливими для мігрантів і залучення капіталу на територію;

- перехідні периферії, які характеризуються економічним занепадом та посиленою еміграцією;

- сировинні зони – периферійні території, які мають потенціал до економічного зростання у результаті можливості реалізації сировинних ресурсів;

- аграрні периферійні зони.

При цьому, в залежності від особливостей розвитку периферії та системних взаємовпливів на рівні «центр – периферія» можна говорити про різну економічну роль периферійних зон у рамках такої взаємодії, в окремих випадках навіть ключової ланки або «на правах» партнера у забезпеченні розвитку відповідної території.

Представники різних наукових шкіл неоднаково підходили до вивчення категорії «території». Наприклад, дослідження представників французької школи просторової економіки умовно можна охопити такими тезами:

- взаємозалежність розвитку території та інновацій – виділено та обґрунтовано посилення значимості територіального аспекту у процесах технологічних інновацій та їх проходженні, що в умовах сьогодення є особливо актуально і підтверджене вагомою роллю цього питання в контексті формування політики економічного розвитку на національному та регіональному рівнях у більшості країн світу;

- взаємообумовленість галузевої та територіальної близькості – підкреслено галузеву приналежність суб'єкта господарювання у контексті взаємодії

системи «технології – ринки», яка може характеризуватися певною просторовою структурою, оскільки визначається на локальному, регіональному та національному рівнях; з іншого боку, територіальна близькість безпосередньо визначає характеристики робочої сили та умови її формування, соціальні норми та неформальні відносини, а також інституціональну та фінансову специфіку;

– перспективність регуляції та управління територією як системою – напрямок визначення територій, який на сьогодні недостатньо вивчений; основне питання в дослідженні територій з цієї позиції полягає у «можливості поширити (і пристосувати) головні поняття (режим нагромадження, заробітна плата, інституційні форми) на субнаціональні системи, іменовані територіями» [159, с. 92-126].

Доволі частим виступає ототожнення понять «територія» та «простір», що потребує уточнення та виокремлення взаємозв'язків і взаємозалежності між термінами. Так, Д. Купрієнко, Ю. Дем'янюк та О. Діденко виділяють поняття «територіальний простір» [76], натомість інший напрямок вирішення цього поняття пропонує М. Косолапов, який зауважує: «там, де є взаємодія явищ (суб'єктів), виникає їхній простір або середовище їхньої діяльності. З цього випливає, що повинно бути як мінімум два суб'єкта, в результаті взаємовідносин яких виникає простір для кожного з них. Територія, у свою чергу, не залежить від взаємодії будь-кого, вона вже задана, тобто на визначеній території формується простір якогось суб'єкта. Взаємовідносини суб'єктів у просторі характеризуються або співробітництвом або конкуренцією. Тому, цілком справедливо вважати простір організованою територією» [69, с. 3-13]. Таким чином, вчений акцентує на природності формування і визначення умовних меж території, що і відрізняє її від простору, який формується на основі взаємозв'язків між суб'єктами території. З цього випливає, що повинно бути як мінімум два суб'єкта, в результаті взаємовідносин яких виникає простір для кожного з них. Територія, у свою чергу, не залежить від взаємодії будь-кого, вона вже задана, тобто на визначеній території формується простір якогось суб'єкта. Взаємовідносини суб'єктів у просторі характеризуються або спів-

робітництвом або конкуренцією. Тому цілком справедливо вважати простір організованою територією [15]. Формування стратегії підвищення конкурентоспроможності ОТГ повинне відбуватися у відповідності із наявними можливостями громади та з врахуванням зовнішніх умов, які впливають на її діяльність [175].

Багатоаспектністю відрізняються і дослідження категорії «територія» з боку вітчизняних науковців. Загальний аналіз поглядів дозволяє згрупувати їх у п'ять підходів, а саме:

- територіальний підхід (за використання якого увага акцентується на території як географічному об'єкті з наявними природними та людськими ресурсами);
- просторовий (передбачає ототожнення території з простором та домінуванням галузевої складової у розкритті змісту аналізованого цього поняття);
- структурний (територію розглядають як певне утворення або системна сукупність з визначеною структурою, елемент більшої системи, що характеризується різними функціональними компонентами);
- системний (територія розглядається як поліфункціональна система з притаманними їй властивостями та взаємозв'язками);
- багатокритеріальний (виокремлюються різні підходи до трактування поняття, наприклад, адміністративний, виробничий, поселенський, територіальний).

Вчений О. Шаблій розглядає територію через її видові властивості, виділяючи природні та суспільні групи. До природних властивостей вчений відносить: природні умови, довкілля та його якісні характеристики, природні ресурси; до суспільних – місткість території (здатність вміщувати певну кількість поселенських, промислових, сільськогосподарських, рекреаційних об'єктів), її освоєнність (рівень залучення території у суспільне виробництво), демографічні, господарські та соціальні властивості. О. Шаблій наголошує на понятті «несуча здатність території», під якою розуміє здатність конкретної території підтримувати відтворення територіальних складових без порушення життєздатно-

сті [49].

Вчений Е. Алаєв у своїх наслідує та розвиває теорію лінійно-вузлових структур, виділяючи розвиток території в контексті процесів диференціації (розвиток окремих частин території) та інтеграції (поєднання окремих елементів при формуванні цілого). Як і О. Шаблій, Е. Алаєв акцентує на взаємообумовленості системи розселення та економічної зони в контексті визначення території [49]. На основі аналізу розвитку територій Івано-Франківської області, виділяється залежність просторової структури системи розселення та територіальної структури обласного господарського комплексу. Відповідно доведено взаємну обумовленість локальних та міжрайонних систем розселення та господарювання.

Таким чином, аналіз різних наукових підходів до трактування поняття «територія» дозволяє акцентувати увагу на відсутності єдності наукової думки щодо змісту цієї категорії. Водночас навіть наукова єдність у визначенні конкретного поняття не означає повного охоплення усіх його аспектів та характеризується ризиком компілятивності визначення і зумовлює появу релятивізму у понятійно-категоріальному апараті. Така позиція щодо визначення конкретного поняття має деякі переваги, адже сприяє чіткому позначенню меж та основних аспектів досліджуваного об'єкта. Проте щодо такого поняття як «територія» цей підхід характеризується суттєвими складнощами. Так, В. Буколова, В. Керецман зауважують, що при відсутності єдиного підходу до тлумачення поняття, яке виступає предметом дослідження різних галузей науки, виправданим є специфічне трактування його змісту відповідно до обраного напрямку дослідження, мети та методологічних підходів [20; 62]. У контексті зазначеного доцільним є використання контекстуального підходу до трактування поняття «територія», який дозволяє розглядати об'єкт дослідження з позиції та на основі переконань самого дослідника і сформований у руслі контекстно-орієнтованого погляду, що дає змогу діяти між окремими науковими школами, не інтегруючи їх, проте враховуючи їх риси, та за рахунок використання положень функціоналізму, який полягає у формуванні понятійно-категоріального

апарату й дозволяє забезпечити викладення змісту поняття через синтез його елементів.

Характеризувати територію як систему виправдано, оскільки вона володіє усіма рисами, що притаманні системі, а саме:

- наявністю структурних компонентів (територія, місцеве населення, суб'єкти господарювання, ринки, виробнича та соціальна інфраструктура);
- визначеною структурою – компоненти території як системи не є хаотичними, а чітко структурованими, що характеризує систему як стійку та забезпечує її стабільність;
- взаємозв'язками – усі структурні компоненти території пов'язані між собою, тобто внутрішньо та зовнішньо взаємозалежні;
- взаємодією – компоненти території здійснюють постійний вплив на розвиток один одного, що є поштовхом для загального розвитку території;
- одночасністю процесів – територія характеризується одночасним перебігом демографічних, політичних, економічних, соціальних, екологічних, інформаційних та культурних процесів, які впливають на формування кінцевого продукту;
- цілісністю та емерджентністю – території як системі притаманна наявність особливих рис, що невластиві сумі елементів, які не пов'язані системотворчими зв'язками, а саме: конкурентоспроможність, ментальність населення, рівень комфортності, підприємницьке середовище тощо;
- ідентичність – територія характеризується певними властивостями, які відрізняють її та дозволяють нам виокремити її особливості;
- наявністю зовнішнього середовища – визначення території вимагає її відділення від інших утворень, які при цьому здійснюють вплив на її ефективний розвиток;
- наявність концепції – територія, враховуючи визначення її соціально-економічної сутності, має певну місію, цілі і визначені цінності.

Тому процес формування території відбувається під впливом таких аспектів:

- територія формується у результаті соціальної мобілізації населенням, яке її послідовно (впродовж історичного розвитку) зайняло, відтак можна зауважити «спадкову» основу формування території, яка і посилює почуття колективної ідентичності серед населення, яке займає певну територію;
- територія як цілісна система характеризується певним контролем (економічним, соціальним, політичним) над простором, який її формує, і управлінням суб'єктами через систему взаємозв'язків;
- вплив історичного фактора, традицій, звичаїв на формування сільської території.

Відповідно до чинного законодавства, поняття «територіальна громада» є базисом системи місцевого самоврядування. За видовою класифікацією слід розглядати територіальну громаду як:

- сільська територіальна громада;
- селищна територіальна громада;
- міська територіальна громада.

Але не слід ототожнювати категорію «сільська територіальна громада» і «сільська територія». Вчений-економіст В. Юрчишин одним із перших дав визначення дефініції «сільська територія» використавши системно-комплексний підхід, поєднуючи просторові ознаки території та її функціонування. Вчений виокремив структурні компоненти категорії «сільська територія»:

- соціальний осередок (сільська громада, соціально-побутовий, виробничий, адміністративний, культурний та ін.);
- сільськогосподарські та інші види угідь в межах і поза межами сільських поселень із розташованими на них виробничими об'єктами;
- органи місцевого самоврядування;
- громадські організації [179, с.3-10].

Відповідно до чинного законодавства, яке означає територіальну громаду спробуємо сформулювати категорію «сільська територіальна громада», під якою слід розуміти сільське населення з постійним місцем проживання в селі, що є самостійною адміністративно-територіальною одиницею, в користуванні

якої є власний ресурсний потенціал, в тому числі земля та об'єкти виробничі, соціальні, інституційні (рис. 1.5.).

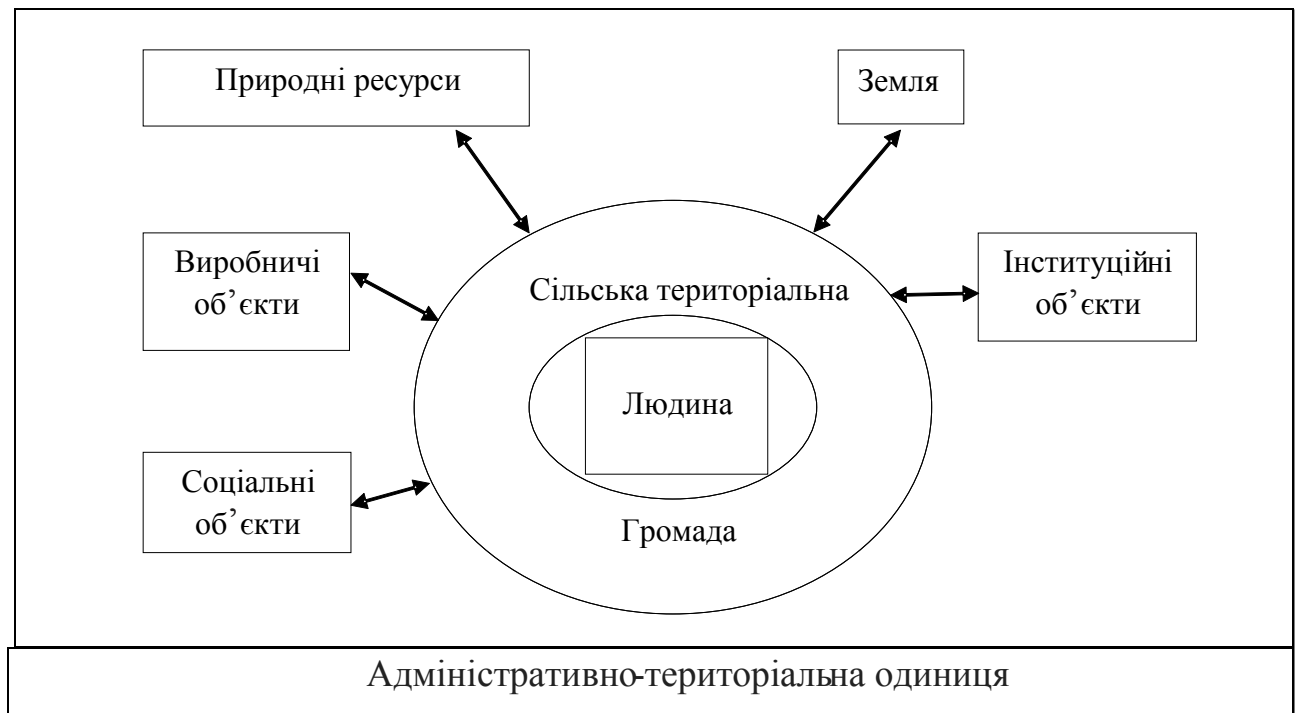

Рис. 1.5. Структура сільської територіальної громади*

*Джерело: побудовано автором.

Серед структурних компонентів виділимо:

- земля;
- природні ресурси;
- виробничі об'єкти;
- соціальні об'єкти;
- інституційні об'єкти;
- людина.

Кількість адміністративно-територіальних одиниць Івано-Франківської області та сформованих у них об'єднаних територіальних громад наведено у табл. 1.2. Децентралізація, яка відбувається за певним алгоритмом, вплинула на створення в області об'єднаних територіальних громад.

**Кількість об'єднаних територіальних громад у населених пунктах
Івано-Франківської області (на 20.12.2019 р.)**

№ п/п	Адміністративні райони, ОТГ	Кількість сіл	Чисельність населення, осіб	Кількість об'єднаних територіа- льних гро- мад	Площа, км ²
1.	Богородчанський	41	69378	4	798,9
2.	Верховинський	43	29481	3	1254,3
3.	Галицький	57	35611	3	570,5
4.	Городенківський	50	52009	2	747,2
5.	Долинський	47	72239	3	1297,7
6.	Калуський	38	35159	3	445,9
7.	Коломийський	77	89522	7	946,3
8.	Косівський	45	87223	5	914,6
9.	Надвірнянський	41	110326	5	1037,7
10.	Рогатинський	85	37620	2	774,9
11.	Рожнятівський	48	68586	5	1255,4
12.	Снятинський	47	61871	2	578,3
13.	Тисменицький	40	65528	6	605,7
14.	Тлумацький	59	46430	3	683,5
Разом		718	860983	53	11911,3
1	Болехівська ОТГ	12	21259	1	300,4
2	Бурштинська ОТГ	19	24697	1	202,1
3	Яремчанська ОТГ	11	24399	2	863,9
4	Калуська ОТГ	17	89282	1	263,5
5	Коломийська ОТГ	11	74836	1	182,3
6	Івано-Франківська ОТГ	16	276708	1	205,5
Всього:		804	1372164	60	13929

*Джерело: [58].

Івано-Франківська область станом на 01.01.2020 р. об'єднювала 14 адміністративних районів. На території області станом на 01.01.2020 р. нараховувалося 804 села, чисельність населення в яких складала 1372 тис. осіб. В області на початок 2020 р. створено 60 об'єднаних територіальних громад, площа яких складала 13,9 тис. квадратних кілометрів. В адміністративних чотирнадцяти районах області створено 53 об'єднаних територіальних громад, в яких функціонувало від 2 до 7 громади. Одна об'єднана територіальна громада має в середньому площу землі 224,7 км², та 16,2 тис. осіб. ОТГ об'єднує кілька населених пунктів і є центром економічної активності сільського населення.

За досліджуваний період (2007-2019 роки) в Україні зменшилась кількість сіл на 126 од., тобто впродовж 13 років щорічно зникало 9 од. Впродовж досліджуваного періоду, тільки в Закарпатській обл. зникло одне село, що пояснюється об'єднанням двох сіл [124].

Відповідно до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [122] та розпоряджень Кабінету Міністрів України “Про затвердження перспективного плану формування територій громад Івано-Франківської області” від 22 квітня 2020 р. № 483-р., “Про визначення адміністративних центрів та затвердження територій територіальних громад Івано-Франківської області” від 12 червня 2020 р. № 714-р. територіальні громади одержали нові можливості розвитку.

Формування об'єднаних територіальних на кінець 2020 р. в Івано-Франківській області наведено у табл. 1.3. В області відбулося укрупнення районів, де на базі 14 адміністративних районів сформовано 6, у яких функціонує 62 об'єднані територіальні громади, які відрізняються, як за площею землі, яка припадає на одну громаду, а також кількістю населення, яке проживає на території громади. В середньому площа землі однієї громади в області складає 227 км², а кількість населення 14072 особи. В окремих районах, у зв'язку їх розміщення у гірській, передгірській та низинних територіях, ці показники відрізняються. У Верховинському, гірському районі, найменша кількість населення на одну громаду (10160 ос., і найбільша площа наявної землі (428 км²). У ни-

зинних районах, Івано-Франківському, Калуському та Коломийському – чисельність населення на одну громаду коливається від 28 тис. до 21 тис. Осіб, а площа землі від 193 до 276 км².

Таблиця 1.3

**Кількість об'єднаних територіальних громад в
адміністративних районах Івано-Франківської області (на 30.12.2020 р.)**

№ п/п	Адміністратив- ні райони	Кількість об'єднаних територіа- льних гро- мад, од.	Чисельність насе- лення, осіб		Площа, км ²	
			всього	на 1 грома- ду	всього	на 1 грома- ду
1.	Верховинський	3	30479	10160	1283,0	428
2.	Івано- Франківський	20	559866	27993	3947,2	197
3.	Калуський	13	284704	22131	3590,0	276
4.	Коломийський	13	277735	21364	2502,6	193
5.	Косівський	5	85063	17013	860,4	172
6.	Надвірнянський	8	130950	16369	1888,8	236
	Разом	62	1368797	22077	14072,0	227

Джерело: [45].

Сучасні економічні відносини на селі позначені важливими особливостями, що створюють умови для внесення корективів до економічної політики на всіх щаблях влади. Зокрема, загострення проблем економічного, соціального, екологічного характеру призвело до популяризації концепції сталого розвитку як основи сучасної соціально-економічної політики. Бажання підприємств, у тому числі й сільських територіальних громад, забезпечити темпи нарощування економічно потенціалу призвело до збільшення обсягів споживання традиційних джерел енергії, зростання концентрації парникових газів в атмосфері та до появи проблеми збереження природних ресурсів, яка знайшла своє відо-

браження у політиці сталого розвитку.

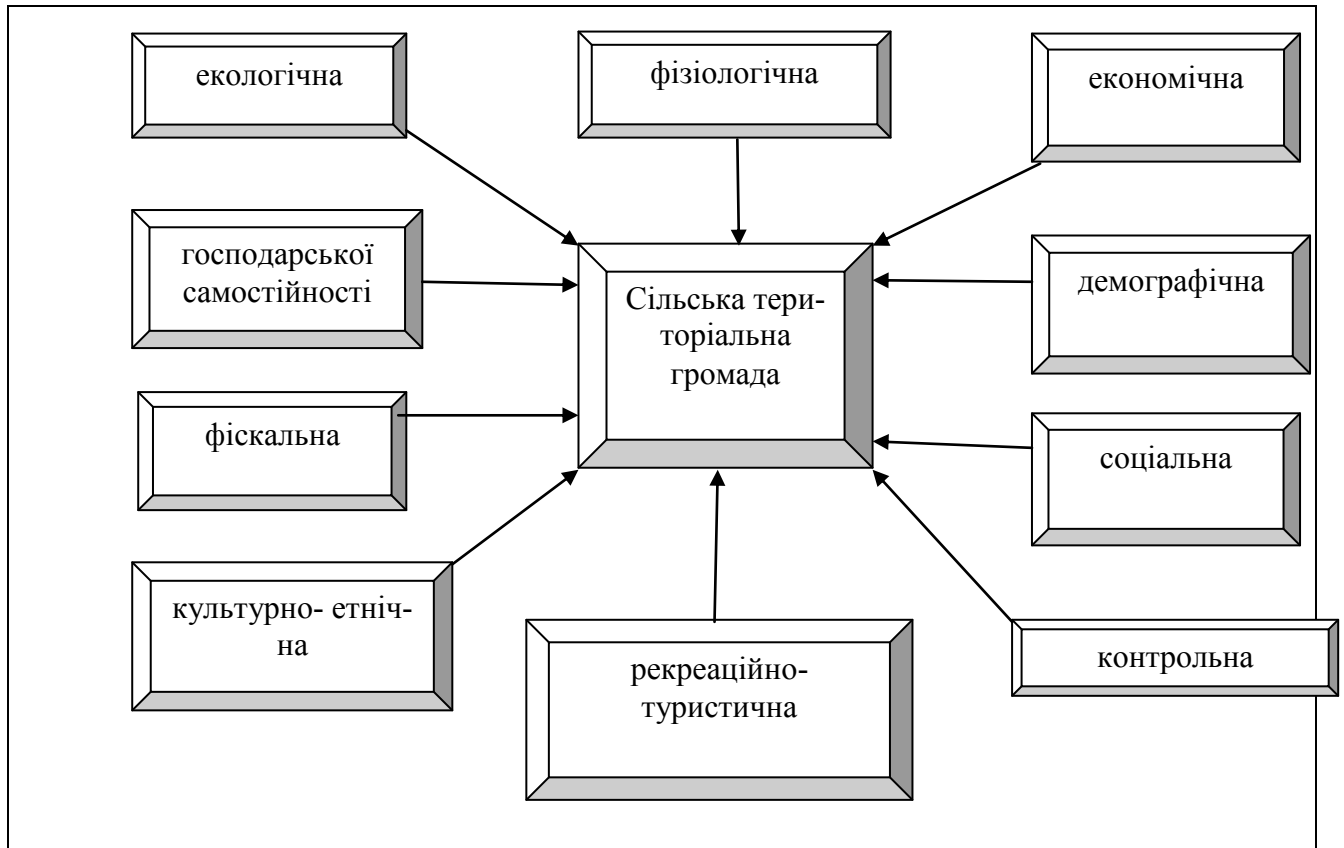
Отже, під сталим розвитком сільських територіальних громад слід розуміти розвиток, який задовольняє економічні, соціальні, екологічні потреби сільського населення без шкоди для майбутніх поколінь.

У системі публічного адміністрування сталий розвиток сільських територіальних громад означає, що кожна громада має право користуватися і розпоряджатися наявним їй економічним потенціалом та, відповідно до своїх функцій, здатна сама вирішувати власні проблеми.

1.3. Методичні основи дослідження економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад

Збалансований розвиток сільських територіальних громад відбувається на локальному та регіональному рівні. Локальний рівень характеризується різними особливостями та впливом процесів децентралізації. У свою чергу на регіональному рівні відстежується вплив інтеграційних процесів на соціально-економічний розвиток сільських територій. Цей вектор наукових досліджень є закономірним, оскільки у сучасній економічній науці набуває розвитку методологічна парадигма соціально-економічного розвитку територій, базові положення якої базуються насамперед «на взаємодії суб'єктів господарювання у горизонтальному та вертикальному вимірах простору» [176, с. 63], чи територій, включаючи комплекс економічних взаємовідносин, наслідком яких є соціально-економічні явища та процеси.

Принципи виступають у ролі головних критеріїв для оцінки економічного потенціалу сільських територіальних громад. Для дослідження основних принципів взаємозв'язку економічного потенціалу підприємств та сільських територіальних громад використаємо комплексний підхід. Досліджуючи сільські територіальні громади виділимо їх основні функції (рис. 1.6):

**Рис. 1.6. Функції сільської територіальної громади
в умовах децентралізації***

*Джерело: опрацьовано автором.

— фізіологічна. Суть якої полягає у визначенні придатності конкретної сільської територіальної громади до життя населення. Тут враховуються: природно-кліматичні умови, якість питної води, рівень забрудненості навколишнього середовища. Вагоме значення відіграє економіко-географічне розташування сільських територіальних громад. Адже при периферійному розташуванні територіальної громади підвищуються транспортні витрати, зростають ціни, звужується ринок збуту – все це ускладнює економічний розвиток;

— економічна. Її сутність полягає у формуванні та розв’язку економічних питань на локальному рівні, впровадженні в життя програм економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць на підставі ефективного залучення економічних ресурсів, насамперед трудових і природних (земельні території та їх структури, транспортні магістралі тощо). Економічна функція

відповідає за забезпечення економічної безпеки територіальної громади і формуванні умов (за підтримки органів місцевої влади) та формування можливостей щодо створення та функціонування підприємств різних форм власності та видів економічної діяльності, але відповідно до вимог ринку і потреб населення. Щодо потреб населення, то тут вагома роль відводиться органам місцевої влади. При створенні нових підприємств слід врахувати рівень освіти населення працездатного віку, особливо молоді. Забезпечивши робочими місцями сільське населення, можна мінімізувати міграційні потоки;

- демографічна. Це народження і виховання дітей. Також слід врахувати, що чисельність населення будь-якої сільської територіальної громади формується з врахуванням природного та механічного рухів населення, а величина абсолютного приросту чисельності населення враховує число народжень та смертей, а також міграційні процеси. Важливими будуть й демографічні показники, а це зокрема стать та вік;

- соціальна. Дана функція відповідає за задоволення територіальними громадами потреб пов'язаних із життєзабезпеченням її членів, формуванні та реалізації умов із задоволення духовних, культурних, вікових, релігійних та інших інтересів, а також із розвитком системи соціальної співпраці, формуванні об'єктів соціальної інфраструктури та засобів комунікації;

- екологічна. Напрямок діяльності пов'язаний із розробленням заходів щодо охорони і підтримки безпечного рівня для життя членів громади, навколишнього середовища оптимальним та раціональним використанням природних ресурсів, які належать громаді. Оскільки важливим наслідком зміни структури смертності є забрудненість навколишнього середовища, тобто стан довкілля матиме також вплив на розвиток сільських територіальних громад;

- господарської самостійності. В умовах децентралізації сільські територіальні громади повинні мати певну господарську свободу. Під господарською свободою сільської територіальної громади слід розуміти можливість формування нових економічних відносин в межах конкретної громади, на основі принципів економічної ефективності та доцільності, з метою вирішення

місцевими органами управління питань соціально-економічного розвитку, на правових засадах, з використанням власних ресурсів, що дозволить самостійно розпоряджатися досягнутими результатами (відповідно до чинного законодавства). Господарською основою самостійності сільської територіальної громади є її стійкий розвиток. Результати господарської самостійності сільської територіальної громади повинні в першу чергу задовольняти внутрішні потреби як населення, так і підприємств. Базою господарської самостійності сільської територіальної громади є населення, земля, природні ресурси, підприємства матеріального виробництва, об'єкти соціальної інфраструктури, що розташовані на території сільської територіальної громади;

- фінансова. Особливої актуальності в умовах децентралізації набуває питання наповнення місцевих бюджетів сільських територіальних громад. Головним об'єктом оподаткування є земля, відповідно вагому питому вагу у структурі надходжень до місцевих бюджетів займають надходження від сплати земельного податку та податку на нерухоме майно;

- культурно-етнічна. Це зберігання національної культури, народних традицій, звичаїв, досвіду ведення домашнього господарства, охорона пам'яток природи, розташованих на території сільської громади;

- рекреаційно-туристична. Задоволення потреб як вітчизняних, так й іноземних туристів у відпочинку, оздоровленні, лікуванні, духовному та фізичному розвитку. Також є одним із джерел формування місцевого бюджету сільської територіальної громади;

- контрольна. Суть її полягає у сприянні органам державного управління у дотриманні безпеки та громадського порядку сільської територіальної громади.

Отже, відповідно до функцій можемо стверджувати, що сільська територіальна громада – це поселенська мережа для населення; просторова основа для виробничої діяльності (земля – основний, головний засіб виробництва), природне середовище, сприятливе для проживання, роботи та відпочинку людини.

На основі наведених функцій пропонуємо концепцію розвитку економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад (рис. 1.7).

Рис. 1.7. Модель концепції розвитку економічного потенціалу

підприємств сільських територіальних громад*

** Джерело: власне опрацювання автора.*

Модель запропонованої концепції включає три блоки: принципи; теорії розміщення виробництва; теорії чинників розвитку.

Перший блок включає принципи формування концепції розвитку економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад. Серед основних принципів можна виділити:

- принцип законності, який полягає у виконання всіма суб'єктами підприємництва вимог чинного законодавства;
- принцип рівності, який забезпечує, як зі сторони держави, так і зі сторони органів місцевої влади, однаковий підхід щодо створення підприємства, функціонування та податкових пільг;
- принцип наукової обґрунтованості, який полягає в об'єктивній необхідності врахування в підприємницькій діяльності дії об'єктивних економічних законів (закони вартості, попиту, пропозиції, конкуренції). Наукове обґрунтування виду підприємницької діяльності базується на глибокому аналізі кон'юнктури ринку, усіх ринкових факторів сільської територіальної громади;
- принцип економічної обґрунтованості, який визначає доцільність даного виду виробництва товарів чи послуг із врахуванням власного ресурсного потенціалу сільської територіальної громади;
- принцип обов'язковості, який характеризує впровадження норм щодо умов формування місцевого бюджету сільської територіальної громади та дотримання встановлених Урядом мінімальних розмірів заробітної плати працівників;
- принцип солідарності, передбачає, що людина як істота соціальна, знаходиться в постійних зв'язках і взаємозалежності з суспільством. Солідарність передбачає, що люди перебувають у взаємозв'язку та взаємній відповідальності одне перед одним, а це вимагає загалом подолання соціальної несправедливості та вирішення існуючих конфліктних інтересів мирним шляхом;

- принцип цільової спрямованості, характеризує визначення пріоритетних напрямів економічної діяльності підприємств відповідно до стратегії розвитку сільської територіальної громади;
- принцип індивідуальності, означає що в основі функціонування сільської територіальної громади є людина як особистість, індивідуум, а в умовах сучасного інформаційно-комунікаційного суспільства це набирає вагомого значення;
- принцип субсидіарності, відповідно до якого управління підприємницькою діяльністю відбувається «знизу вгору»;
- принцип інформаційного забезпечення, який полягає у формуванні нормативної бази реалізованих рішень щодо обсягу, розміщення і форм організації інформації;
- принцип дотримання загальнодержавних інтересів, який означає, що на місцевому рівні стратегія розвитку суб'єктів господарювання має відповідати розвитку територіальної громади для реалізації програми розвитку регіону, а також країни;
- б принцип іосферосумісності, який означає розвиток не тільки самого соціуму, але й навколишнього середовища, органічною складовою якої є людина;
- принцип єдності, який означає сталий розвиток сільської територіальної громади у цілому, тобто формування цілісних, збалансованих територіальних соціальних, економічних та екологічних систем, здатних до саморегулювання;
- принцип територіальної справедливості, що означає наявність рівних можливостей для всіх суб'єктів сільської територіальної громади щодо реалізації своїх здібностей і задоволення соціально-економічних потреб;
- принцип перманентності, який означає розробку заходів на рівні органів місцевої влади, щодо підтримки адекватного рівня фінансового забезпечення функціонування підприємств відповідно до їх вектору розвитку;
- принцип адекватності, який характеризує визначення економічного

потенціалу підприємств щодо стабільного розвитку економіки;

- принцип оперативності й гнучкості реагування на запобігання впливу дестабілізуючих факторів на процес економічного забезпечення функціонування підприємств різних форм власності;

- принцип інноваційності означає використання інноваційних технологій як у процесі виробництва продукції, товарів та послуг;

- принцип інтеграційності, який означає інтеграцію національних та регіональних проектів розвитку підприємств, громади, території, регіону;

- принцип організації у часі, що означає встановлення параметрів взаємодії поколінь, зобов'язань теперішнього покоління перед майбутніми, не тільки щодо соціально-економічного розвитку, а й розв'язання екологічних проблем.

Отже, функціонування принципів розвитку економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад визначає темпи та активізує виробничо-господарську діяльність на державному, регіональному та локальному рівнях.

Другий блок включає теорії розміщення виробництва. Засновниками теорій виробництва вважають вчених І.Г. фон Тюнена, В. Лаунхардта і А. Вебера. Характерними особливостями цих теорій є те, що на основі наявних факторів функціонування суб'єктів підприємництва прийняти рішення щодо розміщення виробництва. Саме І. Г. фон Тюнен першим, теоретично обґрунтував об'єктивні закономірності розміщення товарного виробництва [215]. У своїх дослідженнях вчений зазначав, що спеціалізація та віддаленість від міста є особливістю сільськогосподарського виробництва. Згідно з цим твердженням варто враховувати транспортні витрати.

Вагоме значення транспортному фактору надавав В. Лаунхардт, який на основі досліджень функціонування промислових підприємств обґрунтував мінімізацією транспортних витрат на сировину, допоміжні матеріали і готові вироби. В. Лаунхардт представив свою модель в роботі «Практика ефективного розміщення підприємств» від 1882 року як задачу розміщення виробництва

(проблема трьох точок), де виробляється один вид продукції, питомі витрати постійні, існує один ринок збуту, джерело сировини і джерело матеріалів. Оптимальним місцем розміщення буде те, де транспортні витрати на одиницю продукції мінімальні: мінімальні по доставці сировини та пунктах реалізації [197].

Теорія В. Лаунхардта була основною теорією для визначення місцезнаходження і спеціалізації підприємства [198].

Наприкінці XIX століття англійський вчений А. Маршалл запропонував концепцію так званих промислових районів. Він звернув увагу на те, що два великі підприємства, які розміщені в одному районі, виробляють однакову продукцію, є менш ефективними ніж два і більше малих підприємств, котрі за рахунок конкуренції підвищують і якість продукції, й ефективність [97].

Пізніше в 1909 році вийшла у світ праця німецького вченого економіста і соціолога А. Вебера «Про розміщення промисловості: чиста теорія штандорта», в якій були виділені «орієнтації» розміщення:

- транспортна орієнтація, що забезпечує найменші витрати на транспорт;
- робоча орієнтація, що означає будувати підприємства вигідно в місцях із дешевою робочою силою;
- агломерації, тобто вигідність розміщення підприємств у тих місцях, де вже функціонують транспортні шляхи, енергетичне господарство і т. д. [30].

Згідно з дослідженнями А. Вебера головним критерієм оптимальності розміщення є мінімізація сумарних витрат виробництва і збуту. При цьому повинні враховуватися транспортні й трудові витрати, витрати на сировину та енергію.

Новий поштовх у розвиток теорій розміщення виробництва (1933 рік) дала теорія центральних місць В. Кристаллера. Вчений стверджував, що поселення функціонують як центральні місця, що надають послуги в прилеглих районах. Під центральними місцями розумілись економічні центри, які обслуговують себе і надають товари та послуги для свого округу, формуючи мережу

населених пунктів з доступом до об'єктів сфери послуг і переміщенням між собою. Відомою є крісталлеровская решітка – мережа центральних місць, що покривають всю заселену територію і мають форму суміжних правильних шестикутних осередків без просвіту. Поселення розміщуються в формі гексагональної решітки, так як це найбільш ефективний спосіб для надання послуг районам без будь-яких накладок [183]. Також вчений звернув увагу на ієрархію між населеними пунктами: існує система, при якій певний пункт (з ростом рівня ієрархії), що піднімається вище, надає все більше послуг пунктам, які знаходяться на нижчому ієрархічному рівні.

На увагу заслуговують дослідження А. Паландера, відомі як «теорія штандорта», де запропоновано спеціальні (для підприємств різних галузей) і загальні штандортні теорії. У своїх дослідженнях вчений особливої значимості надає територіальним відмінностям та альтернативним технологіям [202].

У другій половині 30-х років розвиток одержала теорія Елі Хекшера – Бертіля Оліна «теорія співвідношення факторів виробництва», яка полягала в обміні товарами між регіонами із різним рівнем забезпеченості факторами виробництва (земля, праця, капітал, сировинні ресурси). Тому відповідно до даної теорії, підприємства сільських територіальних громад повинні реалізувати в межах своєї території ту продукцію, для виробництва якої використовувались надлишкові фактори виробництва, а ввозити ті продукти, на виробництво яких використовувались дефіцитні (для даної території) фактори виробництва [166, с. 154-173; 160, с. 91]. Дана теорія є складовою частиною загальної моделі Хекшера – Оліна – Самуельсона.

Трохи пізніше, в 1940 році, «теорія організації економічного простору», автором якої є А. Льоша, будується на понятті «конус попиту», що означає залежність відстані місця споживання від місця виробництва [83]. Модель А. Льоша мала розвиток у роботах М. Куби [195], М. Соніс [213].

У 1950 роках набула розвитку теорія розміщення У. Ізарда. У своїх дослідженнях вчений використовував методи макроекономіки для виявлення взаємозв'язків між територіями, регіонами, розробляв моделі просторової рівно-

ваги, формування промислового комплексу тощо. Теорію розміщення У. Ізарда пов'язував з теоріями виробництва, ціноутворення, а головне, що при розрахунку попиту, він використовував динаміку чисельності населення [60].

Третій блок включає теорії чинників розвитку.

Основні з них мають такі теоретичні обґрунтування.

Актуальності набула теорія «плюсів зростання» (Ф. Перу), суть якої полягає у тому, що підприємства, які на конкретних територіях є лідерами за економічними показниками, притягують фактори виробництва, тим самим забезпечуючи їм можливість зростання, тобто перетворюються на «плюси зростання» [203].

Суть «теорії економічного розвитку» Й. Шумпетера полягає в тому, що розвиток економіки ґрунтується на впровадженні інновацій. За Шумпетером, інновації є «використанням наявних джерел у нові способи» [177].

З першої половини 80-х років XX століття розвитку набула теорія кластерів. Майкл Портер у своїх дослідженнях запропонував так зване «правило ромба» з метою підвищення конкурентоспроможності території. Серед конкурентних переваг він виділяв наступні: наявність факторів виробництва, існування попиту, функціонування галузей постачальників, існування конкуренції на ринку [117]. Це підтверджує значимість кластерного розвитку.

Вважаємо, що у сучасних умовах розвитку підприємств, актуальним є кластерний підхід. Сам кластер характеризує скупчення підприємств у просторі. У кластері виникає складна комбінація конкуренції та кооперації, а ефективність їх функціонування базується на взаємодії учасників, що визначають емергентність кластера, під яким доцільно розуміти прояв якісно нових властивостей.

Американський вчений-економіст Е. Харрода-Домар у своїй теорії «економічного зростання» виділяє інвестиції як головний чинник розвитку підприємств і їх прибутковості. Модель ґрунтується на капітальній теорії вартості, а це означає, що значимість має капітал й темпи його зростання. Вагомим є те, що вчений розглядає інвестиції також як фактор зростання капіталу підприємс-

тва [63].

Модель економічного зростання Р. Солоу – неокласична модель економічного зростання. Вчений досліджував вплив кожного з факторів зокрема на темпи зростання національного доходу [212, с. 65-94]. Вчений підкреслював необхідність зміни величини окремих факторів системи для досягнення заданих темпів економічного зростання.

Враховуючи зазначені нововведення, а також напрацювання самого Р. Солоу, його модель й надалі залишається актуальною. Більшість теорій економічної інтеграції базуються на макроекономічному аналізі. Початковим варіантом створення моделей економічного зростання була «економічна таблиця» французького вченого-економіста Ф. Кене, в якій було досліджено рух створеного в сільському господарстві додаткового продукту в соціальну сферу [191]. Сутність даної теорії полягає в здійсненні економічної політики експортної орієнтації конкурентоспроможних підприємств на зовнішніх ринках галузей і, на цій основі, нарощування конкурентних переваг інших галузей.

Теорія «осей розвитку» (П. Потье) – розгляд конкретних проблем економічної інтеграції. На основі результатів наукового дослідження вчений стверджував, що ті території, які функціонують між полюсами росту та забезпечують належний транспортний зв'язок, матимуть додаткові імпульси розвитку [196, с. 12-58].

Отже, виходячи з проведеного дослідження, побудованої концепції, можна зазначити, що на сьогодні серед вчених не існує єдиної науково обґрунтованої точки зору у питаннях розвитку підприємств на територіях, нарощування їх потенціалу. Зокрема, економічне зростання як явище генерується як на макроекономічному, так і мезоекономічному та мікроекономічному рівнях, що дає нам можливість використовувати накопичений запас методів для розробки інструментів регулювання процесів нарощування економічного потенціалу як підприємств, так і сільських територіальних громад та територій у цілому. Ці процеси повинні базуватись як на галузевих, так і секторальних індикаторах.

Вивчення теоретичних і методичних основ економічного потенціалу сільських територіальних громад уможливило такі узагальнення:

1. Теоретично обґрунтована структура економічного потенціалу підприємства, яка репрезентує сукупність структурних компонентів: земельний потенціал (використання земельних ресурсів, родючість ґрунтів, розвиток земельних відносин); матеріально-технічний потенціал (матеріальна база для забезпечення проведення заходів щодо розвитку та відтворення виробничих процесів на підприємстві); трудовий потенціал (систематизація можливостей персоналу підприємства, які беруть активну або пасивну участь у виробничому процесі); інвестиційно-інноваційний потенціал (формування активів, інвестиційна привабливість, ефективність інвестицій, формування інвестиційного портфеля, управління оборотними активами); інформаційний потенціал, який є цілісним механізмом організаційної взаємодії, що дозволяє на основі систематичного аналізу зовнішнього й внутрішнього середовища одержувати необхідний обсяг інформації про поточний стан і передбачувані зміни та управлінський потенціал (під яким маємо розуміти здатність управлінського апарату підприємства відповідно до рівня освіти та професійних компетенцій впливати на прийняття управлінських рішень). Комплексна взаємодія складових економічного потенціалу підприємств у загальному підсумку позитивно впливає на ефективне функціонування територіальних громад.

2. На формування економічного потенціалу підприємства впливає цілий спектр факторів, серед яких виділені зовнішні та внутрішні. До зовнішніх факторів віднесено: політична ситуація; державна економічна політика; податкова політика; кредитна політика; інфляція; курси валют; кон'юнктура ринку; екологічна ситуація; бюджетна політика сільської територіальної громади чи міста. До внутрішніх належить: форма власності; організаційно-правова форма; місцезнаходження; власний ресурсний потенціал; економічна політика підприємства; мотивація працівників; інноваційні здібності працівників; рівень знань, вмінь менеджерів; інвестиційна привабливість підприємства, території.

3. Вплив компетенцій на формування економічного потенціалу підприєм-

ємства, засвідчив, що ключовими серед них є: зовнішні та внутрішні чинники (визначають відносини з працівниками, постачальниками, замовниками, конкурентами, що створює для підприємства можливості здобувати організаційні знання та набувати гнучкої реакції щодо змін навколишнього середовища); імідж підприємства (стратегічна позиція підприємства в очах клієнтів, за допомогою якого клієнти отримують інформацію щодо підприємства, його продукцію та формують власну думку; інновації (виробництво нових, якісніших продуктів, пошук економічно ефективних рішень у галузі техніки, технології, організації та управління; власні джерела конкурентної переваги (природна монополія, ексклюзивність, ліцензії, які сприяють економічному успіху підприємств та довгостроковому розвитку).

4. Зясування змісту сільських територіальних громад дозволило виокремити їх характерні особливості: суб'єкт органів місцевого самоврядування; осередок економічного та людського потенціалу села; територію проживання населення; кожного сільського жителя як частину громадського суспільства; прив'язаність місцевого населення до території природного проживання, що визначає соціальну взаємодію, спільність інтересів, традицій, звичаїв; суб'єкт комплексних правовідносин; майнову, фінансову самодостатність.

5. Сучасний розвиток сільських територіальних громад характеризується на локальному (певними особливостями та впливом процесів децентралізації) та на регіональному рівні (впливом інтеграційних процесів на соціально-економічний розвиток територій). Підтвердженням є методологічна парадигма соціально-економічного розвитку територій, а також сукупності наявних економічних взаємовідносин, результатом яких є соціально-економічні явища та процеси, які формують сільські територіальні громади нового типу, що відповідають напрямам реалізації реформи децентралізації. Відповідно розвиток сільських територіальних громад в умовах децентралізації підпорядкований певним принципам, які є орієнтирами у формуванні підприємницьких структур, забезпечують взаємозв'язок між підприємництвом і регуляторною політикою держави та задають логічність процесу становлення підприємств у ринко-

вому середовищі.

6. На основі функцій сільських територіальних громад обґрунтовано модель концепції розвитку економічного потенціалу підприємств даних громад. Модель концепції розвитку включає три блоки: принципи, які визначають темпи та активізують виробничо-господарську діяльність на державному, регіональному та локальному рівнях; теорії розміщення виробництва; теорії економічної інтеграції.

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

2.1. Діагностика соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад

Сільська територія Івано-Франківської області має вигідне географічне розташування. На заході і півночі область межує з Львівською, Тернопільською, Чернівецькою, Закарпатською областями, а також на півдні з Румунією. Близькість до кордону з країнами Євросоюзу свідчить про сприятливі умови для розвитку транспортно-логістичних зв'язків. Територія області складає 13,9 тис. км², а щільність населення 98,6 особи на 1 км². Сільські територіальні громади Івано-Франківської області характеризується своєрідним рельєфом, специфічними особливостями кліматичних та ландшафтних умовами. Кліматичні особливості сільської території області є сприятливими для економічної діяльності та проживання населення, тривалим періодом зі сніговим покривом, що сприяє розвитку зимових видів туризму. Досліджувана територія багата на корисні копалини, а саме на нафту та газ, зустрічаються поклади кам'яної і калійної солей. Територія багата на поклади сірки та озокериту. Багата територія досліджуваного регіону на сировину для будівельних матеріалів. В Івано-Франківській області видобувають мідноколчеданові та поліметалічні руди. Досліджуваний регіон є рекреаційний, багатий на джерела мінеральних вод, які мають бальнеологічні особливості. Наявність на території Івано-Франківської області корисних копалин позитивно впливає на формування потенціалу підприємств.

Характерною особливістю Івано-Франківської області є наявність лісових ресурсів, які займають значну частину території досліджуваного регіону (46 %). Ліси першої групи виконують водоохоронні та захисні функції, а ліси

другої групи мають експлуатаційне значення. Лісові ресурси визначають пріоритетне положення лісового господарства в економіці сільських територіальних громад Івано-Франківської області. Ліси відіграють важливу роль для оздоровлення людей, створення відпочинкових зон.

Ще одна характерна ознака досліджуваної території – це гірська місцевість. На сьогодні 12,7 % від загальної площі області має статус гірської, де проживає біля 30 % сільських жителів. В Івано-Франківській області гірські території є насамперед зоною паводкового ризику. Для гірської місцевості характерним є низький рівень розвитку соціальної інфраструктури, ґрунтові дороги є важкодоступні, особливо в дощовий та зимовий періоди. Більшість сіл гірської території переживають де градаційні процеси. Тому до таких сільських територіальних громад повинна бути особлива увага як з боку держави, так і на локальному рівні.

Динаміка чисельності наявного населення Івано-Франківської області наведена у табл. 2.1. Як видно з наведених даних, чисельність населення з 2000 року до 2020 року зменшилась на 62 тис. осіб, з них сільського населення на – 61,6 тис. осіб. Тобто можна стверджувати, що зменшення чисельності населення Івано-Франківської області відбулось за рахунок зменшення чисельності сільського населення. Кількість населення впродовж 2018 р. зменшилась тільки на 4,2 тис. осіб, а саме на 5 тис. осіб – у сільській місцевості. Чисельність населення Івано-Франківської області зменшилась загалом згідно природного скорочення. У 2018 р. таке скорочення склало 3,5 особи на 1000 населення, порівняно з 2015 р., яке становило 1,5 особи. У статевій структурі населення переважають жінки. Даний показник найвищий у Верховинському районі (953), найменшим – у м. Коломиї (858). У загальній структурі населення питома частка дітей становить – 18,2 %, а пенсіонерів – 20,3 %. На чисельність населення впливають також міграційні потоки.

Наприклад, упродовж 2019 року з сільської місцевості вибуло 7386 осіб, з них чоловіки – 3037 осіб, жінки – 4349 осіб, тобто жінок виїжджає більше ніж чоловіків. Упродовж 2018 року мігрувало 668 жінок у віці 25-29 років.

Таблиця 2.1

**Динаміка чисельності населення
Івано-Франківської області, тис. осіб***

Рік	Чисельність наявно- го населення, всього	у т. ч. сільське	Питома вага сільського в загальній чисельності населення, %
2000	1430,1	822,9	57,5
2001	1420,2	819,7	57,7
2002	1409,7	816,7	57,9
2003	1403,7	812,4	57,9
2004	1397,8	807,5	57,7
2005	1393,6	803,0	57,6
2006	1388,9	797,6	57,4
2007	1385,4	793,7	57,3
2008	1382,6	789,3	57,1
2009	1381,1	786,4	56,9
2010	1380,7	784,3	56,8
2011	1379,8	782,6	56,7
2012	1380,1	782,4	56,7
2013	1381,8	782,2	56,6
2014	1382,1	781,3	56,5
2015	1382,6	780,0	56,4
2016	1382,4	777,9	56,3
2017	1379,9	774,8	56,1
2018	1377,5	771,3	55,9
2019	1373,3	766,3	55,8
2020	1368,1	761,3	55,6

*Джерело: опрацьовано на основі джерела [42]

А це підтверджує, що найбільший потік мігрантів – молодь. За досліджуваний період дещо зросла середня тривалість життя, зокрема, у 2018 р. даний показник становив 73,7 роки проти 73,1 року у 2014 році, в тому числі чоловіки – 68,8 р. проти 68,3, а жінки – 78,5 років проти 77,8 років.

Динаміка економічної активності сільського населення Івано-Франківської наведена у табл. 2.2. Результати аналізу дають підстави стверджувати, що населення працездатного віку в кожній віковій групі більш як на половину мають роботу, показник коливається в межах від 54,7 % у 2010 р. до 54,1 % у 2019 р. Щодо економічної активності, то величина зайнятого населення у віці 15-70 рр. за 2019 р. зросла на 1,8 тис. осіб у порівнянні з 2018 р. і становила 282,6 тис. осіб. Показник рівня зайнятості населення у віці 15-70 рр. становить 54,1 %, який на 0,6 % більше порівняно із 2018 р. Величина безробітних у віці 15-70 рр. знизилася з 19,6 до 20,8 тис. осіб. А сам рівень безробіття населення в Івано-Франківській області у віці 15-70 рр. зменшився на 0,6 % у порівнянні з 2018 р. і склав 54,1% економічно активного населення зазначеного віку.

Належний стан розвитку має транспортний комплекс Івано-Франківської області. Зокрема, наявність розгалуженої мережі автомобільного та залізничного сполучення, а також наявність аеропорту позитивно впливає на соціально-економічний розвиток регіону. Автомобільні дороги державного значення, які знаходяться у загальному користуванні мають протяжність на території івано-Франківської області – 1004,1 км, з них: міжнародні – 33,8 км; національні – 407,8 км. За 2015–2019 рр. загальна сума фінансува¹¹⁰

ння становила біля 5 млрд. грн.

Службою автомобільних доріг в Івано-Франківській області на 2020 – 2027 роки розроблено стратегію відновлення доріг, мостів та шляхопроводів на автомобільних дорогах загального користування державного значення [152]. За вказаний період заплановано відремонтувати 566 км автомобільних доріг та 10 мостових переходів протяжністю 878 погонних метрів. Орієнтовна вартість зазначених обсягів робіт складає 9,4 млрд. гривень.

Таблиця 2.2

Динаміка економічної активності сільського населення Івано-Франківської області*

Рік	Економічно активне населення, тис. осіб		Рівень економічної активності відповідної вікової групи, %		Населення зайняте тис. осіб		Рівень зайнятості населення відповідної вікової групи, %		Безробітне населення, тис. осіб		Рівень безробіття, у % до населення відповідної вікової групи		Населення економічно неактивне, тис. осіб	
	15-70 р.	працевдатного віку	у віці 15-70 років	працевдатного віку	у віці 15-70 років	працевдатного віку	у віці 15-70 років	працевдатного віку	у віці 15-70 років	працевдатного віку	у віці 15-70 років	працевдатного віку	у віці 15-70 років	працевдатного віку
2010	324,4	291,5	58,0	62,6	306,3	273,4	54,7	58,8	18,1	18,1	5,6	6,2	235,2	173,8
2011	325,3	296,1	58,1	63,6	307,1	277,9	54,8	59,7	18,2	18,2	5,6	6,1	234,8	169,7
2012	337,5	308,7	60,2	65,5	319,5	290,7	57,0	61,7	18,0	18,0	5,3	5,8	222,8	162,8
2013	346,6	313,6	61,8	65,9	326,8	293,8	58,3	61,7	19,8	19,8	5,7	6,3	214,0	162,6
2014	333,3	307,0	59,3	63,9	313,1	286,8	55,7	59,7	20,2	20,2	6,1	6,6	228,5	173,7
2015	329,0	304,6	58,4	63,0	306,2	281,8	54,4	58,2	22,8	22,8	6,9	7,5	233,9	179,2
2016	324,7	303,1	57,8	62,3	301,2	279,6	53,6	57,5	23,5	23,5	7,2	7,8	237,5	183,5
2017	322,2	301,1	57,4	62,3	298,0	276,9	53,1	57,3	24,2	24,2	7,5	8,0	239,1	182,0
2018	320,9	301,6	57,2	63,0	300,1	280,8	53,5	58,6	20,8	20,8	6,5	6,9	240,2	177,3
2019	322,3	302,2	57,6	63,9	302,7	282,6	54,1	59,7	19,6	19,6	6,1	6,5	236,9	170,8

*Джерело: [148; 149]

- Пріоритетним завдання в області на даний час є будівництво автомобільних доріг, зокрема:
- покращення транспортного сполучення між населеними пунктами та обласним центром;
- забезпечення безпеки дорожнього руху;
- центрами об'єднаних територіальних громад та містами;
- збільшення інвестиційної привабливості територіальних громад [152].

Як недолік у розвитку транспортної інфраструктури, слід зазначити відсутність пунктів пропуску через державний кордон України, що негативно впливає на соціально-економічний розвиток сільських територіальних громад прикордонних територій та гальмує розвиток міжнародної економічної співпраці з сусідньою Румунією – країною Європейського Союзу.

Серед соціальних показників важливим є наявність об'єктів освіти, який характеризує рівень культури та інтелектуальний розвиток людини. Так, на початок 2019 р. в області функціонували 453 заклади дошкільної освіти, у яких виховувалися 36,7 тис. дітей. Впродовж 2019 р. закладами дошкільної освіти було охоплено 47 % дітей відповідного віку, а це є найнижчим показником по Україні. Середнє значення даного показника в Україні становить 58 %. Впродовж досліджуваного періоду кількість дітей у розрахунку на 100 місць в середньому по області становила 124 дитини, а у сільській місцевості – 110. Є також села, переважно в гірській місцевості, в яких відсутні дитячі дошкільні установи, в результаті чого виникають проблеми із вихованням дітей і трудовою зайнятістю жителів цих населених пунктів.

На початок 2018-2019 навчального року число закладів загальної середньої освіти, в порівнянні з останніми 5 роками, скоротилася на 35 закладів і становила 705 одиниць. Кількість школярів, що навчалися в цих закладах складала 154,3 тис. учнів і зросла на 5,8 %. У містах області функціонує 153 освітніх закладів в яких навчається 76,3 тис. учнів, а у сільській місцевості – 547 шкіл, де навчаються 78 тис. учнів, тобто в містах на одну школу припадає – 499 учнів, а в селах – 143 учні, а якщо врахувати, що класів є 11, то в одному класі в

сільській місцевості навчається 13 учнів.

Реформування системи освіти, реалізація єдиного освітнього стандарту, який призначений на орієнтування молоді на вибір професії, з урахуванням факторів ринкової економіки, змін в часі, має свої переваги й недоліки. Важливим фактором є також фінансове забезпечення функціонування закладів освіти. Вважаємо, що при впровадженні європейського досвіду в сфері освіти, слід виважено підійти до вибору й адаптації тієї моделі, яка найбільш приваблива з позиції інноваційної стратегії розвитку території. На увагу заслуговує досвід європейських країн щодо фінансування закладів шкільної освіти. Наприклад, основним джерелом фінансування шкільної освіти Польщі виступає державний бюджет. Рішення стосовно витрат на освіту та їх розподілу (з урахуванням своїх власних доходів) приймають органи місцевої влади.

Вивчення досвіду освітніх реформ, зокрема Чеської Республіки, як члена Європейського Союзу, є надзвичайно важливим для України, оскільки проблеми відповідних трансформацій в освіті та системі державного управління освітою в Україні у зв'язку з входженням до європейського освітнього простору є надзвичайно цінними, а висвітлення, узагальнення та осмислення проведених реформ у Чехії дає змогу правильно визначити стратегію освітньої реформи, врахувати переваги, недоліки, шляхи їх усунення, передбачити можливі виклики, уникнути помилок.

Цікавим для України є фінансування освіти в Естонії. Зокрема, дошкільна освіта є відповідальністю муніципалітетів, які зобов'язані забезпечити дітей віком від 18 місяців до 7 років можливістю відвідувати дошкільний заклад. Муніципалітет, за згодою батьків, може надати дитині з 18 місяців до 3 років спеціальний догляд. Фінансування дошкільної освіти, що знаходяться у власності муніципалітетів, відбувається за рахунок:

- власних доходів муніципалітетів;
- інших доходів муніципалітетів – управління, зарплати, коштів за навчальні матеріали на дитину;
- державного бюджету;

- внесків батьків (оплата навчання у розмірі не більше 20 % від мінімальної зарплати , плюс харчування);
- волонтерських внесків.

Щодо фінансування середніх шкіл, то повна середня освіта в Естонії, є відповідальністю муніципалітетів та держави. Фінансування здійснюється за рахунок:

- власних доходів муніципалітетів;
- державного бюджету, зокрема освітньої субвенції;
- інших доходів муніципалітетів;
- волонтерських внесків.

Вагоме значення для сталого розвитку Івано-Франківської області має освіченість населення. Основними джерелами фінансування закладів освіти є обласний та місцевий бюджети. В досліджуваному регіоні звертається увага на те, щоб:

- забезпечити відповідність освітніх програм у ліцєях, гімназіях та школах до європейських стандартів;
- привести заклади освіти у відповідність до потреб населення;
- забезпечити всіх дітей дошкільного віку місцями в дошкільних установах;
- впроваджувати інформатизацію освіти відповідно до вимог часу;
- підвищувати кваліфікаційний рівень вчителів та працівників дитячих дошкільних установ за рахунок коштів місцевого бюджету;
- оновлювати матеріально-технічну базу шкіл та дитячих дошкільних установ;
- використовувати економні енергозберігаючі інноваційні технології у закладах освіти.

Сфера охорони здоров'я в Івано-Франківській області, а особливо в сільській місцевості, спрямована на підвищення якості медичних послуг та доступності медичної допомоги. Відповідно до Програми соціально-економічного розвитку області на 2020 рік [121] головними цілями є:

- поетапна трансформація медичних закладів охорони здоров'я в області;
- відновлення функціонування закладів охорони здоров'я в сільських населених пунктах територіальної громади з метою швидкого надання медичної допомоги населенню;
- створення умов для підвищення здоров'я людини [121].

Важливим завданням упродовж 2019 року в розвитку сфери охорони здоров'я був подальший розвиток системи екстреної медичної допомоги, на яку передбачалось 80 млн. грн., в тому числі медична субвенція – 63 млн. грн., з них за рахунок обласного бюджету виділено – 17 млн. грн.

Також в області впроваджена програма «Безкоштовна діагностика», реалізується Урядова програми «Доступні ліки» та ін. Актуальними є регіональні програми в сфері охорони здоров'я, а також програма на 2018 – 2022 роки про розвиток служби екстреної та невідкладної медичної допомоги в Івано-Франківській обл.

Очікуваним результатом функціонування вище згаданих програм є зниження рівня захворюваності населення області.

Реформування первинної медичної допомоги в області розпочато у 2018 р. З службою охорони здоров'я України укладено договори із 46 закладами первинної медичної допомоги, які перейшли на нові засади фінансування, та. реорганізувалися у некомерційні комунальні структури. Згідно з впровадження програми «Лікар для кожної сім'ї», уклало декларації з лікарями 77 % населення Івано-Франківської області. Кількість лікарів усіх спеціальностей в т.ч на 10 тис. населення наведено у табл. 2.3.

Одночасно з цим надається право самостійності закладам, які забезпечують вторинну та третинну медичну допомогу. Із 77 медичних закладів, які підлягали реорганізації, набули статусу комунального некомерційного підприємства 46 медичних закладів (60 %), а в стадії припинення – 21 заклад (27 %), не розпочали процедуру реорганізації 10 закладів (13 %) [152].

В Івано-Франківській області надають медичну допомогу близько 30 тис.

працівників охорони здоров'я. Слід вімітити, що в області зменшується кількість лікарів та середнього медичного персоналу через плінність кадрів. В регіоні населенню надають медичні послуги 72 стаціонарні медичні заклади, 176 амбулаторій сімейної медицини, 4 санаторії та 516 фельдшерсько-акушерських пунктів.

Таблиця 2.3

**Динаміка показників сфери охорони здоров'я населення
Івано-Франківської області, осіб***

Показники	Роки				
	2015	2016	2017	2018	2019
Кількість лікарів усіх спеціальностей, осіб	8251	8382	8388	8434	8264
В розрахунку на 10 тис. населення, осіб	59	61	61	61	60

*Джерело:[152].

Щодо розвитку культури в досліджуваному регіоні проводиться ряд культурних та мистецьких заходів зокрема:

- етнокультурний міжнародний фестиваль карпатського регіону «Карпатський простір»;
- різдвяний міжнародний фестиваль;
- міжнародний фестиваль «Родослав»;
- етнографічний фестиваль «Коломийка» та ряд інших.

Серед етнічних груп населення сільських територіальних громад виділяють: гуцулів, бойків, покутян, опілян. Невідомою частиною туристичної галузі області є проведення етнофестивалів. Ці фестивалі збагачують та ознайомлюють туристів з колоритом місцевості Карпат, та духовним надбанням нашо-

го краю. Івано-Франківська область – це регіон з широким спектром народних традицій та звичаїв.

У досліджуваному регіоні прослідковується позитивна тенденція зростання обсягів прийнятого в експлуатацію житла (у розрахунку на 1000 осіб), в середньому цей показник становить 457,6 м² загальної площі житла. У сільській місцевості прослідковуються вищі темпи будівництва, а відповідно більша частка житлового фонду (58,1 %) знаходилась на території сіл. Слід зазначити, що саме соціальна складова економічного потенціалу підприємств об'єднаних територіальних громад вагомо впливає на їх стратегію розвитку.

Головним завданням у сфері сільського будівництва є створення економічних та соціальних умов для будівництва житла. Значимість мають «Теплі кредити» для сільського населення. Реалізація даного завдання впливатиме на мінімізацію процесу деградації сільських поселень.

Значна питома вага сільського населення є учасниками державної програми енергозбереження «Теплий кредит». За програмою «Власний дім» позитивні зрушення прослідковуються за такими показниками: будівництво житла, газифікація, водозабезпечення. Програмою передбачені основні напрями використання коштів, основні – кредити для індивідуального житлового будівництва на селі та розвиток соціальної інфраструктури сільських населених пунктів(електрифікація, газифікація).

У продовж 2019 р. в сільській місцевості збудовано 57,7 % загальнообласного обсягу житлових будівель, у порівнянні з 2018 р. обсяги збільшилися у 2,4 рази.

Програма «Власний дім» своїми планами передбачала виділення коштів для забудовників на 2019 рік з усіх рівнів бюджетів – 3791 тис. грн., а також з спецфонду державного бюджету – 1250 тис. грн., обласного – 1395 тис. грн, районних (міських) бюджетів – 1146 тис. гривень. Щодо сільського будівництва, то за 2019 рік обласним фондом підтримки індивідуального житлового будівництва на селі передбачалось і фактично використано кошти в сумі 3290 тис. грн., з них 1250 тис. грн. – кошти державного бюджету, 1395 тис. грн. –

кошти обласного та 645 тис. грн. – місцевих бюджетів.

Відповідно до регіональної цільової програми індивідуального сільського житлового будівництва, а також покращення житлових умов населення «Власний дім» передбачено здійснити будівництво житла, газифікацію, водопостачання та введення в дію комунікацій в обсягах зазначених у таб. 2.4.

Таблиця 2.4

**Показники поліпшення житлово-побутових умов сільського населення
«Власний дім»* Івано-Франківської області**

Показник	Роки					Відхилення, 2020 р. до 2016 р., +, -
	2016	2017	2018	2019	2020	
Будівництво житла, од.	21	25	30	32	36	+15
в т.ч. реконструкція житлових будинків, од.	12	9	14	7	10	-2
Газифікація, од.	8	9	16	18	20	+12
Водозабезпечення садиб, од.	15	22	35	35	38	+23
Введення житла в експлуатацію, одиниць	16	18	21	25	32	+16
м ²	2000	2250	2625	3125	4000	+2000
Введення в дію комунікацій, од.	14	15	27	31	41	+27

*Джерело: [130].

За 2019 р., відповідно до програм молодіжного житлового будівництва, були виділені довгострокові пільгові кредити на будівництво житла для молодих сімей із запланованих коштів місцевих та обласного бюджетів на суму 6912 тис. грн. (кошти обласного бюджету – 5600 тис. грн.) профінансовано та

фактично використано 6478,3 тис. грн., зокрема, кошти обласного бюджету – 5600 тис. грн., місцевого бюджету – 878,3 тис. грн. За вказані кошти надано 10 пільгових кредитів на суму 9593,9 тис. грн., для побудови житла площею 716 кв. метрів, в тому числі 5 кредитів для придбання власного житла учасникам антитерористичної операції.

Високим рівнем територіального зосередження будівельних робіт відзначаються сільські територіальні громади Долинського, Тисменицького та Коломийського районів. Серед основних напрямів вдосконалення індивідуального будівництва в сільській місцевості в сучасних умовах децентралізації можна виділити:

- підвищення технологічного рівня будівельно-монтажних робіт;
- формування конкурентоспроможного економічного середовища та розвиток сучасної інфраструктури відповідно до вимог ринку і часу;
- удосконалення якості житлового будівництва відповідно до потреб і платоспроможності населення;
- максимальне використання місцевих будівельних матеріалів;
- підвищення рівня інвестиційної привабливості сільських територіальних громад та регіону в цілому;
- розвиток малого підприємництва у сфері будівництва;
- підвищення рівня благоустрою сіл.

Івано-Франківська область – це туристичний регіон. Підприємства туризму займають вагомий питому вагу у структурі валового продукту.

У сільській місцевості Івано-Франківської області виділено три групи туристичних продуктів (рис. 2.1). Перша група пов'язана з особливістю території – це гірський туризм. Серед основних його видів виділено: гірсько-лижний; піший; лікувально-оздоровчий; сільський зелений; екологічний; культурно-пізнавальний; екскурсійний.

Друга група – це бізнес-туризм. Найбільшу питому вагу в цій групі займає діловий туризм. Саме діловий туризм сприяє розвитку підприємств, зміцненню їх економічного потенціалу. Діловий туризм – це переговори, участь у

виставках, конференціях, симпозіумах, тренінги, бізнес-освіта, в тому числі й підвищення кваліфікації. Саме діловий туризм відіграє значиму роль у розвитку економіки і сприяє її інтеграції в світовий економічний простір. Сучасний розвиток економіки неможливий без комунікацій, нових технологій, а відповідного рівня ділової освіти.

Третя група – це туризм за інтересами, а саме: рибальство, кінний, мисливство, велосипедний, дельтапланеризм, релігійний, парапланеризм, розважальний, для людей з особливими потребами та ін.

Туризм охоплює всі зв'язки та явища, що з'являються в результаті зміни місця та наслідків перебування людей, і для цих людей нове місце проживання не є ні постійним місцем проживання, ні місцем роботи.

Рис. 2.1. Групи туристичних продуктів сільських територіальних громад Івано-Франківської області*

*Джерело: опрацьовано автором.

Серед особливостей туристичного попиту можна виділити:

- взаємодоповнення, тобто поєднання попиту та багато елементів пропозиції в одному туристичному продукті, оскільки попит на туризм накопичувальний, то слід враховувати всі його структурні компоненти (проживання, транспорт, харчування, туристичні визначні місця, інші товари та послуги, придбані відвідувачами);

- замінність, тобто можливість легко замінити один товар (чи послугу) іншим, з подібною корисністю; тут варто пам'ятати про два типи заміщення: внутрішнє (підвищення конкурентоспроможності в секторі) та зовнішнє, що представляє загрозу сектору туристичних послуг;

- мобільність, а отже, необхідність переміщення туристів у просторі. Це супроводжується відсутністю просторової мобільності пропозиції (принаймні в короткостроковій та середньостроковій перспективі);

- сезонність, тобто концентрація туристичного попиту в часі, в короткостроковій перспективі. Сезонність може призвести до зростання цін і посилити інфляційні явища. Факторами, що впливають на попит, є: дохід (туристичні витрати включаються у вільне споживання), вільний час, урбанізація (економічна, демографічна, технічна, соціальна), державна туристична політика, розвиток транспортних засобів, змагання серед організаторів туристичних поїздок, розвиток інформаційних засобів масової інформації, психосоціальні зміни (мода, спосіб життя), туристичні визначні пам'ятки, ціни на часткові послуги та туристичні пакети, соціальна політика (в основному, пов'язана з внутрішнім туризмом), зовнішня політика держави (головним чином пов'язана з виїзним та в'їзним іноземним туризмом).

Туризм, як будь-яка інша економічна категорія, проявляє себе в функціях. Серед яких основними є:

- *розважальна*. Саме розважальний туризм може бути цікавим та джерелом радості для життя. Його розвиток також необхідний з економічної точки зору – для відновлення та підтримання фізичних та розумових сил людини, витрачених на роботу та поза нею. Без відпочинку люди не можуть ефективно функціонувати, а економіка може зазнати значних втрат. Незважаючи на те, що

використання нових технологій полегшує фізичну роботу на підприємствах, але це більше залучає людей і виснажує їх розумові сили, зменшуючи життєвий опір. Недостатній відпочинок часто призводить до накопичення втоми і переходить у стан виснаження, загрожуючи ускладненнями в організмі та неефективністю в роботі та навчанні;

– *рекреаційна* функція туризму, стимулює соціально-економічний розвиток. Об'єктивний розвиток рекреаційної функції туризму вимагає збільшення економічних зусиль. Оскільки причини розвитку цієї форми туризму стають дедалі глибшими, а періоди відновлення фізичних та розумових сил є об'єктивною необхідністю, неважко помітити, що витрати на відпочинок постійно зростають. Повна соціальна ефективність рекреаційної функції туризму може бути реалізована, особливо у зв'язку з його функцією охорони здоров'я;

– *оздоровча* функція туризму може сприяти зменшенню негативних явищ сучасної цивілізації. Для того, щоб можна було говорити про оздоровчі функції туризму, місце відпочинку повинно мати відповідні цінності природного середовища, а саме, чисте повітря, сприятливий клімат, мінеральні води, розвинута інфраструктура;

– *виховна функція*. Туризм означає безпосередній контакт людини з новим соціальним середовищем, що розуміється як сукупність трьох складових: екологічної, соціальної та культурної. Освітнє середовище безпосередньо пов'язане з поняттям соціального середовища. Освітнє середовище включає всі впливи, що формують розвиток людини і готують її до життя в суспільстві. Туризм присутній у цьому складному процесі, а його роль активна. Освітня цінність туризму повинна бути особливо пов'язана з екскурсіями та кваліфікованим туризмом. Туризм, згідно з освітніми припущеннями, може принести позитивні наслідки в процесі людського життя на кожному його етапі;

– *освітня* функція туризму проявляється, як у пізнавальному, так і в практичному напрямках. В екскурсійному туризмі людина відкриває нові моральні та інтелектуальні цінності, а також може пробудити нові культурні та інтелектуальні інтереси. Освітня функція туризму заслуговує на популяриза-

цію, особливо в організованому молодіжному туризмі. Туризм пропонує можливості для практичного використання мовних навичок, раніше набуті знання про соціально-культурне життя інших країн можуть стимулювати інтелектуальну активність туристів;

– *інвестиційно приваблююча* функція туризму показує плановані валові приватні інвестиційні витрати всіх фірм в економіці. Прикладом може бути ТК «Буковель» в Карпатах. Важливим фактором у розвитку туризму є інвестиційні витрати, створюються нові робочі місця, збільшується кількість людей зайнятих в економіці, тому джерела доходу в несільськогосподарському секторі розвитку сільських територіальних громад збільшуються;

– *культурно-освітня* стане стимулом для популяризації досягнень сьогодення та культивування спадщини минулого. Це може збагатити патріотизм місцевого населення, що розуміється як турбота про національну спільноту. Фактором культурної освіти є паломницький, рекреаційний та оздоровчий туризм;

– *економічна функція*. Внутрішній туризм є насамперед важливим соціально-економічним фактором на територіях туристичного призначення. Турист має у своєму розпорядженні платіжні засоби та задовольняє потреби у сфері зв'язку, громадського харчування, проживання, комерції, розваг, ремесел, культурних та сувенірних послуг. Туристи є споживачами багатьох послуг і товарів, а отже і носіями попиту на туристичні послуги, що сприяє розвитку об'єднаних територіальних громад;

– *етнічна функція*. Вона охоплює закордонні поїздки, пов'язані головним чином з місцем походження, народження та минулого проживання туристів та їхніх предків. Етнічний туризм часто асоціюється з релігійними мотивами і в цьому сенсі підтримує процес створення конкретних цінностей;

– *формування екологічної свідомості*. Розвиток туризму залежить від привабливості навколишнього середовища. Деградація ландшафту рано чи пізно негативно впливає на розвиток туризму. У світлі цих зауважень функція формування екологічної свідомості сучасного туризму набуває все більшого зна-

чення. Це можна пояснити необхідністю підвищення обізнаності про проблему природного та соціального середовища. Туристи та організатори, що надають туристичні послуги, повинні належним чином ставитись до зростаючих екологічних проблем сьогодення, різниця між екологічною свідомістю та екологічною поведінкою туристичних суб'єктів повинна бути зменшена;

– *політична функція*. Сучасний туризм характеризується масовістю. У всіх європейських країнах, в тому числі й в Україні, щорічно зростає кількість закордонних поїздок з метою туризму. Тому можна з упевненістю стверджувати про політичну функцію туризму, оскільки внаслідок цих міжнародних міграцій країни автоматично включаються в цю галузь, формуючи, наприклад, сферу прикордонних формальностей (паспорт, іноземна валюта, митне законодавство тощо). Міжнародний туризм може бути важливим інструментом для досягнення інших політичних цілей, зокрема розширення міжнародних відносин з іншими країнами, формування іміджу своєї країни за кордоном, активізація етнічного туризму.

Тому можна стверджувати про зростаюче значення туризму в зміцненні економічного потенціалу сільських територіальних громад. Залежність території від туризму та розвитку туристичної економіки тим більша, чим вищий рівень туристичної привабливості території. Туризм є важливою сферою економіки досліджуваного регіону. Залежно від кількості та привабливості сільських територіальних громад туристичного призначення, вплив туризму на громади може бути поляризуючим, стимулюючим або нейтральним. Окрім безпосереднього розвитку туристичної економіки (розширення бази розміщення, організація туризму), розвиваються такі сфери економіки, як торгівля та громадське харчування, транспорт тощо. Це пов'язано з великою часткою людей, зайнятих у прямій чи непрямій туристичній сфері економіки. На територіях, де туризм відіграє поляризуючу роль, зосереджено інфраструктуру туристичного призначення. До них відносяться об'єкти привабливі для туристів з точки зору екологічних цінностей чи інших туристичних визначних пам'яток. Території з поляризуючою функцією туризму є загальновизнаними туристичними. А ті терито-

рії, на яких туризм виконує стимулюючу функцію, тобто є додатковим фактором, що стимулює соціально-економічний розвиток, туристична економіка розвивається так само, як інші сфери економіки. Регіони зазвичай функціонують як адміністративні, ділові, комерційні, наукові, оздоровчі, релігійні центри. Спочатку до них не ставились як до туристичних напрямків, але завдяки своїм функціям вони поступово стають привабливими для туристів.

На нейтральних щодо туризму територіях туризм не робить істотного впливу на економічний та соціальний розвиток, але є додатковим елементом, що доповнює його соціально-економічний розвиток. Така ситуація трапляється в тих сільських територіальних громадах, які не сприймаються як привабливі для туристів. Туризм та місцева туристична економіка можуть мати як позитивні, так і негативні наслідки на перспективу. Виокремлено переваги та недоліки щодо розвитку туризму сільських територіальних громад Івано-Франківської області (табл. 2.5).

Розвиток сільських територіальних громад сприяє:

- зміцненню співпраці сільської територіальної громади та органів місцевої адміністрації на мікро- та мезорівнях;
- розвиток сільських територіальних громад із врахуванням політичних, соціальних, економічних, екологічних змін;
- створення нових робочих місць;
- формування сприятливого бізнес середовища;
- зменшення рівня безробіття на селі;
- зменшення міграційних потоків;
- забезпечення вищого рівня соціально-економічного розвитку території.

Важливим в умовах децентралізації для сільської територіальної громади є формування ефективної системи управління соціально-економічним розвитком. Тут вагому роль повинен відіграти стратегічний менеджмент сільських територіальних громад, що дозволить забезпечити системно-комплексний розвиток території на перспективу. Пріоритетною ціллю стратегічного менеджме-

нту є підвищення рівня життя сільського населення та розвитку території.

Таблиця 2.5

**Розвиток туризму сільських територіальних громад
Івано-Франківської області***

Позитивні переваги	Недоліки
Економічні	
- підвищення інвестиційної привабливості території;	- інфляція;
- приплив іноземної валюти;	- коливання валюти;
- розширення сфери зайнятості для місцевого населення;	-сезонність виробництва;
- розвиток малого та середнього бізнесу на селі;	- диференціація доходів місцевого населення та місцевих бюджетів;
- додаткові джерела дохідної частини місцевого бюджету.	- валив змін.
Інфраструктурні	
- урбанізація територій;	- незворотність функцій об'єктів інфраструктури;
- вдосконалення інфраструктури шляхом розвитку туристичної та паратуристичної інфраструктури;	- пандемія;
- розвиток транспортної інфраструктури;	- низька якість транспортних шляхів;
- розвиток сфери торгівлі;	- згортання торгівлі сфери малого бізнесу;
- розвиток побутового обслуговування;	- необгрунтоване зростання цін на послуги;
- розвиток громадського харчування.	- невідповідність значної частини підприємств громадського харчування санітарно-гігієнічним нормам.
Соціально-культурні	
- збереження, просування та розвиток традицій, звичаїв;	- комерціалізація культури та мистецтва;
- відродження місцевого фольклору та ремесел;	- невикористання туристичної інфраструктури місцевим населенням;
- інтерес до місцевої історії;	- зростання злочинності;
- подолання релігійних, расових, класових, мовних та соціальних бар'єрів;	- порушення встановленого соціально-культурного та релігійного балансу.
- формування позитивного іміджу території;	

- потреба спеціалістів певних професій, кваліфікацій відповідно до потреб туристичного бізнесу.	
Екологічні	
- екологічно чиста продукція домогосподарств;	- порушення встановленого соціально-культурного та релігійного балансу;
- дотримання санітарних правил як на території населеного пункту, так і в лісах;	- погіршення природного ландшафту туристичними об'єктами;
- висока якість атмосферного повітря в сільських територіальних громадах;	- забруднення навколишнього середовища;
- наявність зелених паркових зон.	- зростання засміченості територій.

*Джерело: побудовано автором.

Результати дослідження соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад, з врахуванням їх особливостей, основних чинників підвищення їх потенціалу, підходів до аналізу пріоритетних сфер економіки, що дають змогу системно врахувати просторовий і функціональний аспект розвитку, сприяють структурній перебудові, формуванню сприятливого бізнес середовища, яке впливатиме на зменшення міграційних потоків та виведення сільських територіальних громад на вищий рівень соціальної, екологічної, економічної, фінансової, страхової культури.

2.2. Економічна спроможність сільських територіальних громад в умовах децентралізації

Необхідною умовою формування ефективної системи розвитку сільських територіальних громад є проведення адміністративно-територіальної реформи. Регіональні проблеми трудового потенціалу села, як і всієї країни, є надто серйозними [136, с. 6]. Цілком зрозумілим є потреба в зміні орієнтирів адміністрування підприємницької діяльності сільських територіальних громад, серед яких основними виступають:

- підвищення соціальної орієнтованості розвитку сільських територіальних громад;
- ефективне використання власного ресурсного потенціалу територіальної громади;
- інвестиційно-інноваційний розвиток підприємництва в умовах конкурентного середовища;
- створення соціально-економічних умов для забезпечення прива'заності місцевого населення до місця проживання.

Основою функціонування підприємства є фінансові ресурси, які забезпечують як операційний, так і стратегічний його розвиток. Формування економічного потенціалу підприємств залежить від їх спеціалізації, обсягу реалізованої продукції, доходу від її реалізації. Економічний потенціал є базисом функціонування як підприємства, так і сільської територіальної громади в цілому. На сьогодні керівництво переважної більшості підприємств здійснюють вибір їх стратегій розвитку емпіричним шляхом. Це часто призводить до виникнення земельних, майнових, трудових ресурсів. Тому стратегічна орієнтація розвитку підприємств визначає їх місію, головні цілі, пріоритетні напрями діяльності в конкурентних умовах. Для функціонування підприємства важливе значення мають стратегічні цілі, відповідно до яких розподіляються грошові потоки.

Тенденцію зміни показників власних доходів та міжбюджетних трансферів у доходах місцевих бюджетів на прикладі Івано-Франківської області наведено у табл. 2.6. Із наведених даних видно, що місцеві бюджети сільських територіальних громад залежні від державного фінансування, оскільки показник міжбюджетних трансфертів на одну особу більш як у 2,5 рази перевищує показник власних доходів на одну особу. Така динаміка прослідковується впродовж досліджуваного періоду.

Показник власні доходи на одну особу за 2015-2019 рр. в Івано-Франківській області на 15-29 % нижчий аналогічного показника в Україні, що свідчить про диспропорцію розвитку регіону, а тому ця проблема на даний час залишається актуальною.

Таблиця 2.6

**Показники власних доходів та міжбюджетних трансфертів у
доходах місцевих бюджетів Івано-Франківської області***

Рік	Власні доходи, грн/особу	Власні доходи, середнє значення по Україні, грн/особу	Міжбюджетні трансферти, грн/особу	Міжбюджетні трансферти, середнє значення по Україні, грн/особу
2015	1859,7	2599,4	5217,7	4360,8
2016	2654,2	3763,8	6270,0	5018,0
2017	3681,2	5150,0	8654,6	7007,4
2018	4285,5	6233,3	9420,0	7462,5
2019	4981,2	5909,2	12342,7	9872,1

*Джерело: [44].

На основі аналізу показників міжбюджетних трансфертів на одну особу за досліджуваний період та власних доходів на одну особу за 2015-2019 роки, можна стверджувати, що сільські територіальні громади Івано-Франківської області активізували свій економічний потенціал в напрямі нарощування, що є підтвердженням ефективного використання ресурсного потенціалу та впливу децентралізації на соціально-економічний розвиток регіону.

Основні показники функціонування підприємств Івано-Франківської області за розмірами (великі, середні, малі та мікропідприємства) наведено у табл. 2.7. Із загальної кількості підприємств основна їх частка за 2019 р. припадає на малі підприємства та мікропідприємства. За кількістю зайнятих працівників частка середніх підприємств склала 56,5 %, а малих підприємств – 34,6 %. Обсяги реалізованої продукції в основному забезпечуються середніми підприємствами (39,4 %) та великими підприємствами (34,1 %). Прибуткову діяльність за 2019 р. забезпечили великі та середні підприємства, в цей час малі підприємства та мікропідприємства в загальному завершили рік із збитками.

Таблиця 2.7

**Динаміка показників діяльності підприємств*
Івано-Франківської області****

Показник	Роки					Відхилення 2019 р. до 2010 р., +, -, в.п.
	2010	2015	2017	2018	2019	
Великі	7	6	5	6	7	0
у них кількість зайнятих, % до загальної кількості зайнятих	12,3	8,6	7,9	9,0	9,5	-2,8 в.п.
Обсяг реалізованої продукції, млн. грн	7710	7545	15785	30311	44123	+36413
Фінансовий результат, млн. грн	-290	-6921	-896	497	1884	+2174
Середні	337	277	292	321	338	+1
кількість зайнятих, % до загальної кількості зайнятих	46,4	51,0	53,0	54,4	56,5	+10,1 в.п.
Обсяг реалізованої продукції, млн. грн	15864	32812	41619	44118	50939	+35075
Фінансовий результат, млн. грн	-219,9	-368,9	309,2	548,9	886,1	+1106,0
Малі	7314	7659	7342	7973	8248	+934
кількість зайнятих, % до загальної кількості зайнятих	41,3	39,0	38,4	36,3	34,6	-6,7 в.п.
Обсяг реалізованої продукції, млн. грн	6929	13503	22110	23261	25167	+18238
Фінансовий результат, млн. грн	-136,8	103,3	179,1	-37,3	-649,2	-512,4
Мікропідприємства	6291	6833	6468	7094	7282	+991
кількість зайнятих, % до загальної кількості зайнятих	17,4	18,6	18,1	17,3	18,8	+1,4 в.п.
Обсяг реалізованої продукції, млн. грн	2197	4753	7586	9178	9321	+7124
Фінансовий результат, млн. грн	-180,1	-17,7	96,6	-459,9	-679,6	-499,5

*Показники діяльності великих, середніх, малих та мікропідприємств.

** Джерело: [148, с. 353-354; 149, с. 362-363].

У динаміці за аналізований період:

- зростає кількість підприємств всіх категорій;
- зростає кількість зайнятих у середніх та мікропідприємствах;
- скорочується кількість зайнятих у великих підприємствах та мікропідприємствах;

- збільшуються обсяги реалізованої продукції у всіх підприємствах;
- зростають фінансові результати у великих та середніх підприємствах
- знижуються фінансові результати у малих та мікропідприємствах.

Рентабельність діяльності підприємств різних сфер економіки в регіоні наведена у табл. 2.8.

Таблиця 2.8

**Динаміка рентабельності операційної діяльності підприємств,
в розрізі сфер економіки Івано-Франківської області, % ***

Показник	Роки					Відхилення, 2019р. до 2010р., в.п.
	2010	2015	2017	2018	2019	
Усього	2,5	3,8	4,0	4,3	2,6	+0,1
Сільське господарство	31,6	18,6	10,8	6,9	-0,4	-31,2
Промисловість	-0,4	2,0	3,9	3,9	2,9	+3,3
Будівництво	-2,3	0,6	5,7	4,5	5,8	+8,1
Оптова та роздрібна торгівля	9,1	22,9	4,2	15,0	-4,9	-14,0
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	-4,5	0,7	-1,7	0,1	-0,4	+4,1
Інформація та телекомунікація	-0,5	8,5	1,3	0,9	5,4	+5,9
Фінансова та страхова діяльність	12,4	-2,3	7,8	6,1	3,6	-8,8
Операції з нерухомим майном	-17,8	-21,6	1,4	-1,6	-3,2	+14,6
Професійна, наукова та технічна діяльність	1,1	2,0	7,2	10,5	9,4	+8,3
Адміністративне та допоміжне обслуговування	-1,2	-20,4	-0,2	6,9	-13,5	-12,3
Освіта	-2,5	-2,8	4,4	3,7	3,6	+6,1
Охорона здоров'я, соціальна допомога	-2,8	1,8	9,4	2,2	15,3	+18,1
Мистецтво, розваги, спорт	-84,0	-15,6	2,3	-1,5	-9,8	+74,2
Інші види послуг	-3,6	-11,1	-13,6	-21,0	-25,2	-21,6

* Джерело: [148, с. 364; 149, с. 384].

Найвищі темпи зростання рентабельності операційної діяльності підпри-

ємств за 2010-2019 рр. в розрізі сфер економіки (табл. 2.8) прослідковуються в сферах мистецтва, розваги та спорт (74,2 в.п.), охорони здоров'я та соціальної допомоги (18,1 в.п.), операцій з нерухомим майном (14,6 в.п.).

Менше 10 в.п. відбулося зростання рентабельності у галузях професійної, наукової та технічної діяльності (8,3 в.п.), будівництві (8,1 в.п.), освіті (6,1 в.п.), інформації та телекомунікаціях (5,9 в.п.), транспорті, складському господарстві, поштовій та кур'єрській діяльності (4,1 в.п.), промисловості (3,3 в.п.)

Поряд з цим за досліджуваний період прослідковуються спад рентабельності операційної діяльності у сферах сільського господарства на (8,3 в.п.), оптової і роздрібною торгівлі на 14 в.п., адміністративного та допоміжного обслуговування на 12,3 в.п., фінансовій та страховій діяльності на 8,8 в.п.

На територіях сільських територіальних громад Івано-Франківської області функціонують підприємства хімічної та нафтохімічної промисловості (табл. 2.9).

Підприємства сфери машинобудування спрямовують свою діяльність на освоєння нових видів продукції, яка в структурі реалізованої інноваційної продукції області займає більше половини. У сфері машинобудування працює близько 200 середніх та малих підприємств.

Основний потенціал машинобудування області сконцентровано в містах (Івано-Франківську, Калуші та Коломиї). Наприклад, ТОВ «Електролюкс Україна», яке спеціалізується на виробництві автоматичних пральних машин, торгових марок «Zanussi», «Electrolux», функціонували на території сільської територіальної громади с. Микитинці, що поблизу обласного центру м. Івано-Франківська.

Розвиток деревообробної промисловості є традиційним і пріоритетним напрямком промислового виробництва в області. Серед найменувань основних видів продукції галузі – деревостружкові та деревоволокнисті плити, фанера клеєна, пиломатеріали, дерев'яна тара, столярні вироби, паркет, шпон та ін. Вище названі підприємства використовують переважно інноваційні технології

виробництва.

Таблиця 2.9

Підприємства хімічної та нафтохімічної промисловості сільських територіальних громад Івано-Франківської області*

Підприємство	Продукція	Сільська територіальна громада
ЗАТ «Завод ТОС «Барва»	полімери, поверхнево-активні речовини, аміносполуки (етаноламіни)	с. Ямниця Тисменицького району
ТОВ «Падана Кемікал Компаундс»	хімікати добавки, ПВХ - композиції	с. Ямниця Тисменицького району
ТОВ «Оріон»	плівка поліетиленова	с. Вістова Калуського району
ТОВ «Снежка»	лакофарбові вироби	с. Вістова Калуського району
ТОВ «СПМК-618»	металопластикові вироби	с. Тростянець Снятинського району
ТОВ «Еталон»	металопластикові вироби	с. Тростянець Снятинського району
ПП «Ровіт»	металопластикові вироби	с. Вербоivecь Косівського району
ТОВ «Личаківський лев»	пластикові тара великої ємності для води	с. Шевченкове Долинського району
ПП «Оніор»	свічки	с. Рожнів Косівського району
ВАТ «Шиноремонтний завод»	гумові запчастини для автомобілів, ущільнювачі	с. Угринів Тисменицького району
ТОВ «Поліком»	вироби з полівінілхлоридного медичного призначення	смт. Брошнів-Осада Рожнятівського району
ТОВ «Сота-Плюс»	пісчано-полімерна черепиця	с. Горохолина Богородчанського району

*Джерело: опрацьовано автором.

Фінансування інноваційної діяльності у промисловості області наведено у таб. 2.10. Поширеним видом спеціалізації як малих, так і середніх підприємств є обробка деревини, оскільки досліджуваний регіон багатий на лісові ресурси та розвинута промислова база.

Як видно з вищенаведених даних в таблиці, фінансування інноваційної діяльності у промисловості здійснюється переважно за власні кошти підприємств. До 2015 р. прослідковується вкладання іноземних інвестицій в економіку області.

Таблиця 2.10

**Розподіл обсягу фінансування інноваційної діяльності
у промисловості Івано-Франківської області***

Показник	Роки					Відхилення 2019 р. до 2010 р., +,-
	2010	2014	2015	2018	2019	
Усього, тис. грн	2090521	95785	92189	134192	230676	-1859845
за рахунок власних коштів	24667	79275	70106	126011	220982	+196315
державного бюджету	-	-	176	19	-	-
місцевих бюджетів	18	-	-	-	-	-18
позабюджетних фондів	-	-	270	3	-	-
вітчизняних інвесторів	-	-	-	-	-	-
іноземних інвесторів	2065117	2795	14907	-	-	-2065117
кредитів	554	13715	6730	7918	6810	+6256
інших джерел	165	-	-	241	2884	+2719

* Джерело: [148, с. 384; 149, с. 398].

За досліджуваний період спостерігається зниження темпів запровадження нових інноваційних технологій та інноваційних продуктів сфери промисловості (табл. 2.11). Зростання даного показника прослідковувалось до 2010 року, а з 2015 року прослідковується зниження.

Розвиток промисловості є ключовим фактором економічного розвитку досліджуваного регіону. Якщо порівняти розвиток промисловості в західному

регіоні України, то серед п'яти областей Івано-Франківська область займає друге місце, поступаючись сусідній Львівській області.

Таблиця 2.11

Використання інноваційних технологій у виробництві інноваційних видів продукції у промисловості Івано-Франківської області*

Показник	Роки					Відхилення 2019 р. до 2010 р., +,-
	2010	2014	2015	2018	2019	
Впроваджено нових технологічних процесів	35	20	50	23	21	-14
у тому числі:						
Маловідходних, ресурсозберігаючих і безвідходних	19	2	8	15	19	0
Освоєно виробництво інноваційної продукції, найменувань	125	130	117	109	105	-20
З них нових видів техніки	6	12	40	3	31	+25

* Джерело: [148, с. 385; 149, с. 396].

Івано-Франківська область займає понад 2,3 % земель України. Важливим напрямком розвитку сільських територіальних громад є сільськогосподарське виробництво. У загальнодержавних обсягах виробництва продукції сільського господарства частка області за 2019 р становила – 2,2 %. У товарній структурі сільськогосподарського виробництва трохи вище частка тваринництва, що спеціалізується на м'ясо-молочному виробництві, а рослинництво – на вирощуванні зернових, цукрових буряків і картоплі.

Показники виробництва продукції сільського господарства (у постійних цінах 2016 р.) сільськогосподарськими підприємствами сільських територіальних громад подано в табл. 2.12.

Таблиця 2.12

Виробництво продукції сільського господарства (у постійних цінах 2016 р.) сільськогосподарськими підприємствами сільських територіальних громад Івано-Франківської області млн. грн.

Райони	Роки			Відхилення, 2019 р. до 2017 р.	
	2017	2018	2019	+, -	%
Разом по області	5289,3	5471,3	5133,7	-155,6	97,1
Богородчанський	182,5	133,0	114,1	-68,4	62,5
Верховинський	1,6	1,6	1,6	0	100,0
Галицький	848,3	826,5	810,1	-38,2	95,5
Городенківський	850,5	820,7	841,5	-9	98,9
Долинський	67,8	48,6	30,8	-37,0	45,4
Калуський	748,5	705,8	661,8	-86,7	88,4
Коломийський	689,7	724,9	556,8	-132,9	80,7
Косівський	5,9	6,7	5,0	-0,9	84,7
Надвірнянський	37,0	35,3	33,0	-4,0	89,2
Рогатинський	685,4	862,5	789,6	104,2	115,2
Рожнятівський	29,7	7,3	5,0	-24,7	16,8
Снятинський	481,0	618,6	589,8	108,8	122,6
Тисменицький	291,4	322,3	331,9	40,5	113,9
Тлумацький	370,0	357,5	362,7	-7,3	98,0

* Джерело: [149, с. 242].

За даним показником лідерство мають сільськогосподарські підприємства таких адміністративних районів: Городенківський, Галицький, Рогатинський, Калуський, Снятинський, Тисменицький. Поряд з цим у перших трьох районах спостерігається тенденція до скорочення виробництва зазначеної продукції. Приріст виробництва продукції сільського господарства за три роки за-

безпечено у Снятинському (122,6 %), Рогатинському (115,2 %), Тисменицькому (113,9 %) районах.

Сільське господарство, як сфера економіки, має вагомий вплив на розвиток та стабільне функціонування економіки досліджуваної області, забезпечує продуктами харчування – населення, а сировиною – промисловість. У цілому в області, питома вага сільського господарства у валовій доданій вартості становить біля 15 %. Аграрний сектор за обсягами доданої вартості займає за промисловістю 2 місце.

Основою сільськогосподарського виробництва є забезпечення підприємств сільськогосподарськими угіддями, які станом на 1 січня 2019 р. займали 621,2 тис. га, що становить майже 45 % території області або 1,5 % сільгосподарських угідь України. Із загальної кількості сільгосподарських угідь складає: рілля – 64,5 %, пасовища – 19,5 %, сіножаті – 13,2 %, багаторічні насадження – 2,5 %, перелоги – 0,3 %.

Загалом аграрним виробництвом в області займаються 861 сільськогосподарське підприємство, з яких 544 – фермерські господарства та 260 тисяч особистих селянських господарств [152]. У 2019 р. сільськогосподарськими підприємствами територіальних громад Івано-Франківської області вироблено продукції сільського господарства на 2,4 % більше порівняно з 2014 р. У загальнодержавних обсягах виробництва продукції сільського господарства, за останні п'ять років частка області складала 2,3–2,4 %. За наведеними показниками Івано-Франківська область займала 21 місце. У 2014–2019 рр частка області в загальнодержавному виробництві продукції рослинництва становила: картоплі – 3,9–4,5 %, цукрового буряку фабричного – 0,3–0,8 %, овочевих культур – 1,7–1,9 %, зернових та зернобобових – 1,1–1,2 %, плодових та ягідних культур – 2,1–2,5 %.

Тенденції зміни виробництва сільськогосподарської продукції підприємств подано в дод. Б. Питома вага регіону у виробництві продукції тваринництва у 2019 р. становила: 4,4 % молока, 3,6 % м'яса, 2,6 % яєць – (у 2014 р. – по 4,3 % молока та яєць і 3,5 %, м'яса) [152].

Динаміка питомої ваги виробництва продукції сільського господарства підприємствами за відповідні періоди подано в табл. 2.13.

Щодо виробництва продукції рослинництва і тваринництва серед всіх категорій господарств, то найбільшу частку займають господарств населення (57,5 % і 66,5 % відповідно). Питома вага сільськогосподарських підприємств, які виробляють продукцію рослинництва, становить – 42,5 %, а виробництво продукції тваринництва – 33,5 %.

Таблиця 2.13

Частка виробництва продукції сільського господарства (у постійних цінах 2016 р.) категоріями господарств сільських територіальних громад Івано-Франківської області, %*

Категорії господарств	Роки						2019 р. до 2010 р., в.п.
	2010	2014	2015	2016	2017	2019	
Продукція сільського господарства							
господарства усіх ка- тегорій							
господарства населен- ня	76,0	60,0	64,3	63,1	60,7	61,3	-14,7
сільськогосподарські підприємства	24,0	40,0	35,7	36,9	39,3	38,7	14,7
Продукція рослинництва							
господарства усіх ка- тегорій							
господарства населен- ня	76,0	54,2	61,5	57,6	53,4	57,5	-18,5
сільськогосподарські підприємства	24,0	45,8	38,5	42,4	46,6	42,5	18,5
Продукція тваринництва							
господарства усіх ка- тегорій							
господарства населен- ня	76,1	67,2	67,5	70,7	71,5	66,5	-9,6
сільськогосподарські підприємства	23,9	32,8	32,5	29,3	28,5	33,5	9,6

* Джерело [149, с. 241].

Основним джерелом формування місцевих бюджетів є податкові надходження, зокрема, податок на доходи фізичних осіб. Надходження податку на доходи фізичних осіб на одну особу в Івано-Франківській області подано в табл. 2.14.

Показник надходження податку на доходи фізичних осіб на одну особу в Івано-Франківській області за досліджуваний період значно нижчий ніж у середньому в Україні, але тенденція зростання даного показника свідчить про те, що в умовах децентралізації, передані на місцевий рівень додаткові повноваження дозволили зміцнити місцевий бюджет. Окрім податку на доходи фізичних осіб, джерелом формування місцевих бюджетів сільських територіальних громад є: акцизний податок; плата за землю; єдиний податок; податок з нерухомості. Аналізуючи сільські територіальні громади Івано-Франківської області, слід врахувати особливості даного регіону та наявність депресивних адміністративних районів, відповідно зростання у місцевому бюджеті питомої ваги податку на доходи фізичних осіб та акцизного податку, які свідчать про поглиблення депресивності віддалених сільських територіальних громад.

Таблиця 2.14

**Динаміка надходження податку на доходи фізичних осіб
на одну особу Івано-Франківської області, грн***

Регіон	Роки				
	2015	2016	2017	2018	2019
Івано-Франківська область	841,5	879,1	797,0	1218,9	2268,4
В середньому в Україні	1290,1	1338,6	1189,9	1762,6	3155,2
Відхилення (+,-) Івано-Франківська область від середнього в Україні	- 448,6	- 459,5	- 392,9	- 543,7	- 886,8

*Джерело: [44].

Фінансовою основою для самостійності місцевих бюджетів є державні субвенції (медична, освітня). Коефіцієнт самостійності місцевих бюджетів характеризує залежність фінансових можливостей місцевої влади при формуванні доходів місцевих бюджетів. Незначні зміни даного показника за досліджуваний період пояснюють низькі обсяги наданих державних субвенцій. Коефіцієнт дотаційності показує залежність сільських територіальних громад від державного бюджету. Коефіцієнт бюджетного покриття розраховується як відношення загальних доходів до загальних видатків (табл. 2.15).

Таблиця 2.15

**Самостійність економічного потенціалу
сільських територіальних громад регіону***

Показник	Роки				
	2015	2016	2017	2018	2019
Коефіцієнт самостійності місцевих бюджетів	0,2073	0,2088	0,2155	0,2694	0,2483
Коефіцієнт дотаційності	0,4276	0,4281	0,0534	0,0421	0,0723
Коефіцієнт бюджетного покриття	0,2926	0,2693	0,2218	0,2279	0,2380

*Джерело: [107, с. 191-205].

Модель сільської територіальної громади в умовах децентралізації на мезо- і мікрорівнях подана на рис. 2.2. Принцип субсидіарності має вагоме значення при формування місцевих бюджетів, що сприятиме їх самостійності.

Фінансовою базою розвитку сільського населеного пункту мають бути власні джерела місцевого бюджету. Дохідна частина більшості місцевих бюджетів не покриває видатки, а це означає, що місцеві бюжети сільських територіальних громад є дотаційними, які не забезпечують покриття витрат на господарську діяльність.

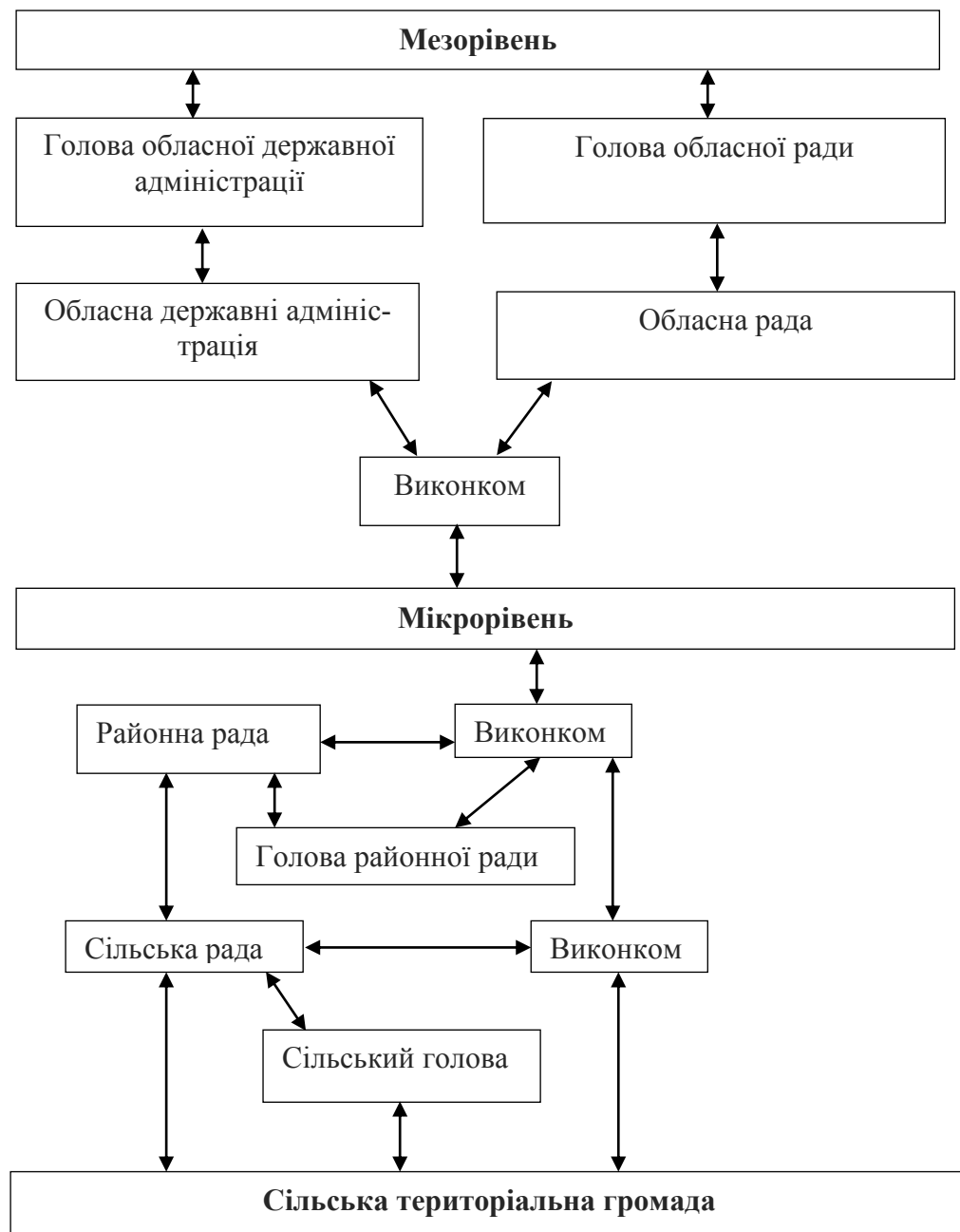

Рис. 2.2. Модель сільської територіальної громади в умовах децентралізації (мезо- і мікрорівні)*

*Джерело: власне опрацювання.

Важливим питанням при адміністративно-територіальній реформі є фінансового забезпечення розвитку села шляхом укрупнення сільських територіальних громад і реформування податкової системи в сфері наповнення податковими надходженнями бюджетів сільських територіальних громад. Вимагає також удосконалення система оподаткування підприємств. Одним з напрямів

вирішення даної проблеми є укрупнення певних населених пунктів в результаті адміністративно-територіальної реформи.

Кожна сільська територіальна громада в залежності від місцевого бюджету формує різну структуру, виділяє різні ставки. Важливою умовою розвитку сільських територіальних громад є розв'язання питання функціонування дитячих садків, будинків культури, газопостачання, вивезення сміття розвитку спорту та ін. Формула розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів здійснюється відповідно до нестачі коштів кожної місцевості сільських територіальних громад.

Важливим аспектом економічної діяльності сільських територіальних громад є удосконалення системи оподаткування в частині сплати податку на прибуток підприємств, а саме зарахування частину суми сплаченого податку як надходження до місцевого бюджету, що значно підсилить дохідну частину місцевих бюджетів сільських територіальних громад і значно стимулюватиме зацікавленість органів місцевого самоврядування та сільських територіальних громад у сприянні розвитку підприємництва у межах, які належать до їх населених пунктів.

Актуальним є питання екологічної безпеки на усій території нашої держави. Першочергово це важливо для сільських територіальних громад Івано-Франківської області, де ведеться інтенсивна вирубка лісів. Надходження сплат екологічного податку доцільно повністю віднести до місцевих бюджетів, що сприятиме самоврядуванню та запобіганню невідворотних руйнацій природи. Отримані кошти необхідно використовувати на покращення соціальної інфраструктури сільських територіальних громад. Кошти для розвитку сільських територіальних громад, при зміні порядку сплати окремих податків, можуть забезпечуватися власними доходами місцевого бюджету. Зазначені вище проблеми доводять важливість, необхідність та невідворотність проведення реформування місцевих бюджетів, а також розвиток власного податкового потенціалу території, підвищення інвестиційного потенціалу відповідної території, що в свою чергу, спричинить збільшення інвестицій для розвитку територіальних

громад.

Отже, зрозумілою є важливість адміністративно-територіальної реформи в питанні укрупнення сільських територіальних громад та удосконалення механізмів розвитку підприємництва та формування податкової бази місцевих бюджетів, оскільки це крок до забезпечення економічної самодостатності сільських територіальних громад.

2.3. Тенденції зміцнення економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад

В умовах децентралізації посилюється конкурентна боротьба за ринки збуту між підприємствами різних форм власності. За умови зберігання тенденцій нарощування економічного потенціалу підприємства мають можливість зберегти існуючу або сформувати нову конкурентну перевагу. Зокрема, показник грошового потоку приймає активну участь в обслуговуванні виробничо-господарських операцій.

Стратегічний розвиток підприємств, які входять до сільських територіальних громад залежить від оптимального управління грошовими потоками. А це дасть можливість спрямовувати грошові ресурси для потреб суб'єктів господарської діяльності.

Виділяють грошові потоки, які реалізує операційна діяльність, та ті, що генеруються інноваційною діяльністю (рис. 2.3; 2.4). Операційна діяльність охоплює:

- реалізацію, придбання оборотних операційних активів (запасів, дебіторської заборгованості за розрахунками за товари, послуги тощо);
- реалізацію продукції, послуг; розрахунки за поточними операційними зобов'язаннями (кредиторська заборгованість тощо);
- оплату постачальникам і підрядникам.

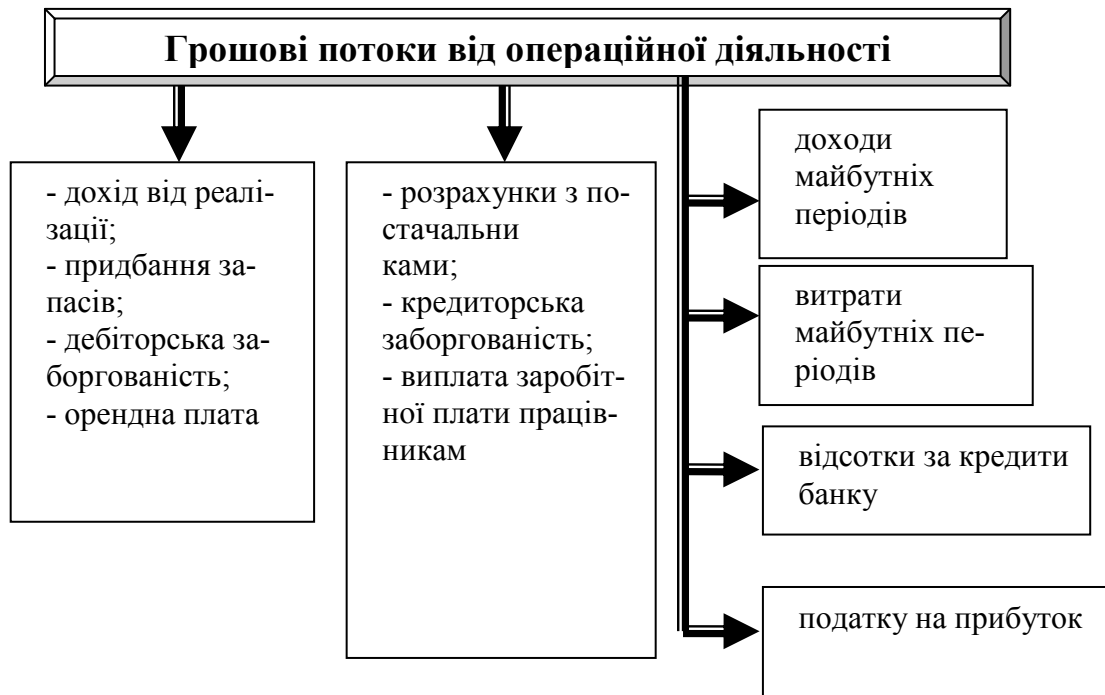

Рис. 2.3. Грошові потоки від операційної діяльності*

*Джерело: власне опрацювання.

Відповідно операційна діяльність генерує грошові потоки на:

- отримання доходів майбутніх періодів;
- оплату витрат майбутніх періодів;
- сплату відсотків за банківськими кредитами і позиками;
- сплату податку на прибуток з операційної діяльності.

Ефективне управління грошовими потоками підприємства створює економічні умови для одержання прибутку, тому головна мета процесу управління грошовими потоками на підприємствах – оптимізація грошових потоків як в частині надходжень, так і в частині видатків.

Головна мета функціонування підприємств – це одержання прибутку. Отже, прибуток формується на локальному рівні, є показником фінансової діяльності підприємств, основою для розрахунку з державним бюджетом і формування фінансового потенціалу підприємств. Тому в процесі управління прибутком можна виділити: управління формуванням прибутку та управління розпо-

ділом прибутку.

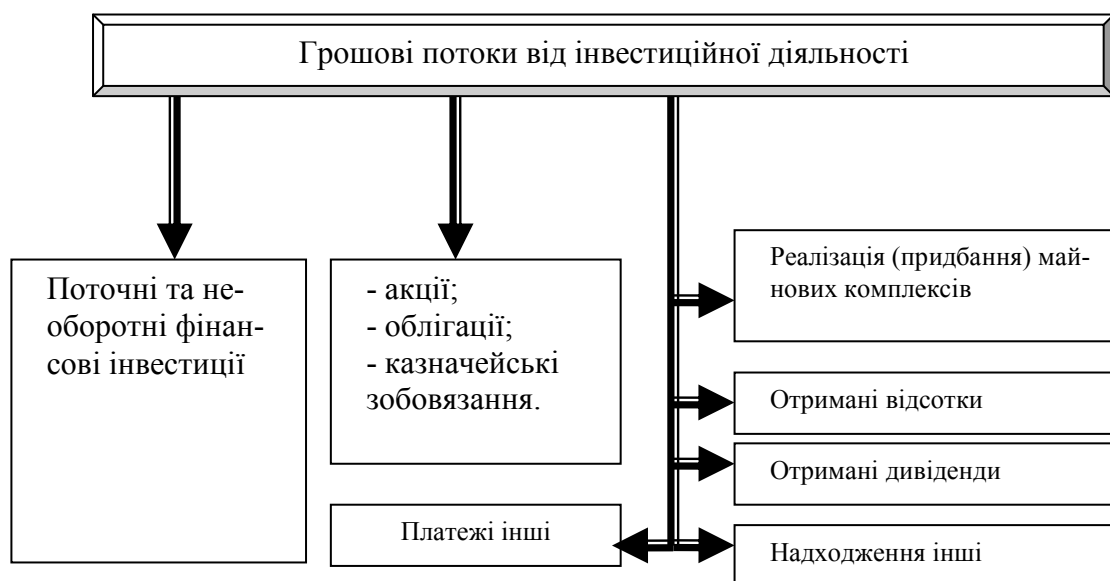

Рис. 2.4. Грошові потоки від інвестиційної діяльності

*Джерело: власне опрацювання.

Тому до пріоритетних цілей управління прибутком підприємств сільських територіальних громад слід віднести:

- удосконалення господарської діяльності, використання власного ресурсного потенціалу;
- визначення рівня цін на продукцію, товари чи послуги;
- запобігання ризиків;
- конкурентоспроможність продукції та підприємства.

Серед основних показників, які впливають на структурні компоненти механізму управління операційним прибутком можна виділити:

- дохід від реалізації продукції, товарів та послуг;
- прибуток;
- витрати виробництва.

На основі результатів моніторингу фінансово-господарської діяльності підприємства можна окреслити основні напрями щодо управління прибутком. Ефективність управління прибутком підприємства залежить від:

- напрямів формування джерел збільшення прибутку за рахунок економічної, інвестиційно-інноваційної видів діяльності;
- оцінка прибутковості виробничої діяльності;
- визначення підприємницького ризику;
- сегменту ринку відповідного виду продукції.

Політика управління оборотними активами є частиною загальної економічної стратегії підприємства. Звідси виходить, що на кінцеві фінансові результати діяльності підприємства мають вплив показники ліквідності та фінансової спроможності. Швидкі темпи зростання оборотних активів, порівняно з короткостроковими зобов'язаннями, позитивно впливають на фінансово-господарську діяльність підприємства. Значна частина оборотних активів використовується для розвитку виробництва, наприклад, диверсифікації продукції. Виробничо-господарські операції забезпечують формування, а також використання оборотних активів, які впливають на фінансові результати діяльності підприємств.

Ефективне функціонування підприємств, в умовах конкурентного середовища, забезпечують фінансові ресурси. На економічний потенціал підприємств впливає його спеціалізація, дохід від її реалізації.

Економічний потенціал є базисом функціонування як підприємства, так і сільської територіальної громади в цілому. На сьогодні керівництво переважної більшості підприємств здійснюють вибір стратегії розвитку підприємства емпіричним шляхом. Це часто призводить до виникнення ряду проблем в результаті неефективного використання ключових компетенцій підприємства, в тому числі його виробничих ресурсів. Тому стратегічна орієнтація підприємства визначає місію, головні цілі, пріоритетні напрями діяльності та умови їх ефективного функціонування. Для ефективного функціонування підприємства важливе значення мають стратегічні цілі, відповідно до яких розподіляються грошові потоки.

Характерними етапами розробки стратегії підприємства є:

- балансування матеріальних і фінансових потоків;

- ефективний розподіл виробничих ресурсів для результативного фінансування конкурентних і функціональних цілей підприємства;
- прогнозування диверсифікації виробництва;
- зростання частки підприємства у формування місцевих бюджетів.

Заслугує на увагу формування ефективної структури капіталу підприємства. Високі борги підприємства підвищують ризик, насторожують інвесторів, що в свою чергу може призвести до необ'єктивної вищої оцінки вартості капіталу. Відповідно підприємство змушене буде платити вищий дохід на акції, щоб спонукати їх покупку і отримати в такий спосіб фінансування на капітальні вкладення.

На території досліджуваної Івано-Франківської області функціонує 8593 підприємств, в тому числі веде свою господарську діяльність 7 великих підприємств, що із загальної кількості на 935 підприємств більше порівняно з 2010 р. Обсяг реалізованої продукції та фінансовий результат мають тенденцію до зростання. Відбутись зміни в кількості середніх підприємств. Найбільше закриття середніх підприємств прослідковувалось в період з 2010 по 2015 р. Хоча за показниками обсягу реалізованої продукції та фінансового результату прослідковуються позитивні зрушення.

Щодо розвитку малих підприємств, то за всіма показниками видно позитивні зрушення. Зменшення фінансового результату мікропідприємств свідчить про процвітання «тіньового сектора». За досліджуваний період фінансовий результат мікро- і середніх підприємств є збитковий, що є наслідком значного податкового навантаження, застосування застарілих технологій виробництва та низького рівня управління.

Стосовно розвитку фермерства, то за досліджуваний період їх кількість зменшилась на 30 одиниць (табл. 2.16).

За досліджуваний період (2010-2021 рр.) кількість фермерських господарств має тенденцію до зниження (5,3 %), а кількість сільськогосподарських підприємств, навпаки, до зростання (50,2 %). За вказаний період збільшилася площа землі у користуванні фермерських господарств – на 40,4 %, а у сільсько-

господарських підприємствах – на 62,3 %. Зросла також площа землі із розрахунку на одно фермерське господарство – на 48,2 %, а у сільськогосподарських підприємствах – на 9,1 %.

Таблиця 2.16

Динаміка кількості фермерських господарств, сільськогосподарських підприємств та наявної площі сільськогосподарських угідь Івано-Франківської області *

Показник	Роки						2019р. до 2010р., %, в.п.
	2010	2014	2015	2016	2018	2019	
Фермерські господарства							
Кількість фермерських господарств	561	551	550	507	516	531	94,7
Площа сільськогосподарських угідь у користуванні, тис. га	23,5	28,3	28,3	29,0	31,8	33,0	140,4
– до площі сільськогосподарських угідь в області, %	3,7	4,5	4,5	4,6	5,0	5,2	140,5 в.п.
Площа ріллі у користуванні, тис га	22,0	26,6	26,6	27,1	29,9	...	...
Площа сільськогосподарських угідь на одне господарство, га	41,9	51,4	51,5	57,3	61,7	62,1	148,2
– у т.ч. ріллі	39,3	48,3	48,3	53,5	58,0	*	*
Сільськогосподарські підприємства							
Кількість сільськогосподарських підприємств	211	216	212	252	198	317	150,2
Площа сільськогосподарських угідь у користуванні, тис. га	100,1	141,4	130,7	182,6	159,0	164,1	162,3
Площа сільськогосподарських угідь на одне підприємство, га	474,4	654,6	616,5	724,6	803,0	517,7	109,1

* Джерело: [148, с. 245-247, 149, с. 248-249].

Відповідна тенденція прослідковується до показника кількості працівників на одне сільськогосподарське підприємство та фермерське господарство (табл. 2.17). Навантаження сільськогосподарських угідь на обного працівника у фермерських господарствах зростає і становить 31 га, а даний показник у сіль-

ськогосподарських підприємств за цей період становить 29, 4 га.

Таблиця 2.17

Динаміка забезпечення працівниками фермерських господарств та підприємств сільських територіальних громад Івано-Франківської області*

Показник	Роки						
	2010	2014	2015	2016	2018	2019	2016р. до 2010р., %
Фермерські господарства							
Кількість працівників, осіб	1135	855	940	934	... ¹	... ¹	82,3
Кількість працівників на 100 га сільськогосподарських угідь, осіб	4,83	3,02	3,32	3,22	...	...	66,7
Кількість працівників на одне господарство, осіб	2,02	1,55	1,71	1,84	...	...	91,1
Навантаження сільськогосподарських угідь на одного працівника, га	20,7	33,1	30,1	31,0	...	...	149,8
Сільськогосподарські підприємства							
Кількість працівників, тис. осіб	4,2	6,2	3,7	7,2	...	...	171,4
Кількість працівників на 100 га сільськогосподарських угідь, осіб	4,19	4,39	2,31	3,40	...	...	81,1
Кількість працівників на одне підприємство, осіб	19,91	28,70	17,45	28,51	...	...	143,2
Навантаження сільськогосподарських угідь на одного працівника, га	23,8	22,8	43,2	29,4	...	...	123,5

* Джерело [148, с. 28, 149, с. 33].

¹ Розробка даних не здійснювалася у державній статистичній звітності.

Попри те, що фермерські господарства займають незначну частку в загальній структурі сільськогосподарських угідь, а також виробництві валової продукції сільського господарства, їхнє значення є вагомим з точки зору інституційних змін – земельної та аграрної реформ. В цьому контексті важливу роль відіграють сільськогосподарські кооперативи, зокрема обслуговуючі та виробничі, однак наразі вони не утвердились в такій мірі, як, наприклад, організаційно-правові форми типу товариств з обмеженою відповідальністю, приватних

підприємств.

Площа сульськогосподарських угідь в користуванні фермерських господарств зросла на 40,4 %, а в користуванні сільськогосподарських підприємств – на 62,3 %. У 2019 р. на одне фермерське господарство регіону припадало 62,1 га сільськогосподарських угідь, а на одне сільськогосподарське підприємство – 517,7 га.

Динаміка показників виробництва продукції тваринництва сільськогосподарських підприємств та господарств населення сільських територіальних громад упродовж 2010-2018 рр. подано в дод. В. Як видно з наведених даних, виробництво м'яса і молока значно зменшилось в господарствах населення. Основні показники економічного потенціалу фермерських господарств представлені в дод. Д.

Показник кількості осіб на 100 га сільськогосподарських угідь у фермерських господарствах спрямований на зниження, а кількість осіб на 100 га сільськогосподарських угідь у сільськогосподарських підприємств, навпаки, загалом зростає. Відповідна тенденція прослідковується до показника кількості працівників на одне підприємство (господарство). Навантаження сільськогосподарських угідь на одного працівника фермерських господарств зростає і становить 31 га, а даний показник сільськогосподарських підприємств становить 29,4 га.

Виробництво основних видів сільськогосподарської продукції рослинництва всіма категоріями господарств, господарствами населення та сільськогосподарськими підприємствами в Івано-Франківській області за 2010-2019 рр. наведено у табл. 2.18.

За 2019 р. майже все виробництво цукрових буряків, соняшнику, ріпаку, сої зосереджено у сільськогосподарських підприємствах. Продукція зернових та зернобобових виробляється порівну, з деякою перевагою у сільськогосподарських підприємствах. Виробництво картоплі, овочевих культур, плодів та ягід майже повністю зосереджено у господарствах населення.

У проаналізований період (2010-2019 рр.) спостерігається тенденція

зростання виробництва продукції рослинництва всіх культур, крім цукрового буряка. Найвищі темпи у всіх категоріях господарств забезпечено виробництво сої у 17,6 рази та соняшнику у 12,5 рази. Виробництво цукрового буряка за вказаний період скорочено на 38,1 %.

Таблиця 2.18

**Динаміка виробництва сільськогосподарських культур,
за категоріями господарств Івано-Франківської області, тис. тонн***

Показник	Роки					2019 р. до 2010 р., %, рази)
	2010	2015	2017	2018	2019	
Сільськогосподарські підприємства						
Культури зернові та зерно- бобові	154,7	412,6	458,1	511,0	449,1	2,9 рази
Буряк цукровий фабричний	66,1	26,9	68,5	62,9	47,0	71,1
Соняшник	4,9	27,0	76,6	57,4	60,8	12,4 рази
Ріпак і кольза	16,2	58,7	98,7	74,7	73,0	4,5 рази
Соя	3,7	41,8	63,9	87,3	63,9	17,3 рази
Картопля	2,8	4,7	3,6	2,9	1,9	67,9
Культури овочеві	7,0	9,7	7,1	6,9	4,4	62,9
Культури плодові та ягідні	2,9	4,6	4,6	6,3	2,2	75,7
Господарства населення						
Культури зернові та зерно- бобові	191,8	275,9	295,6	293,5	294,5	1,5 рази
Буряк цукровий фабричний	14,3	6,5	4,5	3,5	2,8	19,5
Соняшник	0	0,3	0,3	0,2	0,3	–
Ріпак і кольза	-	-	-	-	-	–
Соя	-	0,8	1,3	1,3	1,3	–
Картопля	762,8	937,8	996,6	1006,9	1005,9	1,3 рази
Культури овочеві	115,1	160,1	167,1	170,7	177,1	1,5 рази
Культури плодові та ягідні	36,2	42,6	46,5	54,4	51,2	1,4 рази
Всі категорії господарств						
Культури зернові та зерно- бобові	346,5	688,5	753,7	804,5	743,6	2,1 рази
Буряк цукровий фабричний	80,4	33,4	73,0	66,4	49,8	61,9
Соняшник	4,9	27,3	76,9	57,6	61,1	12,5 рази
Ріпак і кольза	16,2	58,7	98,7	74,7	73,0	4,5 рази
Соя	3,7	42,6	65,2	88,6	65,2	17,6 рази
Картопля	765,6	942,5	1000,2	1009,8	1007,8	1,3 рази
Культури овочеві	122,1	169,8	174,2	177,6	181,5	1,5 рази
Культури плодові та ягідні	39,1	47,2	51,1	60,7	53,4	1,4 рази

* Джерело [149, с. 256].

Важливим індикатором економічного розвитку сільських територіальних громад є капітальні інвестиції, активізація яких є результатом створення сприятливого бізнессередовища.

Впродовж досліджуваного періоду обсяги капітальних інвестицій мають тенденцію до зростання з 4379 млн. грн у 2010 р. до 9306 млн. грн. у 2019 р. (табл. 2.19).

Таблиця 2.19

Динаміка капітальних інвестицій за джерелами фінансування в Івано-Франківській області, млн. грн *

Показник	Роки					Відхилення +,- 2019 р. від 2010 р.
	2010	2015	2017	2018	2019	
Всього	4379	9609	9708	9394	9306	+4927
у тому числі за рахунок:						
коштів державного бюджету	229	128	335	379	714	+485
коштів місцевих бюджетів	276	578	1250	1525	1655	+1379
власних коштів підприємств та організацій	1981	6021	4633	5204	4325	+2344
кредитів банків та інших позик	376	276	1109	363	485	+109
коштів іноземних інвесторів	24	13	*	*	-	*
коштів населення на будівництво житла	1147	2112	1940	1683	1462	+315
інших джерел фінансування	355	481	*	*	665	+310

* Джерело: [148, с. 292; 149, с. 298].

У розрізі джерел фінансування переважають власні кошти підприємств, частка яких у 2019 р. склала 46,5% обсягу інвестицій загальнообласного рівня. За останні 5 років зросла питома вага коштів державного та місцевих бюджетів від 11,5 % у 2010 р. до 25,5% у 2019 р., коштів населення на будівництво житла – зросла на 27,5 %.

У 2019 р. за видами економічної діяльності, найбільшу питому вагу в

структурі капітальних інвестицій становили інвестиції, освоєні підприємствами промисловості – 32,3 % загальнообласного обсягу або 2546 млн. грн. У житло-ве будівництво у 2019 р. вкладено 2362 млн. грн. інвестицій, що менше на 30 %, від рівня попереднього року. За останні п'ять років кошти, які освоєні на будівництвозитла, склали 22,6 % загальнообласного обсягу капітальних інвестицій [152].

Обсяг капітальних інвестицій на одну особу сільських територіальних громад коливається в межах від 15317,1 грн у Тисменицькому районі до 1659,0 грн у Надвірнянському районі (табл. 2.20). У динаміці з 2010 р. до 2019 р. найвищі темпи приросту капітальних інвестицій на одну особу забезпечені у Тисменицькому районі у 5,8 рази, у Галицькому районі у 4,4 рази, Рогатинському районі у 4,2 рази.. Зниження цього показника допущено за цей період тільки у Богородчанському районі – на 39,2 %.

Таблиця 2.20

Обсяг капітальних інвестицій на одну особу сільських територіальних громад Івано-Франківської області, грн *

Показник	Роки				Темп росту, рази, %, 2019 р. до 2010 р.
	2010	2015	2018	2019	
Богородчанський	1016,4	2901,5	2419,3	2618,0	60,8
Верховинський	1325,5	1285,5	2705,7	2668,7	2, 0 рази
Галицький	811,7	1773,7	3777,5	3531,3	4,4 рази
Городенківський	1234,6	4507,6	4110,6	4004,1	3,2 рази
Долинський	1454,7	2288,4	2994,6	5222,2	3,6 рази
Калуський	2196,4	4625,7	11863,9	5161,3	2,3 рази
Коломийський	1532,9	1770,2	2603,1	1824,6	119,0
Косівський	1031,6	1928,9	1723,1	2021,8	2, 0 рази
Надвірнянський	1154,3	1808,6	1747,0	1659,0	143,7
Рогатинський	1408,5	1870,2	4629,0	5929,7	4,2 рази
Рожнятівський	1015,9	2739,5	2801,4	2173,0	2,1 рази
Снятинський	865,9	2182,5	3074,5	2090,6	2,4 рази
Тисменицький	2653,1	14888,3	19812,3	15317,1	5,8 рази
Тлумацький	1465,5	1216,0	1614,6	1682,8	114,8

* Джерело: побудовано на основі джерела [148, с. 295; 149, с. 301]

Від ефективності управління економічним потенціалом підприємств залежить рівень конкурентоспроможності як підприємства в цілому, так і за видами виробленої продукції. Тому можна стверджувати, що існує взаємозалежність між зміцненням економічного потенціалу підприємств, ефективністю їх функціонування та забезпеченням фінансової самодостатності сільських територіальних громад. Основними показниками забезпечення фінансової самодостатності сільської територіальної громади є:

- доходи бюджету об'єднаної територіальної громади (без трансфертів) на одну особу;
- видатки місцевих бюджетів об'єднаної територіальної громади в розрахунку на одного мешканця;
- витрати на утримання адміністративного апарату ОТГ;
- рівень дотаційності місцевого бюджету;
- часта видатків бюджету розвитку в загальному обсязі видатків;
- питома вага в структурі доходів від сплати податку на доходи фізичних осіб, за землю, єдиного та акцизного податку, податку на нерухоме майно.

Відповідно до розробок експертів групи фінансового моніторингу Центрального офісу реформ при Мінрегіоні [104] фінансова спроможність об'єднаних територіальних громад Івано-Франківської області за 2017 р. характеризується показниками (табл. 2.21).

Загальна площа об'єднаних територіальних громад області становила 1199 кв. км., а середній розмір однієї об'єднаної територіальної громади склав – 109 кв. км. Чисельність населення у них була 102 тис. осіб, в т.ч. на одну ОТГ – 9.3 тис. осіб. Серед ОТГ, найбільша за територією Тумацька – 181.3 кв. км., чисельність населення – 18.2 тис. осіб., найменша за площею Білоберізька – 46.4 кв. км., з чисельністю населення – 2.8 тис. осіб.

Власні доходи на одну особу в ОТГ рівнялися від 535.4 грн. в Космацькій до 1598.4 грн. в Тлумацькій. Всі ОТГ області у 2017 р. були дотаційними. Рівень ротаційності майже у всіх ОТГ був більше 30 %.

Капітальні видатки на одну особу у 2017 р. становили в ОТГ області від

505,4 грн. у Печеніжинській до 1592,1 грн. у Матеївській [104].

Таблиця 2.21

**Показники фінансової спроможності окремих ОТГ
Івано-Франківської області, 2017 р.***

Назва ОТГ	Площа, кв. км	Чисельність населення, тис. осіб	Власні до- ходи на осо- бу, грн.	Рівень до- таційності бюджетів, %	Капітальні видатки на особу, грн.
Тлумацька	181,3	18,2	1 598,4	17,9	731,7
Матеївецька	78,6	6,7	1 220,7	30,1	1592,1
Білоберізька	46,4	2,8	1 047,1	30,2	1311,7
Більшівцівська	99,4	6,4	1 167,3	31,9	1074,4
Космацька	105,7	8,3	535,4	53,1	1542,1
Старобогородчанська	84,3	6,1	1 265,7	32,1	1056,9
Витвицька	155,0	6,0	694,2	45,0	951,6
Верхнянська	140,6	10,6	957,6	37,8	791,6
П'ядицька	112,9	9,7	760,8	44,3	687,6
Нижньовербізька	65,0	9,7	725,3	44,1	625,6
Печеніжинська	129,8	17,5	740,8	43,0	505,4

*Джерело: опрацьовано на основі джерела [104].

Сильні та слабкі сторони внутрішнього середовища діяльності підприємств сільських територіальних громад подано в табл. 2.22.

У результаті дослідження визначено основні перспективні напрями здійснення диверсифікації виробничої діяльності підприємств в розрізі її основних форм господарювання.

Дані таблиці свідчать, що однією з основних причин, які перешкоджають розвитку діяльності підприємств сільських територіальних громад Івано-Франківської області є:

– недостатній обсяг грошових коштів для розвитку нових видів господарської діяльності;

- недостатня матеріально-технічна база підприємств;
- недостатні обсяги матеріально-технічного постачання;

Таблиця 2.22

**Сильні та слабкі сторони внутрішнього середовища
діяльності підприємств сільських територіальних
громад Івано-Франківської області***

Сильні сторони	Слабкі сторони
Ресурсний потенціал	
1. Впровадження інновацій у виробничий процес. 2. Збільшення видів послуг, розширення сфери діяльності. 3. Впровадження передових технологій виробництва.	1. Недостатній обсяг грошових коштів для розвитку нових видів діяльності. 2. Недостатня матеріально-технічна база підприємств. 3. Недостатні обсяги матеріально-технічного постачання. 4. Незадовільне інформаційне забезпечення.
Кадровий потенціал	
1. Компетентність працівників підприємства 2. Позитивна ділова репутація. 3. Генерування ідей персоналом.	1. Неефективна система мотивації та стимулювання праці. 2. Високий рівень плинності кадрів. 3. Відсутність спеціалістів зі збуту.
Екологічний потенціал	
1. Використання сучасних інноваційних екотехнологій виробництва 2. Виробництво екопродукції або виробництво біоорганічних продуктів 3. Зростання доходу за рахунок реалізації ефективної цінової політики	1. Наявність об'єкта підвищеної екологічної небезпеки гірничо-добувної галузі. 2. Виникнення екологічних небезпек природного характеру.
Менеджмент забезпечення	
1. Кваліфікований менеджмент. 2. Ефективна організаційна структура.	1. Низька кваліфікація менеджерів. 2. Низька швидкість проходження керуючих впливів.
Фінансове забезпечення	
1. Доступність кредитних ресурсів. 2. Прибутковість підприємств. 3. Достатній рівень рентабельності капіталу.	1. Недостатній обсяг коштів для розвитку нових видів діяльності. 2. Високий рівень залежності від кредиторів. 3. Нестійке фінансове становище.

*Джерело: власні дослідження.

- незадовільне інформаційне забезпечення;
- неефективна система мотивації та стимулювання праці;
- високий рівень плинності кадрів;
- відсутність спеціалістів зі збуту;
- наявність об'єкта підвищеної екологічної небезпеки гірничо-добувної галузі;

- виникнення екологічних небезпек природного характеру;
- низький рівень маркетингової концепції;
- низька швидкість проходження керуючих впливів;
- недостатній обсяг коштів для розвитку нових видів діяльності;
- високий рівень залежності від кредиторів;
- нестійке фінансове становище.

Основними пріоритетними напрямками у розвитку діяльності підприємств сільських територіальних громад Івано-Франківської області є:

- застосування інноваційних технологій у виробничому процесі;
- розширення видів послуг, збільшення сфери діяльності.
- впровадження передових технологій під час ведення виробничої діяльності;
- залучення у процесі господарської діяльності компетентних працівників підприємства;
- формування позитивної ділової репутації;
- генерування ідей персоналом;
- використання сучасних інноваційних екотехнологій виробництва;
- виготовлення екопродукції;
- зростання доходу за рахунок реалізації ефективної цінової політики;
- функціонування кваліфікованого менеджменту;
- формування ефективної організаційної структури;
- доступність кредитних ресурсів;
- прибутковість підприємств;
- достатній рівень рентабельності капіталу.

В сучасних умовах функціонування підприємств найбільш прийнятними є застосування горизонтальної та вертикальної диверсифікації (табл. 2.22). Застосування горизонтальної диверсифікації (виробництво нової продукції, яка призначена для наявних клієнтів підприємства, але не пов'язана з наявною продукцією технологічно) та вертикальної диверсифікації (приєднання до існуючого виробництва попередніх або наступних стадій) дозволить підприємствам урізноманітнити фінансово-господарську діяльність, що впливатиме на формування ефективної структури капіталу підприємства (табл. 2.23).

Отже, стратегічна орієнтація підприємств – це комплексна програма дій, яка визначає місію, головні цілі, пріоритетні напрями діяльності та умови їх ефективного функціонування.

Таблиця 2.23

Напрями диверсифікації діяльності підприємств сільських територіальних громад Івано-Франківської області*

Сфера диверсифікації	Напрямок діяльності	Вид диверсифікації
Фінансова	інвестиційна діяльність	горизонтальна
	фінансові вкладення з метою освоєння нових видів послуг	вертикальна
Виробнича	переробка продукції	горизонтальна
	побутове обслуговування	конгломератна
	інноваційні технології	горизонтальна
Маркетингова	створення власної торговельної мережі	вертикальна
	диверсифікація продукції	концентрична

*Джерело: власні дослідження.

Диверсифікація, як стратегічна орієнтація, передбачає значні потенційні можливості для успішного розвитку підприємств. Забезпеченню фінансової стійкості підприємства сприятиме диверсифікація. Додаткові можливості ви-

ходу підприємств на нові ринки збуту надасть вертикальна диверсифікація. Завдяки горизонтальній диверсифікації досліджувані формування отримують переваги, пов'язані з можливістю раціонального використання продукції, розширенню асортименту послуг. Водночас диверсифікація, як стратегічна орієнтація, є ризиковою, і основна проблема її застосування полягає в оптимальному наборі видів діяльності. Тому є потреба у визначенні виробничої структури та плануванні фінансової діяльності підприємств, тобто розробці фінансової стратегії підприємств.

На основі результатів проведеного дослідження побудуємо SWOT-аналіз економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад Івано-Франківської області (табл. 2.24). За допомогою методики SWOT -аналізу є змога здійснювати оцінку та контроль діяльності підприємства в напрямку уникнення загроз, а також виявляти конкурентні переваги та використовувати наявні можливості [180, с. 18].

Таблиця 2.24

**SWOT-аналіз економічного потенціалу підприємств
сільських територіальних громад, Івано-Франківська область ***

Сильні сторони:	Слабкі сторони:
Наявність корисних копалин, що є основою зміцнення економічного потенціалу; Забезпечення трудовими ресурсами; Розширений асортимент продукції; Рентабельне виробництво; Достатня сировинна база; Сприятливі природно-кліматичні умови; Невисокий рівень конкуренції; Вигідне економіко-географічне розташування (близькість до кордонів); Розгалужена мережа транспортних доріг; Інвестиційна привабливість території;	Недостатній рівень матеріально-технічної бази; Не розвинута маркетингова політика; Негативні демографічні зміни; Дорожня кредитних ресурсів; Низький рівень інноваційності підприємств; Високий рівень міграції працездатного населення, особливо жінок; Слабкий розвиток мікропідприємств; Недостатній рівень адаптації освіти до реального ринку праці.

Туристична привабливість; Наявність аеропорту; Високий рівень освіти населення; Збереження національних традицій, звичаїв.	
Можливості:	Загрози:
Підвищення рівня інвестиційної діяльності; Використання досягнень науки та підвищення інноваційності підприємств; Розширення транскордонного співробітництва; Об'єднання фермерських господарств у кооперативи. Формування фінансового та кредитного обслуговування; Кластерний підхід до розвитку громад; Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій; Розвиток транспортної інфраструктури; Виробництво екологічно чистої продукції сільського господарства; Підвищення рівня енергозбереження підприємств та об'єктів соціальної інфраструктури.	Економічна нестабільність, спричинена подіями в зоні АТО; Міграція висококваліфікованих кадрів; Зростання цін на енергоносії; Високі процентні ставки податків; Високі відсотки за кредит; Низький рівень розвитку страхових послуг для підприємств та населення. Зростання кількості депресивних територій; Відсутність стратегій розвитку фермерських господарств в умовах децентралізації; Недосконалість оподаткування та довгострокового кредитування; Недостатньо коштів для погашення кредитів та кредиторської заборгованості; Надзвичайні ситуації природного та техногенного характеру; Зростання проблем у лісовому господарстві Карпат; Глобальна зміна клімату – загроза екологічному стану регіону.

* Джерело: власне опрацювання.

У проведеному SWOT-аналізі економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад виділено сильні сторони, а саме:

- наявність корисних копалин, що є основою зміцнення економічного потенціалу;
- забезпечення трудовими ресурсами;
- розширений асортимент продукції;

- рентабельне виробництво;
- достатня сировинна база;
- сприятливі природно-кліматичні умови;
- невисокий рівень конкуренції;
- розвиток відновлюваних джерел енергії для підприємств та населення;
- вигідне економіко-географічне розташування (близкість до кордонів);
- розгалужена мережа транспортних доріг;
- інвестиційна привабливість території;
- туристична привабливість;
- наявність аеропорту;
- високий рівень освіти населення;
- збереження національних традицій, звичаїв.

Застаріла матеріально-технічна база, зношеність основних засобів підприємств знижує показник ефективності господарської діяльності. Тому до слабких сторін віднесено:

- недостатній рівень матеріально-технічної бази;
- нерозвинута маркетингова політика;
- негативні демографічні зміни;
- дорожнеча кредитних ресурсів;
- низький рівень інноваційності підприємств;
- високий рівень міграції працездатного населення, особливо жінок;
- слабкий розвиток мікропідприємств;
- недостатній рівень адаптації освіти до реального ринку праці.

Серед можливостей виділено:

- підвищення рівня інвестиційної діяльності;
- використання досягнень науки та підвищення інноваційності підприємств;
- розширення транскордонного співробітництва;
- об'єднання фермерських господарств у кооперативи;

- удосконалення форм обліку залежно від спеціалізації, структури виробництва, збуту продукції;
- формування фінансового та кредитного обслуговування;
- кластерний підхід до розвитку громад;
- розвиток інформаційно-комунікаційних технологій;
- розвиток транспортної інфраструктури;
- виробництво екологічно чистої продукції сільського господарства;
- підвищення рівня енергозбереження підприємств та об'єктів соціальної інфраструктури.

Щодо загроз, то поглиблення спеціалізації підприємств з виробництва продукції з високими затратами негативно вплине на показник рентабельності. Трудова міграція високоосвіченого населення за кордон створює загрозу для поглиблення невідповідності між пропозицією і потребами на ринку праці. Виникнення різного спектра надзвичайних ситуацій є значною загрозою, враховуючи недостатній рівень протипаводкового захисту окремих сільських територіальних громад. Тому серед загроз можна виділити:

- економічна нестабільність, спричинена подіями в зоні АТО;
- міграція висококваліфікованих кадрів;
- зростання цін на енергоносії;
- високі процентні ставки податків;
- високі відсотки за кредит;
- низький рівень розвитку страхових послуг для підприємств та населення;
- зростання кількості депресивних територій;
- відсутність стратегій розвитку фермерських господарств в умовах децентралізації;
- недосконалість оподаткування та довгострокового кредитування;
- недостатньо коштів для погашення кредитів та кредиторської заборгованості;
- надзвичайні ситуації природного та техногенного характеру;

- зростання проблем у лісовому господарстві Карпат;
- глобальна зміна клімату – загроза екологічному стану регіону.

Отже, результати SWOT-аналізу економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад, в якому виділено сильні та слабкі сторони, можливості та загрози, дозволять розробити заходи щодо активізації інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств сільських територіальних громад, що є можливим за умови створення сприятливого інвестиційного клімату та сприятливого бізнес середовища функціонування підприємств. Тому для забезпечення сталого розвитку сільських територіальних громад важливим є взаємозв'язок в ланцюгу: «людина – територіальна громада – діяльність підприємств – місцеве самоврядування».

Дослідження результативності економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад є можливим за умови створення сприятливого інвестиційного клімату та бізнес-середовища, формування локального економічного потенціалу підприємств на основі диверсифікації видів діяльності, абсорбційної здатності та їх інноваційного прориву. Абсорбційна здатність підприємств передбачає регулювання вітчизняних та іноземних інвестицій, використання нових методів організації виробництва, прикладом може бути смарт-спеціалізація, співпраця з іноземними партнерами в напрямі обміном досвіду, стажування, навчання тощо.

Дослідження соціально-економічного розвитку та економічної спроможності сільських територіальних громад, а також визначення основних тенденцій зростання економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад стало основою для формування висновків.

1. Аналіз передумов, сучасного стану і тенденцій соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад Івано-Франківської області виявив особливості, на які слід опиратись у процесі подальшого підвищення ефективності господарювання досліджуваного регіону, що дозволяє врахувати функці-

ональний та просторовий аспект розвитку, сприяє утворенню сприятливим умовам для бізнес-середовища.

До таких особливостей, порівняно з більшістю інших регіонів, слід віднести: природні – значні поклади корисних копалин, гористість місцевості, великі площі лісових масивів, дрібноконтурність земельних масивів, незначні площі земельних угідь з розрахунку на одну особу; демографічні – високий рівень міграції, превалювання частки сільського населення над міським, динамічне зменшення чисельності населення; економічні – превалювання у структурі виробництва частки переробної промисловості та аграрного сектору економіки; соціальні – збереження національних традицій, звичаїв, високий рівень освіченості населення. Тому слід на державному та локальному рівні приділити більшу увагу до таких сільських територіальних громад.

2. В Івано-Франківській області сільське населення переважає над міським за чисельністю. Питома вага сільського населення в його загальній структурі, станом на 01.01.2020 р. становила 55,6 %.

Виявлено, що починаючи з 2000 р. до 2020 р., чисельність населення знизилася на 62 тис. осіб, в тому числі сільського – на 61,6 тис. осіб. Звідси випливає, що зниження загальної кількості населення Івано-Франківської області відбулось переважно за рахунок зменшення чисельності сільського населення. Чисельність населення регіону знизилася, в основному через природне скорочення, рівень якого, наприклад, у 2019 р. становив на 1000 наявного населення 3,5 особи, а у 2015 р. він складав 1,5 осіб.

3. Головним завданням у сфері сільського будівництва є збільшення рівня надання сільським жителям кредитів для будівництва житла, щоб забезпечити рівень благоустрою сільських жителів згідно з вимогами часу. До основних напрямків вдосконалення структури та організації територіальної будівельної індустрії в сільській місцевості в умовах децентралізації можна віднести: збільшення технологічного рівня будівельно-монтажних робіт; створення конкурентоспроможного економічного середовища та посилення розвитку сучасної інфраструктури згідно вимог сучасного ринку; підвищення соціальнозоріє-

нтового вектору будівельної діяльності; максимальне застосування у господарській діяльності місцевих будівельних матеріалів; зростання ступеня інвестиційної привабливості сільських територіальних громад та регіону в цілому; розвиток малого підприємництва у сфері будівництва; збільшення рівня благоустрою сіл.

4. Симбіоз природно-кліматичних, географічних умов розташування Івано-Франківської області сформував потенціал для розвитку туризму.

До різновидів груп туристичних продуктів слід віднести три групи туристичних продуктів, а саме: гірський туризм, бізнес-туризм, туризм за інтересами. Перша група туристичних продуктів сільських територіальних громад (гірський туризм) пов'язана з особливістю розташування території регіону. До основних його видів можна віднести: гірськолижний; піший; лікувально-оздоровчий; сільський зелений; екологічний; культурно-пізнавальний; екскурсійний. Друга група туристичних продуктів (бізнес-туризм) націлені на: розвиток підприємств, зміцнення командного духу підрозділів, неформального спілкування персоналу, зростання їх економічного потенціалу. До третьої групи туристичних продуктів (туризм за інтересами) відносяться: рибальство, кінний, мисливство, велосипедний, дельтапланеризм, релігійний, парашанеризм, розважальний, для інвалідів та ін.

5. Наслідком адміністративно-територіальних змін у розвитку сільських територіальних громад є необхідність трансформувати місцеві бюджети в напрямі: зміцнення їх накопичень від податків і зборів, розвитку власного податкового потенціалу території, оптимізації інвестиційного клімату відповідної території, доступності кредитних ресурсів для підприємницької діяльності, пошуку власного специфічного потенціалу кожною окремою територіальною. Попри те, що фермерські господарства займають незначну частку в загальній структурі сільськогосподарських угідь, а також виробництві валової продукції сільського господарства, їхнє значення є вагомим з точки зору інституційних змін – земельної та аграрної реформ. В цьому контексті важливу роль відіграють сільськогосподарські кооперативи, однак наразі вони не утверди-

лись в такій мірі, як, наприклад, організаційно-правові форми типу товариств з обмеженою відповідальністю, приватних підприємств. Площа сільськогосподарських угідь в користуванні фермерських господарств у 2019 р. порівняно із 2010 р. зросла на 40,4 %, а в користуванні сільськогосподарських підприємств – на 62,3 %. У 2019 р. на одне фермерське господарство припадало 62,1 га сільськогосподарських угідь, а на одне підприємство – 517,7 га.

Динаміка показників виробництва продукції тваринництва підприємств та господарств населення сільських територіальних громад упродовж 2010-2018 рр. подано в дод. Б. Як видно з наведених даних, виробництво м'яса і молока значно зменшилось в господарствах населення. Основні показники економічного потенціалу фермерських господарств представлені в дод. В. Це підкреслює особливість децентралізації, адаптації до неї розвитку підприємництва та формування податкової бази місцевих бюджетів. Джерелами формування економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад слід вважати доходи від реалізації продукції, амортизаційні відрахування, пайові внески, кредити банків тощо.

6. На території досліджуваного регіону у 2019 р. функціонувало 8593 сільськогосподарських підприємства, в тому числі 7 великих аграрних підприємств, що на 935 одиниць більше від загальної кількості, порівняно з 2010 р. Обсяг реалізованої продукції та фінансовий результат мають тенденцію до зростання.

Відбулись позитивні зміни в чисельності середніх та малих підприємств. Синергія впроваджених науково-технічних розробок у операційні процеси, модернізації виробничих відносин обумовили ситуацію, згідно з якою в середньому одним працівником на великому підприємстві виробляється реалізованої продукції у 9 раз більше, ніж середньостатистичним працівником мікропідприємства, та у 6 раз і 5 раз відповідно, порівняно з середньостатистичним працівником малого і середнього підприємства

7. Модернізаційні процеси в техніко-технологічному напрямі вплинули на зменшення чисельності найманих працівників у фермерських господарствах

і сільськогосподарських підприємствах. Інтеграція у виробничі процеси інтернет-технологій, тематичних пакетів прикладних програм, ведення операційної діяльності на базі використання CRM-систем, мінімізує вплив суб'єктивного фактора на виробничі процеси в аграрному секторі економіки області.

8. На територіях сільських територіальних громад Івано-Франківської області ведуть свою господарську діяльність підприємства галузі машинобудування, деревообробної, хімічної, нафтохімічної промисловості.

Рентабельність від операційної діяльності підприємств промисловості зростає за досліджуваній період на 4,3 %. Суб'єкти господарювання галузі машинобудування направляють свою діяльність на освоєння інноваційних видів продукції, яка в структурі реалізованої продукції області займає більше половини. У галузі машинобудування працює близько 200 середніх та малих підприємств. Деревообробна промисловість регіону є традиційною і пріоритетною галуззю через географічні особливості розташування досліджуваної області. До основних видів продукції даної сфери слід віднести деревостружкові та деревоволокнисті плити, фанера клеєна, пиломатеріали, дерев'яна тара, столярні вироби, паркет, ламель, шпон.

9. За результатами SWOT-аналізу виокремлено сильні та слабкі сторони, можливості та загрози економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад області.

Серед основних можливостей, які забезпечують розвиток економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад, виділено: підвищення рівня інвестиційної діяльності; використання досягнень науки та підвищення інноваційності підприємств; розширення транскордонного співробітництва; об'єднання фермерських господарств у кооперативи; формування фінансового та кредитного обслуговування; структури виробництва, збуту продукції; кластерний підхід до розвитку громад; розвиток інформаційно-комунікаційних технологій; модернізацію транспортної інфраструктури; збільшення частки виробництва екологічно чистої продукції; підвищення рівня енергозбереження підприємств та об'єктів соціальної інфраструктури.

До загроз, які перешкоджають розвитку економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад, віднесено: економічну нестабільність спричинену подіями в зоні АТО; міграцію висококваліфікованих кадрів; зростання цін на енергоносії; високі процентні ставки податків; недосконалість оподаткування та довгострокового кредитування; недостатньо коштів для погашення кредитів та кредиторської заборгованості; низький рівень розвитку страхових послуг для підприємств та населення тощо. Врахування сильних сторін, використання можливостей та зведення до мінімуму загроз будуть сприяти ефективному розвитку підприємств сільських територіальних громад.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ НАРОЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

3.1. Управління економічним потенціалом підприємств сільських територіальних громад

Будь-яке підприємство не може прибутково господарювати без ефективного адміністрування, під яким слід розуміти цілеспрямовану діяльність з метою досягнення поставлених цілей із врахуванням змін як зовнішнього, так і внутрішнього середовища. Економічний розвиток підприємства здійснюється в умовах адаптації його до зовнішнього середовища, яке постійно перебуває під впливом різного характеру факторів.

Ефективна реалізація низки реформ в Україні в даний час залежить від децентралізації, що створює умови для сучасної системи місцевого самоврядування шляхом надання територіальним громадам компетенції та ресурсів з метою забезпечення якості та доступності послуг для громадян [205]. Системно-комплексні перетворення, які зумовлені динамічністю і складністю соціально-економічних умов, як в державі, так і в світі, вимагають змін економічної діяльності підприємств. Якщо розглядати локальний рівень функціонування підприємства, то ці трансформування стосуються в першу чергу сфери адміністрування, а саме, вимог до компетенції та зацікавленості працівників, технологій виробництва. Це можливо за умов удосконалення форм взаємодії зовнішнього та внутрішнього середовищ.

Багатофункціональний характер сільських територій повинен стати концепцією формування стратегії розвитку села [7]. Процес управління економічним потенціалом підприємств сільських територіальних громад в умовах змін можна розділити на такі етапи:

- перший – виявлення змін зовнішнього середовища, моніторинг впливу цих змін на підприємницьку діяльність;
- другий – розробка комплексу заходів щодо впровадження змін;
- третій – запровадження заходів щодо змін внутрішнього середовища підприємства;
- четвертий – адаптація внутрішнього середовища функціонування підприємства до змін зовнішнього середовища.
- п'ятий – реалізація виробничо-господарської діяльності з урахуванням змін;
- шостий – аналіз результатів функціонування підприємства в умовах змін.

Процес забезпечення економічної діяльності підприємства проявляється як у сферах внутрішнього, так і в зовнішнього середовища. Зокрема, на локальному рівні, у внутрішній сфері це можуть бути: цілі; стратегія розвитку; ціна та якість продукції, інші конкурентні переваги; пріоритетні напрями діяльності підприємства, фінансовий стан підприємства; ресурсне забезпечення підприємства (важлива роль належить рівню освіти та компетенції працівників). У зовнішньому середовищі такими факторами впливу, пов'язаними з функціонуванням територіальної громади є сама територіальна громада, місцеві податки, сільський ринок праці, рівень розвитку інфраструктури, ресурсний потенціал території, місце розташування, традиції, звичаї, культура і т. д. (рис. 3.1). Зміни внутрішнього середовища виникають внаслідок того, що підприємство, як суб'єкт господарювання, відповідно до вимог часу змушене адаптуватись до змін зовнішнього середовища, в якому воно функціонує.

При управлінні економічним потенціалом підприємства сільських територіальних громад потрібно постійно проводити моніторинг структурних компонентів зовнішнього середовища і приймати відповідні заходи щодо власних потреб у змінах. Серед структурних компонентів управління економічним потенціалом підприємства слід виділити: адміністративні, економічні, технологічні, соціальні, екологічні, природничі, культурні.

Якщо брати до уваги регіональний рівень, то на діяльність будь-якого підприємства в умовах змін впливає конкурентне середовище та нестабільність політичної ситуації. Це може викликати позитивні та негативні зміни в управлінні економічним потенціалом підприємства. Забезпечення стабільності та мінімізація впливу різноманітних факторів обумовлює ефективність діяльності підприємства. При цьому варто дослідити фактори впливу на управлінський процес, проаналізувати причини появи негативних тенденцій та явищ у розвитку підприємств сільських територіальних громад.

Фактори зовнішнього та внутрішнього середовища впливають як на процес адміністрування, так і на функціонування самого підприємства, що сприяє відсутності забезпечення відповідного рівня заходів. Позитивні значення основних показників економічних показників (прибутку, рентабельності, фінансової стійкості, платоспроможності, ліквідності) є підґрунтям для нормального функціонування підприємства і поступового нарощування економічного потенціалу.

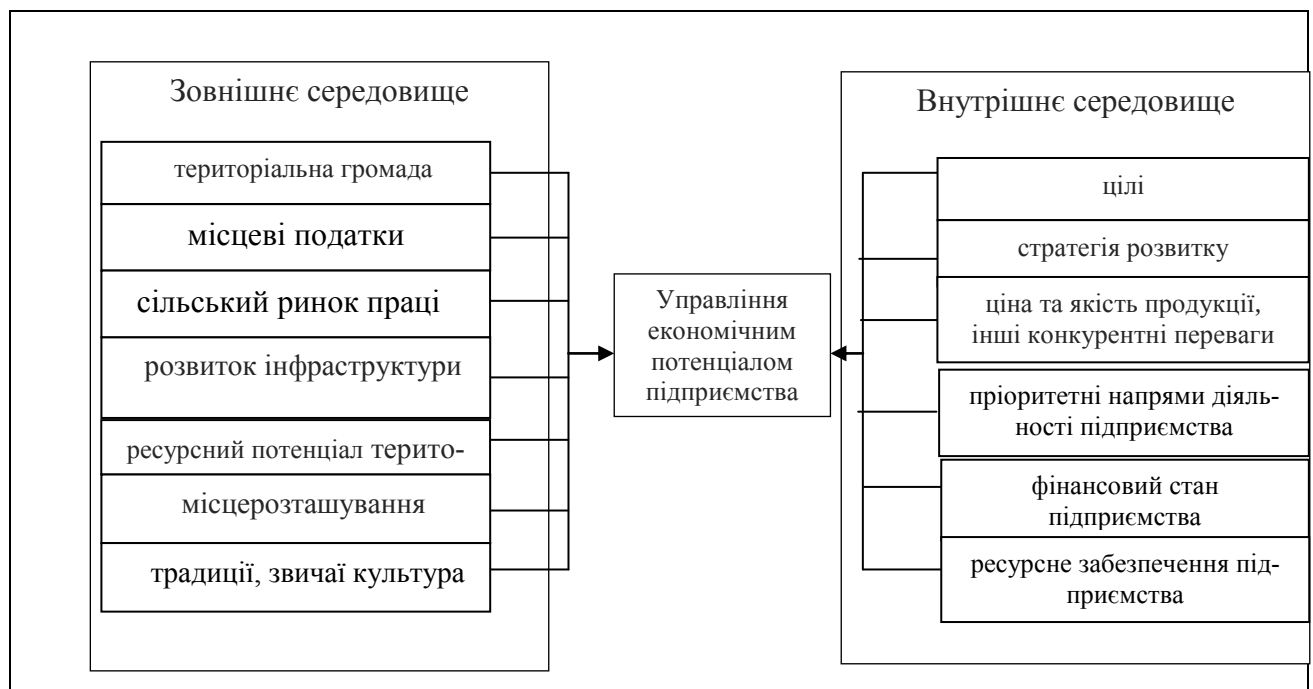

Рис. 3.1. Чинники внутрішнього та зовнішнього середовища (пов'язані з функціонуванням територіальної громади), які впливають на процес управління економічним потенціалом підприємства*

*Джерело: власне опрацювання.

Джерелом формування економічного потенціалу підприємств є дохід від збуту продукції, а тому даний показник сам повинен бути стабільним. Важливою для підприємств різних форм власності є можливість відшкодувати позичкові кошти з відсотками у визначений термін [123, с. 11-12].

Процес формування сільської територіальної громади відбувається під впливом таких чинників:

- територія формується в результаті соціальної мобілізації населенням, яке проживає на ній. Погоджуємось з думкою вченого М. Халбвакса, який виділяє двосторонній зв'язок простору та колективу як складових території: «група не може з'явитися, вижити та усвідомити себе, не маючи видимих форм простору» [187];

- кожне підприємство сільської територіальної громади знаходить свою нішу на конкретній території, а результат його функціонування має вплив на соціально-економічний розвиток;

- сільську територіальну громаду слід розглядати як цілісну систему з власним економічним потенціалом;

- формування сільської територіальної громади постійно перебуває під впливом зовнішніх і внутрішніх змін, які формують її як територію.

Відповідно сільську територіальну громаду слід розглядати, виходячи з визначення особливостей поєднання структурних компонентів, а саме таких складових: географічної, природно-ресурсної, поселенської, економічної, інвестиційно-інноваційної, соціальної, демографічної, екологічної, адміністративно-управлінської (рис. 3.2).

Процес управління економічним потенціалом підприємства сільської територіальної громади в умовах змін полягає у здатності підприємства протистояти і адаптуватися до дії зовнішніх (екзогенних) та внутрішніх (ендогенних) змін. На управлінські рішення, прийняті керівниками суб'єктів господарювання, впливають такі зовнішні фактори, як: стан економіки; фінансові ресурси; конкуренти; споживачі; інвестори; постачальники; фінансові посередники; ело-

гічні фактори.

Структура внутрішніх факторів обумовлена самим внутрішнім середовищем функціонування підприємства та визначається земельним, матеріально-технічним, кадровим, інвестиційно-інноваційним, інформаційним, управлінським потенціалами, технологічним забезпеченням.

Економічні джерела надають різні класифікації факторам, що впливають на виробничо-господарську діяльність підприємства і сприяють змінам, а саме за: масштабом впливу (одноосібні, багатоосібні); місцем виникнення (зовнішні, внутрішні); ступенем впливу на діяльність підприємства (динамічні, короткочасні); результативністю (основні, другорядні); часом дії (постійні, тимчасові); структурними компонентами (прості, складні); можливістю прогнозування (прогнозовані, умовно прогнозовані, негативні, нульові, позитивні); ймовірністю реалізації (високі, середні, малі). Але, на нашу думку, на сьогодні відсутнє повне комплексне та системне їх відображення.

Рис. 3.2. Складові цілісної системи сільської територіальної громади*

*Джерело: власне опрацювання.

Причинами несприятливого стану підприємства насамперед є системні макроекономічні чинники, а саме в умовах конкурентного середовища, коли складно застосовувати методи оцінки діяльності підприємства. Протистояти зовнішнім факторам окремим підприємствам не під силу, але на регіональному рівні доцільно виробити спільну стратегію, яка б дозволила оптимізувати появу економічних, фінансових чи інших видів ризиків. Зовнішні фактори – невіддільні воли підприємства, внутрішні – залежні від організації його роботи.

Вчені, зокрема Т.С. Пічугіна, С.С. Ткачова, О.П. Ткаченко, виділяють два основні види організаційних змін: планові (стратегічні) та ситуаційні (динамічні або реакційні) [111, с. 22]. Планові зміни – це усвідомлені, наперед сплановані зміни, які відповідають стратегічним цілям підприємства. Це зміни, які відповідають змінам зовнішнього середовища. Ситуаційні зміни відбуваються незалежно від бажання керівника чи адміністрації підприємства. До ситуаційних змін, які можуть виникати на підприємстві, відносять: старіння машин, обладнання, технологій, невідповідність кваліфікації працівників потребам ринку і т.д. Виокремлюють ще групу організаційних змін у функціонуванні підприємства. Це непередбачувані зміни, які виникають незалежно від діяльності підприємства, але впливають на кінцеві результати. Ці зміни відповідають потребам споживачів, мотивації працівників, іміджу підприємства на зовнішньому та внутрішньому ринках.

Для забезпечення сталого розвитку підприємства необхідно так управляти в умовах зазначених змін, щоб нівелювати їх негативний вплив на функціонування підприємства. В конкурентному середовищі ті підприємства, які мають відповідне матеріально-технічне та кадрове забезпечення, дотримуються передових технологій, випускають продукцію відповідно до потреб споживачів, ефективними будуть заходи щодо протидії зовнішнім загрозам на ринку шляхом диверсифікації та модернізації у них підприємницької діяльності. Коли підприємства зосереджені на виробництві великого асортименту продукції, можливий варіант звернути увагу на випуск прибуткової продукції, завойовуючи вузький сегмент ринку.

Існують фактори, що впливають на виробничо-господарську діяльність підприємства, то при визначенні методів адміністрування підприємницької діяльності їх потрібно врахувати. Якщо зовнішні фактори, що впливають на функціонування підприємства, викликані дією об'єктивних економічних законів і майже не залежать від його діяльності, то внутрішнім факторам належить управління на високому рівні, а його зміна прямо залежить від організації роботи самого підприємства.

Таким чином, вплив внутрішніх і зовнішніх факторів на функціонування підприємства буває різним, ними необхідно і можливо управляти в певних межах. Зовнішні фактори макросередовища (на державному рівні) переважно не піддаються керуванню з боку менеджерів суб'єктів господарювання з метою забезпечення стабільного розвитку. Основні фактори зовнішнього середовища, які впливають на функціонування підприємства та їх відповідного групування наведено в табл. 3.1.

Фактори 1 рівня – це базові або основні, які виникають через дію факторів другого та третього рівнів, і діючи в комплексі, впливають на дрібні фактори. До базових факторів можна віднести фазу економічного розвитку системи та стадію життєвого циклу підприємства.

Прибуток є базовим фактором, що впливає на економічні показники підприємства. Залежно від фази життєвого циклу, будуть різними темпи реалізації продукції, виробництва, їх співвідношення, що впливатиме на інвестиційну привабливість підприємства та кінцеві результати фінансової діяльності підприємства.

Другим базовим фактором першого рівня є фаза життєвого циклу суб'єкта господарювання. Тому на його рівні необхідно звертати увагу стосовно фази, на якій знаходиться цей суб'єкт, оскільки специфіка певної фази розвитку буде визначати його слабкі і сильні сторони можливості до збільшення обсягів виробництва і реалізації продукції чи послуг, що дає змогу прогнозувати результати функціонування. Необхідно зазначити, що фаза життєвого циклу буде врахувати, які джерела коштів раціональніше використовувати, підтри-

муючи таким чином належний рівень прибутковості.

Таблиця 3.1

Основні фактори зовнішнього середовища(макрорівня), які впливають на управління економічним потенціалом підприємства*

Фактори	Структурні компоненти	Напрямок дослідження
Соціально-економічні	- темпи розвитку національної економіки; - інфляційні процеси; - рівень оподаткування та кредитування підприємств; - рівень освіти населення; - рівень медичного обслуговування; - рівень безробіття; - темпи зміни мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму; - пенсійне забезпечення населення; - чисельність та структура населення; - темпи зростання доходів населення; - культура, традиції, звичаї	- діагностика макроекономічних показників; - аналіз попиту та пропозиції на продукцію та послуги підприємства; - моніторинг валютного та фондового ринків; - аналіз галузевої конкуренції; - вплив структури населення на діяльність підприємств.
Політичні	- політична ситуація; - рівень політичної стабільності; - рівень корупції.	- періодичність політичних змін у країні.
Ситуаційні	- адміністративні перешкоди; - система забезпечення і охорони прав власності.	- хід реформ та їх вплив на підприємницьку діяльність.
Нормативно-правові	- нормативно-правове забезпечення у сфері підприємництва.	- вплив законодавчих норм та змін на підприємницьку діяльність; - правове забезпечення функціонування підприємства.
Технологічні	- розвиток нових інноваційних технологій; - охорона навколишнього	- моніторинг за введенням новітніх технологій у виробництво;

	середовища; - дотримання стандартів на- техніку, обладнання.	- контроль результативності за- стосування нових технологій;
Екологічні	- екологічна безпека.	- діагностика впливу виробни- чої діяльності підприємства на екологію регіону, території; - виробництво екопродукції.

*Джерело: опрацьовано автором.

Фактори 2 рівня – похідні. Виникають через дію здебільшого базових факторів, до них належать: рівень доходів населення; демографічна ситуація; податкова політика держави; соціально-економічна політика держави; грошово-кредитна політика НБУ; стратегія управління обсягами діяльності; загальний рівень стабільності; стратегія управління активами; стратегія управління капіталом; стратегія управління грошовими потоками. Зазначені фактори бувають як і внутрішніми, так зовнішніми. Зокрема, зовнішні фактори 2 рівня – це фактори державного рівня (монетарна, фіскальна, податкова, амортизаційна політики). До внутрішніх факторів другого рівня належить стратегія розвитку підприємства, структурні компоненти економічного механізму підприємства.

Фактори 3 рівня дають можливість з'ясувати механізм впливу похідних факторів на виробничо-господарську діяльність підприємства. До них належать: рівень конкурентних переваг і недоліків; склад та структура активів; стратегія управління власними коштами і позиковим капіталом; стратегія управління ризиками.

Зовнішнім фактором третього рівня, що впливає на підприємницьку діяльність, є рівень інфляційних процесів у державі. Такий фактор зменшує платоспроможність підприємства в наступних періодах виробничої діяльності через зменшення купівельної спроможності отриманого прибутку. Це призводить до зниження обсягу власних економічних ресурсів, у тому числі й фінансових, які формуються за рахунок внутрішніх джерел. Така ситуація впливає на зростання ціни на позикові кошти. А в кінцевому варіанті можна говорити про зниження ринкової вартості підприємства.

Отже, розв'язок проблеми забезпечення ефективного адміністрування підприємницької діяльності включає зовнішні та внутрішні фактори, які впливають на функціонування підприємства.

На сучасному етапі найважливішим є конкурентна політика підприємства, тобто захист створеного, вже існуючого, конкурентного середовища, формування ефективного механізму конкурентних відносин, застосування нових методів регулювання підприємницької діяльності. На сьогоднішній день актуальним завданням, що позитивно впливає на підвищення конкурентоспроможності підприємств, залишається активізація інвестиційної діяльності та нарощення обсягів інвестицій. Відповідний притік інвестицій є пріоритетним напрямом діяльності керівника підприємства. Завданням державного регулювання розвитку інвестиційного потенціалу регіонів є активізація інвестиційних процесів в економіці України, формування сприятливого інвестиційного клімату, найбільш широкого залучення вітчизняних та іноземних інвестиційних ресурсів у розвиток економіки, соціальної сфери та науки регіону. Однак інвестиційний процес в Україні в період економічної кризи демонструє існування міжрегіональної асиметрії в територіальному розподілі інвестиційних ресурсів, незначні та нерівномірні обсяги залучення капіталовкладень [22, с. 74-87].

Економічна конкуренція впливає на діяльність суб'єктів господарювання у ринковому середовищі. Основним механізмом підвищення конкурентних переваг України є здійснення внутрішніх реформ та трансформація векторів зовнішньоекономічної політики. Для подолання загроз країні потрібно вкладати гроші у розвиток підприємств, покращення підприємництва та створення привабливого бізнес середовища.

Вплив центральних органів влади на розвиток підприємницької діяльності в країні дозволяє виокремити такі форми та важелі:

- формування стабільного макроекономічного бізнес-середовища;
- забезпечення належної спрямованості законодавчої бази в сфері;
- активізація програм підтримки підприємництва;
- формування бізнес середовища;

- формування підприємницької культури.

На даний час в Україні на державному рівні розроблено Стратегію розвитку малого та середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року [124]. Визначено основні проблеми, які негативно впливають на розвиток підприємництва сільських територіальних громад, серед них:

- відсутність налагодженої і ефективної системної координації дій зацікавлених сторін, як на місцевому, так і на регіональному рівнях;
- низький рівень інвестиційної привабливості сільських територій;
- обмежена державна підтримка окремих сфер економіки, зокрема розвитку малого і середнього підприємництва;
- невідповідність існуючої інфраструктури підтримки підприємництва потребам малого і середнього підприємництва, низька якість та кількість наданих послуг [124].

Серед напрямів активізації управління економічним потенціалом сільських територіальних громад можна виділити такі:

1. створення сприятливого середовища для розвитку підприємництва:

- формування інформаційного порталу для підприємців;
- мінімізація часу при реєстрації нових підприємств;
- оптимізація контролюючого тиску на підприємства;
- удосконалення трудового законодавства.

2. розширення доступу підприємств до фінансування:

- розширення кредитування підприємств комерційними банками;
- зниження процентної ставки за кредит для підприємств;
- пільгове кредитування новостворених підприємств;
- розвиток лізингу;
- поширення можливостей факторингу;
- краудфандинг;
- впровадження інноваційних технологій та продуктів;
- спрощення податкового адміністрування.

3. розвиток і популяризація підприємницької культури та навичок:

- підвищення кваліфікаційного рівня працівників;
- активізація навчання щодо експортної діяльності;
- створення підприємств відповідно до освітнього рівня населення;
- відродження сімейних традицій підприємництва.

У контексті стимулювання розвитку підприємництва важливим є процес ефективного управління економічним потенціалом підприємства, концептуальною метою якого є нарощування інвестиційно-інноваційного потенціалу та забезпечення соціально-економічного розвитку території.

Враховуючи швидкоплинні умови змін, в яких функціонують підприємства сільських територіальних громад, процес децентралізації, виділимо основні етапи управління економічним потенціалом підприємства.

На початковому, першому, рівні процес управління повинен бути спрямований на організацію виробничого процесу, який повинен бути раціонально організований. Основними структурними компонентами будь-якого виробничого процесу підприємства є засоби, предмети праці та працівники, що пов'язані з використанням фінансових ресурсів як власних, так і залучених. Тому початковий етап охоплює комплекс заходів щодо виробництва продукції, оплати праці працівників.

На другому етапі процес управління економічним потенціалом підприємства сільських територіальних громад містить заходи щодо реалізації продукції, тобто забезпеченні власних конкурентних переваг. Третій етап пов'язаний з системою інформаційно-аналітичного забезпечення ефективності управління економічним потенціалом підприємства сільських територіальних громад. Отже, основні заходи спрямовані на моніторинг та аналіз економічних показників діяльності підприємства.

Четвертий етап управління економічним потенціалом підприємства сільських територіальних громад пов'язаний з зростанням ефективності виробництва, що є результатом ефективного управління. П'ятий етап – це збалансоване управління економічними процесами сільської територіальної громади в умовах децентралізації. Це означає, що управління економічним потенціалом підп-

приємства повинне відповідати стратегії розвитку сільської територіальної громади. Співробітництво завжди виникає у сферах спільних інтересів сільської територіальної громади (економічній, соціальній, екологічній) і здійснюється в межах повноважень органів місцевого самоврядування.

Враховуючи зазначені п'ять етапів управління економічними процесами сільської територіальної громади можна обґрунтувати механізм управління економічним потенціалом підприємств, який включає цілі:

- забезпечення стійкого розвитку підприємства;
- забезпечення стійкого розвитку сільської територіальної громади;
- підвищення рівня життя сільського населення (рис. 3.3).

Із запропонованої моделі видно, що цілі органів місцевого самоврядування сільської територіальної громади та механізму збалансованого управління економічним потенціалом підприємства є однакові, що з одного боку, підкреслює системно-комплексний підхід до розвитку сільських територіальних громад, а з другого – пояснює збалансованість процесу управління, що є запорукою розвитку не тільки підприємства, а й сільської територіальної громади.

Цілі механізму збалансованого управління економічним потенціалом підприємств сільських територіальних громад включають:

- ефективне використання власного ресурсного потенціалу сільської територіальної громади;
- забезпечення конкурентоспроможності підприємства;
- забезпечення робочими місцями сільського населення території;
- формування дохідної частини місцевого бюджету;
- забезпечення сталого розвитку сільської територіальної громади.

Серед структурних компонентів механізму управління економічним потенціалом підприємств сільських територіальних громад виділено: методи; важелі; інструменти; мотиваційні стимули; нормативно-правове та інформаційно-комунікаційне забезпечення. Комплексна їх взаємодія дає можливість забезпечити ефективний розвиток суб'єктів господарювання сільської територіальної громади.

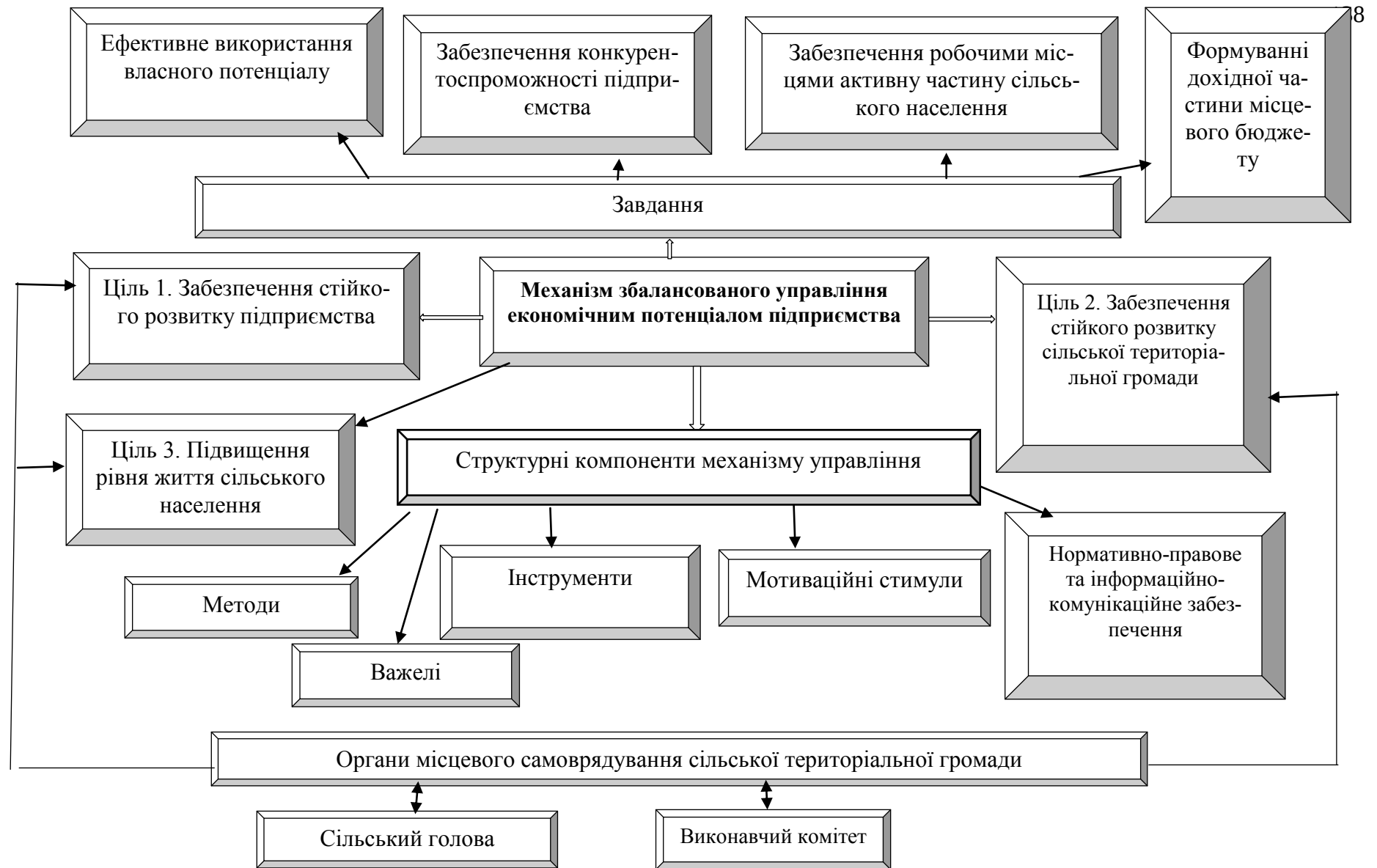

Рис. 3.3. Концептуальна модель механізму управління економічним потенціалом підприємств у взаємозв'язку з функціонуванням сільської територіальної громади*

*Джерело: обгрунтовано автором.

До методів належать:

- організація виробничого процесу;
- оперативне та фінансове управління;
- страхування;
- аудит;
- факторинг;
- валютне регулювання;
- податкове регулювання;
- планування;
- прогнозування;
- реструктуризація є досить популярним методом управління розвитком

на вітчизняних підприємствах, що пов'язане з посиленням конкуренції на ринку і з необхідністю пошуку альтернативних банківському кредитуванню джерел фінансування;

- аутсорсинг, суть якого полягає у виконанні сторонньою організацією певних завдань або деяких бізнес-процесів, що не є профільними для підприємства, але необхідні для повноцінного його функціонування. Так, вчений-економіст О.О. Терещенко вважає, що аутсорсинг надає можливість сфокусувати зусилля на процесах, що є основними для компанії, тобто на тих, які безпосередньо приносять прибуток [155, с. 257-284]. Аутсорсингу піддаються логістичні, транспортні операції, а також операції пов'язані зі збутом продукції;

- бенчмаркінг як метод управління розвитком припускає зіставлення результативності підприємницької діяльності підприємства з конкурентами.

- франчайзинг – це метод побудови мережі бізнесу, при якому всі її учасники працюють під однією маркою і за загальною системою. Цей метод розвитку підприємства є одним із популярних серед підприємців, особливо на етапі економічної світової кризи та нестабільності. Франчайзинг як підприємницьку діяльність трактують А.В. Цират та Е.А. Кривонос. Згідно з якою на договірній основі одна сторона (франчайзер) передає другій (франчайзі) за винагороду на визначений строк або без зазначення такого: право використання

торговельної марки, знаку обслуговування; фірмового (торгового) найменування; послуг; технологічного процесу; ноу-хау; комерційної інформації [169]. Прикладом розвитку підприємства через франчайзингову систему можуть бути проекти;

- реінжиніринг, який характеризує радикальний характер змін на підприємстві та стрибок в загальній ефективності його функціонування. Реінжиніринг виробничих процесів – це кардинальна зміна процесу виробництва на основі перегляду базових постулатів підприємства;

- соціальна мобілізація – метод залучення населення сільської громади до прийняття управлінських рішень економічного, соціального, екологічного характеру.

Серед важелів механізму управління економічним потенціалом підприємств сільських територіальних громад виділено: штрафи, пені, неустойки; банківські відсотки; відсотки за місцеві позики; порядок формування та використання власних доходів місцевих бюджетів; пільги з місцевих податків та зборів, прибуток, орендна плата, амортизаційні відрахування. Економічні важелі характеризуються ознаками дієвості, мають стимулюючий або стримувальний вплив на процес виробництва.

Не менш важливим є визначення необхідного переліку інструментів механізму збалансованого управління економічним потенціалом підприємства, що допоможуть у досягненні поставлених цілей:

- фінансові: фіскальні, дотації, субсидії, субвенції, процентні ставки за кредит, кредитні канікули, страхові платежі;
- адміністративні, дають можливість визначити межі та умови для виробничих процесів.

Дія інструментів проявляється внаслідок негативного впливу, наприклад, підприємства на добробут населення сільської територіальної громади. Необхідність забезпечення справедливості у розподілі доходів у державі та врахування соціальної нерівності між громадянами можна побачити на прикладі податку на доходи фізичних осіб. Іншим важливим проявом негативного впливу

діяльності підприємства є погіршення стану навколишнього середовища. Дія екологічного податку спрямована насамперед на компенсацію збитків, які спричинює діяльність підприємства на навколишнє середовище.

Для прикладу, в Німеччині екологічне оподаткування об'єднує п'ять видів податків:

- податок на авіаційні перевезення;
- транспортний податок;
- податок на ядерне паливо;
- податок на електроенергію;
- енергетичний податок.

Такі податки запроваджені з метою обмеження негативного впливу конвенційних джерел енергії на стан навколишнього середовища, клімату, вони сприяють збереженню обмежених природних ресурсів. Здорове довкілля та бережливе поводження з природними ресурсами є передумовою для сталого економічного розвитку. Такі управлінські рішення повинні орієнтуватися на екологічну модернізацію та сталий розвиток сільських територіальних громад.

Для України також важливим є удосконалення інструментів фінансового та адміністративного характеру, зокрема:

- розширення бази екологічного оподаткування;
- запровадження системи державних цільових субсидій для підприємств з виробництва екологічно чистої продукції та парникових підприємств для скорочення викидів парникових газів;
- удосконалити систему моніторингу стану навколишнього середовища;
- підвищити якість статистичної інформації.

Не менш важливим є структурний компонент механізму управління мотиваційні стимули:

- система оплати праці;
- система матеріального заохочення за успіхи в роботі, впровадження інновацій;
- система виплат матеріальної допомоги;

- виплати на оздоровлення працівникам та членам їх сімей;
- використання механізмів приватного страхування;
- виплата працівникам додаткової пенсії на додаток до державної;
- використання фактора вільного часу.

Вагомим структурним компонентом механізму управління економічним потенціалом підприємства сільських територіальних громад є нормативно-правове та інформаційно-комунікаційне забезпечення:

- нормативні акти центральних органів виконавчої влади;
- нормативні акти органів місцевого самоврядування;
- статут підприємства;
- тарифні ставки;
- бухгалтерська та фінансова звітність;
- інтернет ресурси;
- засоби масової інформації;
- інформаційно-комунікаційні технології.

Мотиваційними стимулами виступають: цільове фінансування пріоритетних напрямів розвитку підприємств галузей економіки; захищені бюджетні видатки; податкові канікули; заохочувальні фонди.

У сфері функціонування механізму управління економічним потенціалом підприємств сільських територіальних громад центральну позицію займає людина, яка перебуває в тісному взаємозв'язку: підприємство галузей економіки, об'єкти інфраструктури, домогосподарства, органи місцевого самоврядування і громадське суспільство.

Доцільно звернути увагу на те, що запропонована концептуальна модель механізму управління економічним потенціалом підприємств у взаємозв'язку з функціонуванням сільських територіальних громад зорієнтована на перспективу забезпечення потенційної самодостатності сільської територіальної громади та забезпечення сталого її розвитку. Концептуальна модель механізму управління економічним потенціалом сільських територіальних громад надаватиме керівникам підприємств широкі можливості аналізу, планування та гнучкого

управління виробничим процесом у відповідності до стратегії розвитку сільської територіальної громади. Саме тому важливим структурним компонентом є метод соціальної мобілізації, що дозволяє сільським жителям приймати активну участь як в господарському, так і в соціальному житті територіальної громади.

3.2. Напрями нарощення економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад

Зміна пріоритетів розвитку сільських територіальних громад пов'язана з адміністративно-територіальною реформою. Процес об'єднання забезпечується органами місцевого самоврядування через раціональне управління та використання ресурсів, застосування спеціалізованих правових, адміністративних, інформаційних і фінансових інструментів. В умовах децентралізації розвиток сільських територіальних громад відбувається як єдність соціально-економічної системи, тобто поєднання соціальної, економічної, екологічної підсистем.

Сучасні економічні відносини характеризуються низкою особливостей, що сприяло внесенню корективів в економічну політику на всіх рівнях економічної системи. Так, посилення проблем економічного, соціального та екологічного характеру призвело до популяризації концепції сталого розвитку як основи сучасної економічної тактики та стратегії.

В умовах децентралізації варто наголосити на пріоритетності сталого розвитку сільської територіальної громади, який ґрунтується на [124]:

- визначенні сталого розвитку підприємств для забезпечення сталого розвитку сільської територіальної громади;
- динамічній рівновазі як основи розвитку громади;
- об'єднанні інтересів підприємств галузі, домогосподарств, органів міс-

цевого самоврядування, громадян;

- забезпеченні конкурентоспроможності підприємства та видів продукції чи послуг;
- нарощуванні економічного потенціалу за рахунок інноваційності виробництва;
- активізації сільського ринку праці, особливо забезпечення роботою жінок працездатного віку;
- реалізації принципу прив'язаності населення до місця проживання;
- підвищенні умов проживання населення в сільських територіальних громадах.

Забезпечення стійкого економічного зростання досягається через підвищення ефективності виробництва та збільшенні інвестиційно-інноваційної складової економічного зростання територіальних громад. Економічний розвиток сільської територіальної громади в умовах децентралізації передбачає:

- модернізацію виробничої та соціальної інфраструктури громади;
- ефективне управління підприємствами комунальної власності;
- розвиток підприємництва сільської територіальної громади, зокрема, надання пріоритетності сільській молоді у створенні нових бізнес-структур.

Саме розвиток підприємницької діяльності на селі розглядається як важіль розвитку самої територіальної громади. Формування бізнес-середовища залежить від політики та дій органів місцевого самоврядування в цьому напрямку, які направлені на підвищення рівня як конкурентоспроможності, так і інвестиційної привабливості сільської території.

В економічній літературі значна увага приділена виявленню та аналізу факторів впливу на розвиток регіону, територій. Марк Рехел стверджує, що кожен регіон має власний потенціал, який визначає здатність генерувати та підтримувати розвиток, і є результатом різноманітної людської діяльності [208, с. 8]. Значний вклад у дослідження розвитку територій внесли польські вчені. Малгожата Понятовська-Якш наголошує, що розвиток даної територіальної одиниці (воєводства, гміни) визначається її накопиченим потенціалом

[204, с. 17].

Попри дослідження вітчизняних і зарубіжних науковців у питанні розвитку підприємницької діяльності об'єднаних територіальних громад, на державному рівні існує потреба формування цілісного системного бачення ролі економічної політики у розвитку територій, визначення цілей, завдань та механізму її формування і реалізації в умовах децентралізації.

Акцентуючи на необхідності економічного розвитку сільських територіальних громад вагомим є географічне розташування, тобто вигідність місцезнаходження у порівнянні з іншими громадами, а також наявність транспортних шляхів: колій, автострад. Це основні ознаки, які визначають вигідні умови розташування.

Водночас можливості для підприємців суттєво розширилися в результаті формування об'єднаних територіальних громад, передовсім пріоритетність підприємницької діяльності мають місцеві жителі. Адже вирішити питання можна на рівні громади, мешканцем якої ти є, при безпосередньому спілкуванні з головою громади та можливістю заручитися підтримкою депутатів, а також населення сприяє швидшому вирішенню нагальних питань. В умовах децентралізації на місцевому рівні районною адміністрацією забезпечувалося формування, а районною радою – затвердження стратегії розвитку району. Перевагою є також передача на рівень об'єднаних територіальних громад більш широкого кола повноважень для виконання.

Для визначення кількісного зв'язку між чистим прибутком на одне підприємство, короткостроковими кредитами банків та капітальними інвестиціями в основний капітал сільськогосподарських підприємств виконано економетричне дослідження (табл. 3.2).

Постановка завдання полягає в побудові економетричної моделі множинної регресії, яка описує зв'язок між чистим прибутком на одне підприємство, короткостроковими кредитами банків та капітальними інвестиціями в основний капітал. Алгоритм побудови економетричної моделі та відповідні розрахунки наведено у Додатку Е.

Таблиця 3.2

**Дані вибірових статистичних спостережень
сільськогосподарських підприємств Івано-Франківської області***

Роки	Y Чистий прибуток на одне підприємство, грн	X ₁ Короткострокові кредити банків, млн. грн	X ₂ Капітальні інвестиції в основний капітал, грн
2010	6325,3	1724	201900000
2011	2104,1	2143	304900000
2012	7043,5	2529	360500000
2013	3301,4	5276	439200000
2014	1364,1	3491	409900000
2015	5030,9	3242	989400000
2016	6045,8	3574	534700000
2017	5899,4	3929	859800000
2018	6358,9	4527	1151200000
2019	6749,2	5141	773100000

*Джерело: [143, с. 141; 149, с. 240, 381, 410].

Проведені розрахунки засвідчили, що коефіцієнти кореляції та детермінації близькі 1 – це означає, що зв'язок між змінними X та Y – тісний. Значення коефіцієнта чистого прибутку на одне підприємство на 85,5% визначається варіаціями короткострокових кредитів банків та капітальних інвестицій в основний капітал, а 14,5% припадає на невраховані фактори.

Отже, виходячи з конкретної ситуації функціонування сільськогосподарських підприємств сільських територіальних громад, можна стверджувати, що показник чистого прибутку на одне підприємство залежить від короткострокових кредитів банків та капітальних інвестицій в основний капітал.

Вагомим є для органів місцевого самоврядування ведення політики, спрямованої на найефективніше використання наявного власного ресурсного потенціалу громади.

Діагностика діяльності органів влади на розвиток підприємницької дія-

льності сільської територіальної громади дозволяє виділити основні напрями:

- формування сталого економічного клімату;
- активізація підприємницької діяльності, особливо створення нових підприємств молодими підприємцями;
- формування інституційного середовища для розвитку підприємництва відповідно до вимог часу і ринку.

На даний час в Україні на державному рівні розроблено Стратегію розвитку малого та середнього підприємництва [124]. Визначено основні проблеми, які негативно впливають на розвиток підприємництва на територіях, серед них:

- відсутність налагодженої і ефективної системної координації дій зацікавлених сторін;
- недосконалість державної підтримки підприємництва;
- нестабільність економічного середовища розвитку підприємництва;
- відсутність взаємодії органів влади з питань вирішення поточних проблем у сфері розвитку підприємництва;
- недостатній рівень інституційної спроможності територій;
- низький рівень інвестиційної привабливості територій;
- недостатня державна підтримка підприємництва сільських територіальних громад;
- обмежений доступ підприємств до природних ресурсів;
- невідповідність інфраструктури розвитку підприємництва [124].

Оскільки відбувається формування об'єднаних територіальних громад з різною чисельністю населення та особливостями територіального розташування, говорити про надання таким громадам однакових повноважень недоцільно. Крім того, як звертає увагу П. Моргос [98], вагомим фактором децентралізації повноважень є врахування чисельності установ у відповідній сфері: із збільшенням їх кількості збільшується можливість адміністративної та інституційної децентралізації.

В умовах децентралізації сільські територіальні громади переживають однакові проблеми. Тому можна виділити спільні, типові проблеми і накрес-

лити напрями їх усунення (рис. 3.4).

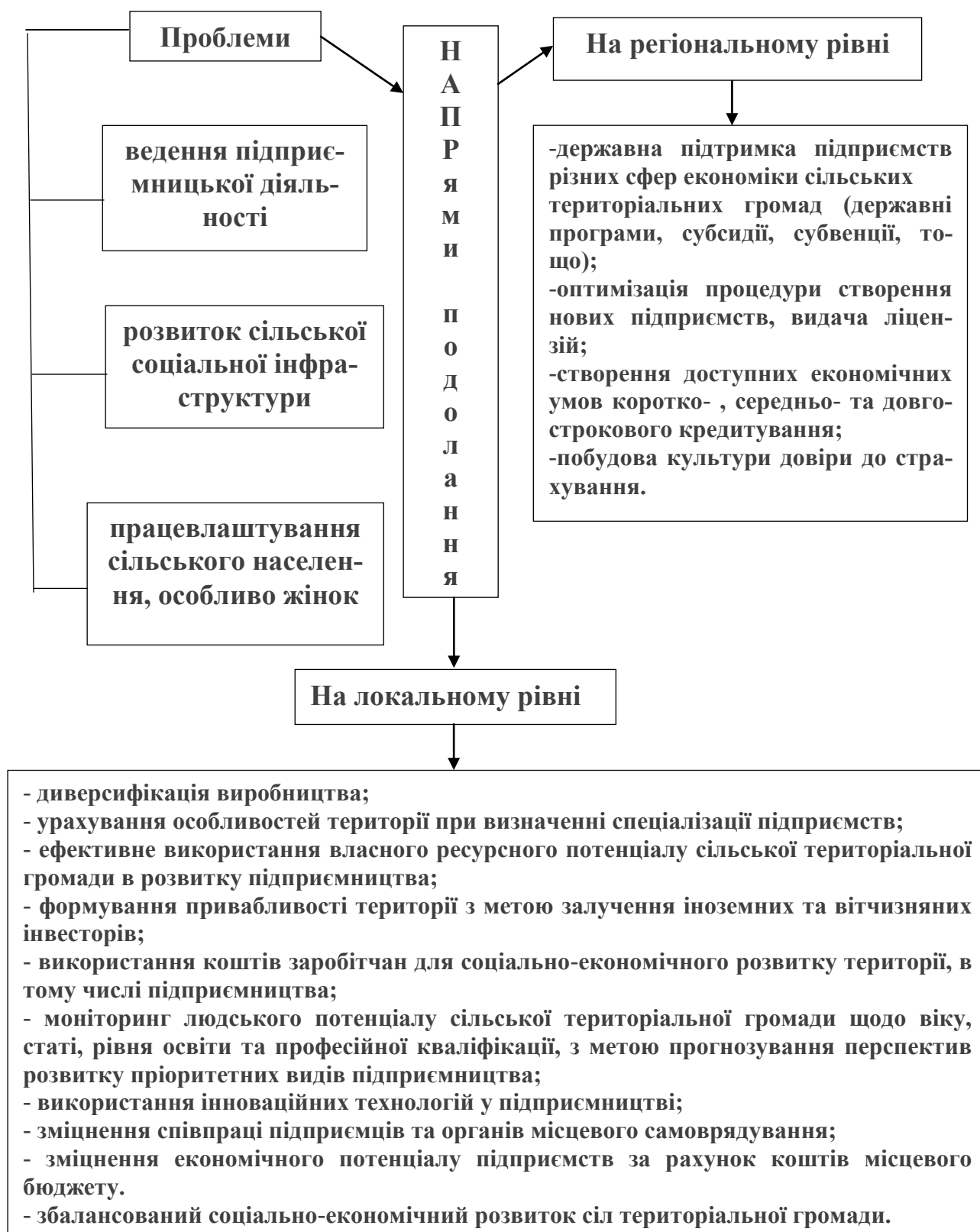

Рис. 3.4. Виокремлення напрямів усунення типових проблем, щодо розвитку підприємств сільських територіальних громад*

*Джерело: власне опрацювання.

До типових проблем слід віднести:

- ведення підприємницької діяльності;
- розвиток сільської соціальної інфраструктури;
- працевлаштування сільського населення, особливо жінок.

Серед джерел формування економічного потенціалу підприємства є власний ресурсний потенціал, а відповідно і власні фінансові ресурси. На територіях сільських територіальних громад функціонують переважно сільськогосподарські підприємства, то вважаємо за потребу в забезпеченні їх дешевими кредитами. У даний час висока вартість кредитів унеможлиблює їх одержання підприємцями. Тому серед проблем розвитку підприємств є відсутність доступних економічних умов кредитування. Серед основних напрямів подолання вказаної проблеми можуть бути:

на регіональному рівні

- державна підтримка підприємств різних сфер економіки сільських територіальних громад (державні програми, субсидії, субвенції, тощо);
- оптимізація процедури створення нових підприємств, видача ліцензій;
- створення доступних економічних умов коротко-, середньо- та довгострокового кредитування;
- побудова культури довіри до страхування.

на локальному рівні

- диверсифікація виробництва;
- урахування особливостей території при спеціалізації підприємств;
- ефективне використання власного ресурсного потенціалу сільської територіальної громади в розвитку підприємництва;
- формування привабливості території з метою залучення інвесторів;
- моніторинг людського потенціалу сільської територіальної громади, з метою прогнозування перспектив розвитку підприємництва;
- використання інноваційних технологій у підприємстві;
- зміцнення співпраці підприємців та органів місцевого самоврядування;

- зміцнення економічного потенціалу підприємств за рахунок коштів місцевого бюджету;
- збалансований соціально-економічний розвиток сільської територіальної громади.

Нарощування економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад наведено на рис. 3.5.

Рис. 3.5. Напрями нарощування економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад*

*Джерело: власне опрацювання.

Серед пріоритетних напрямів нарощування економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад виділено наступні:

- створення на рівні держави економічних умов для розвитку підприємств;
- розширення податкових пільг для підприємств сільських територіальних громад;
- доступ малих і середніх підприємств до кредитування;
- сприяння розвитку інноваційності підприємств;

- підвищення конкурентоспроможності підприємств;
- розвиток підприємницької культури.

Більшість кроків сприяння розвитку підприємництва в Україні визначено в складі повноважень органів центральної влади, зокрема в сфері розширення доступу підприємств до власних ресурсів сільської територіальної громади. Тут вагому роль відіграють органи місцевого самоврядування.

У контексті стимулювання розвитку підприємництва сільських територіальних громад актуальним є побудова ланцюга «ціль-напрями реалізації-результати» щодо нарощування економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад (рис. 3.6).

Активізація інноваційного розвитку підприємств сільських територіальних громад є ціллю нарощування їх економічного потенціалу. Серед основних стратегічних напрямів реалізації визначеної цілі виділено:

- ефективне використання власного ресурсного потенціалу громади;
- розширення джерел інвестування підприємств та сільської територіальної громади в цілому;
- впровадження інноваційних технологій у виробничу діяльність підприємств;
- забезпечення робочими місцями населення громади та зростання його добробуту.

Відповідно, очікуваними результатами є:

- залучення інвестицій на довгостроковий період;
- збільшення дохідної частини місцевого бюджету;
- зростання матеріального добробуту населення сільських територіальних громад;
- упровадження у виробництво інноваційних технологій;
- зростання прибутковості підприємств;
- забезпечення сільського населення робочими місцями (формування прив'язаності молоді до житла і місцевості).

Досягнення європейських стандартів функціонування сільських терито-

ріальних громад можливе за умов визначення базових пріоритетів, здатних забезпечувати синергетичний ефект в економічній, соціальній та екологічній сферах, що спрямовуватиме євроінтеграцію у напрямі зміцнення взаємовідносин між Україною та сусідніми країнами Євросоюзу.

КОНЦЕПТУАЛЬНА ЦІЛЬ НАРОЩУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАД – АКТИВІЗАЦІЯ ІНВЕСТИЦІНО-ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

СТРАТЕГІЧНІ ЦІЛІ РЕАЛІЗАЦІЇ:

1. Ефективне використання власного ресурсного потенціалу громади;
2. Розширення джерел інвестування підприємств та сільської територіальної громади в цілому;
3. Впровадження інноваційних технологій у виробничу діяльність підприємств;
4. Забезпечення робочими місцями населення громади та зростання його добробуту.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ

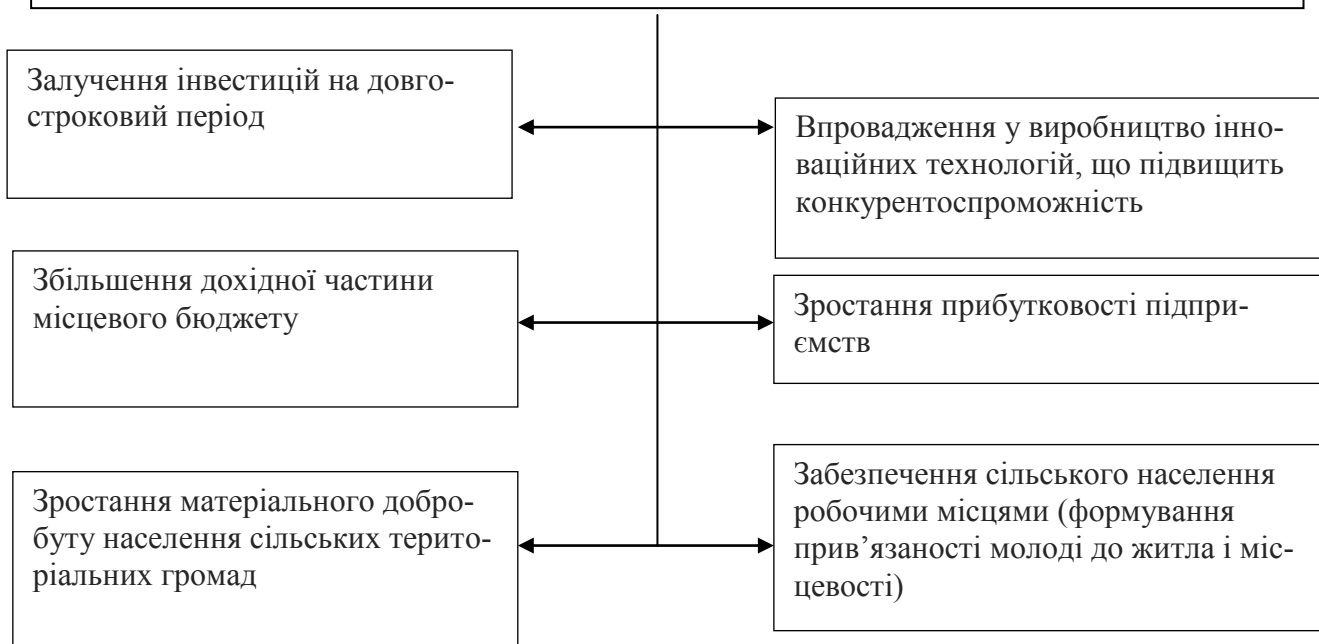

Рис. 3.6. Концептуальна модель побудови ланцюга «ціль - напрями реалізації - результати» нарощування економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад*

*Джерело: власне опрацювання.

Ключовими базовими пріоритетами виділено:

— удосконалення державних механізмів економічного та соціального забезпечення населення сільських територіальних громад;

- ефективне використання економічного потенціалу підприємств із забезпеченням їх конкурентоспроможності;
- гармонізація національних та європейських соціальних стандартів, що забезпечить зростання рівня життя населення;
- виробництво екологічно чистої продукції сільськогосподарських підприємств, що підвищить рівень здоров'я нації.

3.3. Пріоритетність інноваційного розвитку підприємництва в умовах децентралізації

Досягнення ефективних результатів функціонування, утримання конкурентної позиції на ринку у довгостроковій перспективі у сучасних умовах господарювання, відповідно до теорії кокурентних переваг Портера, можливе шляхом забезпечення підприємством конкурентних переваг вищого рівня, які ґрунтуються на впровадженні інновацій та інноваційній діяльності. Тому стабільна діяльність підприємств матиме позитивний вплив на соціально-економічний розвиток громади, на території якої вони функціонують, передовсім щодо сплати податків та забезпечення населення робочими місцями.

У економічній літературі виокремлюють значну кількість видів інновацій, які відіграють важливу роль у розвитку підприємства – продуктові, процесові, організаційні, маркетингові. Однак у рамках даного дослідження вважаємо доцільним більш детально розглянути саме продуктові інновації, впровадження яких хоча і є затратним та ризикованим для підприємства, проте забезпечує стійкі конкурентні переваги на ринку.

Досліджуючи інновації, слід звернути увагу на їх характерні особливості, серед яких можна виділити такі:

- інновації є міждисциплінарними та інтерактивними, оскільки виникають в конкретному місці за участі різних суб'єктів (приватних підприємниць-

ких структур, регіональних органів влади, дослідницьких центрів та науково-дослідних установ тощо);

- реалізації інновацій вимагає безкоштовного та повного обміну інформацією та знаннями між учасниками процесу;
- створення інноваційного продукту вимагає поєднання різних типів знань – від теоретичних до практичних;
- реалізації інноваційного продукту є дороговартісним, а також характеризується складністю у забезпеченні контролю над його втіленням.

Загалом інновації орієнтовані на отримання нових знань і сприймаються як нове знання. При цьому, аналізуючи інновації, доцільно розглянути можливості їх реалізації та визначити показники діагностики цього процесу (рис. 3.7).

.Рис. 3.7. Напрями діагностики реалізації інноваційного продукту*

*Джерело: власне опрацювання.

З наведеного нижче рисунку видно, що можливими напрямками, за якими доцільно здійснювати діагностику реалізації інноваційного продукту є: залучені ресурси (інвестиції, людські ресурси, заходи для захисту інноваційного продукту (патенти, авторське право); процес реалізації інновацій (швидкість впровадження інноваційних рішень, масштаби процесу, потенціал зростання після нововведення); продуктивність інновацій (кількість реалізованих нових продуктів, рентабельність інвестицій в інновації).

Окрім Summary Innovation Index застосовуються індикатори інноваційності країн, регіонів (табл. 3.3). Діагностику інноваційних продуктів здійснюють на державному і міжнародному рівнях. Індикатором, за допомогою якого проводять оцінювання рівня інновацій в масштабах держави, є індекс Summary Innovation Index, який є розроблений Європейською Комісією PRO INNO EUROPE. Цей індекс включає 25 показників, в результаті аналізу яких можливе віднесення об'єкта дослідження до восьми інноваційних вимірів. Особливістю аналізу є акцент на трьох сферах.

До першої віднесено дослідження тих аспектів, які безпосередньо визначають умови створення інноваційного продукту, а саме: людські ресурси, системний баланс та рівень фінансової підтримки.

До другої групи включено активність суб'єктів у реалізації інновацій, що включає інвестування в інновації, інтелектуальні активи та зв'язок і підприємництво. Третя група стосується результатів реалізації інноваційного продукту і включає визначення таких індикаторів: індикатори створення знань, індикатори дифузії інновацій, індикатори впровадження інновацій, індикатори інтелектуальної власності. Характерні особливості індексів включають:

- індекс Global Innovation Index BCG характеризується на дослідженні умов інноваційного розвитку на відповідній території та визначенні результативності інновацій, а його розрахунок передбачає врахування показників рівня державного розвитку, показників результативності інноваційної діяльності та економічних наслідків їх запровадження в різних сферах.

Таблиця 3.3

Порівняння інноваційних індексів, поширених на міжнародному рівні*

Індекси	Ціль розрахунку індексу	Країни, у яких розраховується	Показники формування умов інноваційної діяльності	Фінансування інноваційної діяльності	Показники впливу інновацій на підприємництво	Результати інноваційної діяльності	Соціальні наслідки інноваційної діяльності
Global Innovation Index BCG	Дослідження рівня інноваційного розвитку для інвестування	101 країна	Зі сторони бізнесу і держави	Урядове фінансування НДДКР	Високотехнологічний експорт, ринкова капіталізація компаній, продуктивність праці	Економічне зростання, патенти, публікації	Зростання зайнятості
Global Innovation Index INSEAD	Дослідження впливу інноваційного розвитку	125-132 країни	Інституційні, ринкові, кадрові	Інвестиції та умови надання кредитів	Експорт інновацій	Експорт інновацій, результати творчої діяльності, створення нових знань	Вплив на зайнятість, рівень покращення соціального забезпечення
Innovation Capacity Index	Визначення рівня інноваційної спроможності	131 країна	Інституційні	Видатки на НДДКР	Доходи і виплати по ліцензіях та роялті	Кількість торгових марок, публікацій, патентів та ліцензій	-
Summary Innovation Index	Аналіз ефективності інноваційної політики	47 країн	Інфраструктурні можливості, людські ресурси, фінансове забезпечення	Державні витрати на R&D, приватне кредитування, венчурний капітал	Визначення фірм, на яких введення інноваційного продукту мало високо позитивні наслідки, експорт інновацій	Кількість торгових марок, публікацій, патентів та ліцензій, рівень продажу нових товарів	Рівень зайнятості в сфері науково-дослідної та високотехнологічної діяльності

*Джерело: власне опрацювання.

До другої групи включено активність суб'єктів у реалізації інновацій, що включає інвестування в інновації, інтелектуальні активи та зв'язок і підприємництво. Третя група стосується результатів реалізації інноваційного продукту і включає визначення таких індикаторів: індикатори створення знань, індикатори дифузії інновацій, індикатори впровадження інновацій, індикатори інтелектуальної власності. Щодо характерних особливостей індексів слід відмітити наступне:

- індекс Global Innovation Index BCG характеризується на дослідженні умов інноваційного розвитку на відповідній території та визначенні результативності інновацій, а його розрахунок передбачає врахування чисельних показників рівня державного розвитку, які впливають на поширення інновацій, показників результативності інноваційної діяльності та економічних наслідків їх запровадження в різних сферах;

- індекс Global Innovation Index INSEAD спрямований на визначення ролі інноваційної політики країн у забезпеченні їх конкурентоспроможності на міжнародному рівні; при цьому, акцентується увага на взаємозв'язок і впливи в напрямку держава → розвиток інновацій → покращення добробуту людей;

- індекс Innovation Capacity Index навпаки спрямований на визначення спроможності національних економік до реалізації інноваційних продуктів та їх розробки, проте ефективність розвитку інновацій цей індекс характеризує доволі обмежено;

- індекс Summary Innovation Index спрямований на визначення впливу зовнішнього середовища внутрідержавної економічної ситуації та державної політики на усі етапи розробки та реалізації інноваційного продукту. Акцентуючи увагу на існуванні та використанні як на міжнародному, так і на рівні окремих держав індексів визначення рівня інноваційності економіки, здатності до реалізації інноваційних продуктів, слід звернути увагу на важливості питання розвитку інноваційної складової в економіці регіону.

Зважаючи на децентралізаційні процеси та секторальні реформи в державному управлінні в Україні, слід наголосити на існуванні проблеми певного

недооцінення інноваційного розвитку економіки регіонів та держави загалом.

Так, в рейтингу Innovation Union Scoreboard, на основі якого і визначається Summary Innovation Index, Україна характеризується значенням 0,206, що є вдвічі меншим значенням, ніж середнє по країнах ЄС (0,544), і має статус «Інноватор, що формується». Це першочергово є наслідком нереалізованості як стратегії інноваційного розвитку економіки на державному та регіональному рівнях, так і відсутністю необхідної уваги до цього питання на рівні державних органів загалом впродовж розвитку України як держави.

Інноваційному розвитку економіки приділяється значно більша увага на центральному рівні, зокрема створено Національну раду з питань розвитку науки та технологій. Водночас це лише початок роботи у цьому напрямку. При цьому на регіональному рівні активізація роботи в напрямку інноваційного розвитку не спостерігається, хоча чітке визначення політики розвитку інновацій на рівні регіону є особливо актуальним завданням в контексті децентралізаційних процесів. Доцільним в рамках вирішення цієї проблеми є вивчення досвіду регіонів Польщі. В 90-х роках, після початку децентралізації, управлінською ланкою цієї країни було сформовано Концепцію регіональної інноваційної системи, якою визначалися особливості інноваційної політики в регіонах. Причиною прийняття рішення щодо закріплення інноваційного розвитку саме на рівні регіонів стала складність реалізації завдання на рівні держави загалом. Формування регіональної інноваційної системи може сприяти усуненню проблем, які виникають через значний масштаб реалізації інноваційних продуктів чи їх формування. Така система на рівні регіону може бути сформована відповідно до спеціалізації регіону, тобто бути адаптованою до його специфічних особливостей та зосереджуватися на тих сферах, які потребують залучення менших обсягів капіталу. Слід зауважити, що така система в польських регіонах діє на основі співпраці суб'єктів, сформованими в місцевому просторі, які відіграють значну роль в розвитку регіону, а саме: органів місцевого самоврядування різних рівнів, бізнес-структур та дослідницьких центрів (рис. 3.8).

Як видно з рис. 3.8, до складу регіональної інноваційної системи входять:

- підсистема виробництва та надання послуг (роль суб'єктів, які входять до її складу, полягає у комерціалізації інноваційних рішень, спродукованих системою);
- освітньо-дослідницька підсистема (роль суб'єктів, які входять до її складу, полягає у генеруванні знань та їх трансформації в інші підсистеми);
- інституційна підсистема (включає інститути, які, насамперед, забезпечують реалізацію управлінської, зокрема регуляторної функції та створюють середовище для інноваційного розвитку);
- соціально-культурна підсистема (визначає особливості формування самої системи та її розвитку).

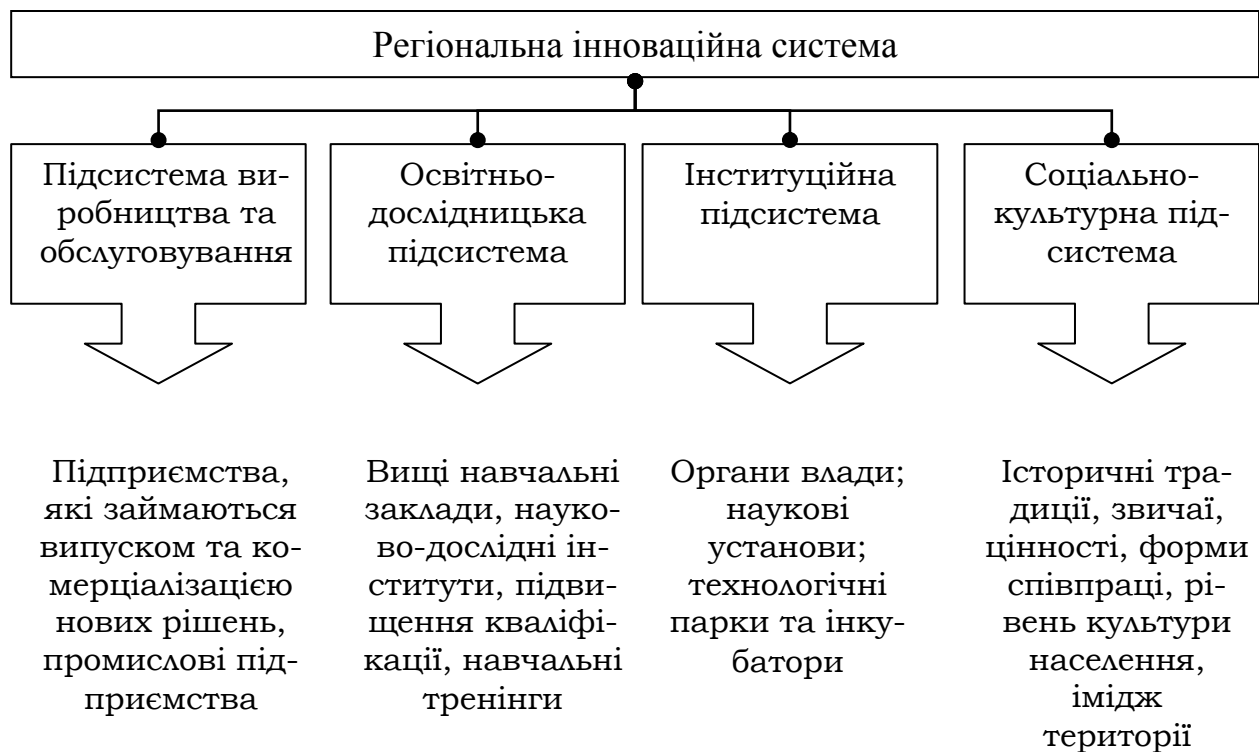

Рис. 3.8. Структура регіональної інноваційної системи *

*Джерело: власне опрацювання.

Пріоритетним на сьогодні залишається кластерна політика розвитку територій та використання на локальному рівні інноваційних технологій, виробництво інноваційних видів продукції, товарів чи послуг. Тому серед напрямів

удосконалення економічного забезпечення інвестиційно-інноваційної діяльності сільських територіальних громад можна виділити:

- зростання інвестиційних вкладень у розвиток суб'єктів господарювання;
- розвиток сільського підприємництва;
- забезпечення розвитку кластерної моделі ведення бізнесу;
- розширення діяльності індустріальних парків.

Все це безпосередньо позитивно впливатиме на покращення інвестиційного клімату в регіоні, створення за участі інвесторів нових підприємств, відповідно і нових робочих місць.

В умовах поглиблення світових економічних зв'язків, а також розширення співпраці між різними суб'єктами економічної діяльності посилюється конкурентна боротьба на світовому ринку, котра передбачає генерацію нових конкурентних переваг, що здебільшого базуються на активізації інноваційних процесів. Така умова передбачає перегляд діючого механізму державного регулювання інновацій, формування якісно нової політики розвитку конкретних регіонів, фінансування відповідних процесів, пошуку нових можливостей ринкового середовища, за допомогою яких можна було б концентрувати у відповідних регіонах інноваційні ресурси, що в подальшому дозволить вирішити наявні соціально-економічні проблеми в т.ч. у процесах децентралізації.

Питання розвитку регіонів є надзвичайно актуальним для України, адже в силу нестабільної економічної ситуації, наявних соціальних диспропорцій у розвитку та життєдіяльності різних соціальних верств, а також воєнно-політичному конфлікті на сході держави, постає проблема у формуванні нової, економічно обґрунтованої регіональної інноваційної системи.

Враховуючи неминучу децентралізацію економічних та соціальних процесів в Україні, стверджуємо, що саме локальний розвиток має стати основою державного розвитку. Для розвитку об'єднаних територіальних громад державні органи повинні постійно удосконалювати нормативно-правові акти. Разом з тим слід приділяти увагу проблемі економічного потенціалу об'єднаних тери-

торіальних громад, а найважливіше – інвестиційному потенціалу, адже за допомогою стимулювання та освоєння інвестицій територіальні громади здатні забезпечити економічний розвиток, створення нових робочих місць.

Слід зауважити, що територіальна інноваційна система характеризується відкритістю, оскільки може генерувати зовнішні зв'язки, у випадку бажання зовнішніх організацій та інститутів брати участь у її розвитку (рис. 3.9). Тому, взаємозв'язки в територіальній інноваційній системі характеризуються подвійністю: по-перше, наявністю місцевого рівня потоків між окремими суб'єктами системи, по-друге, наявністю потоків, які виходять за межі системи, зокрема суб'єктів системи з транснаціональними корпораціями.

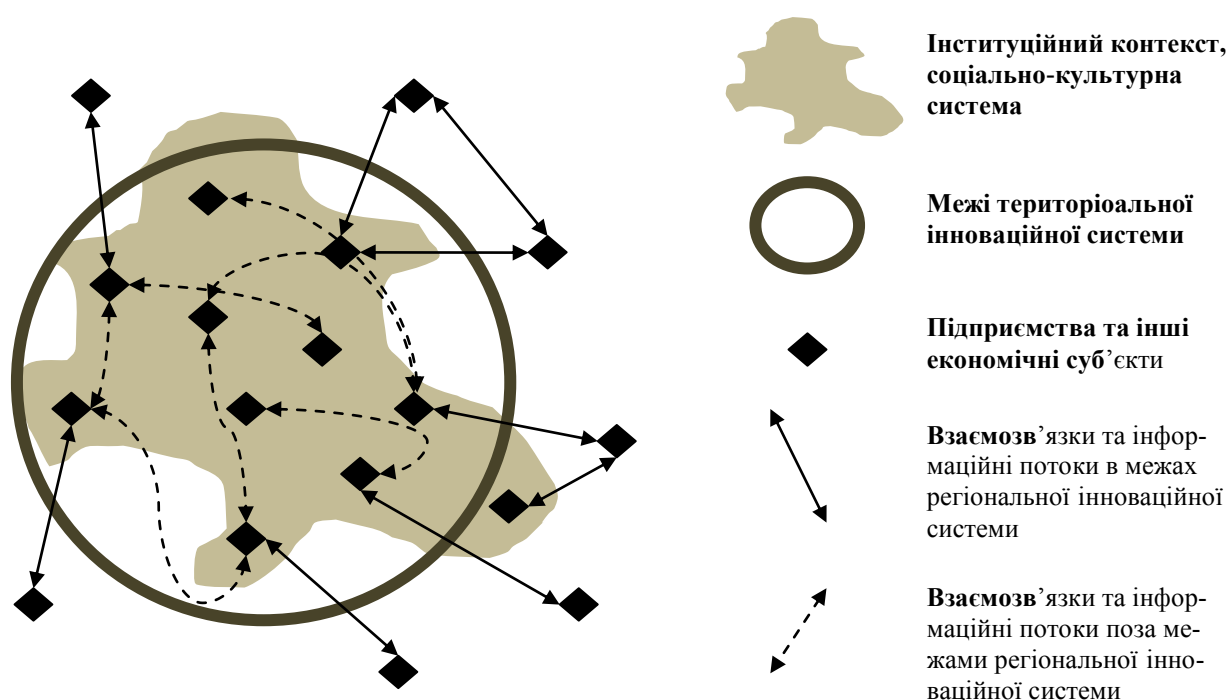

Рис. 3.9. Системні взаємозв'язки в регіональній інноваційній системі *

*Джерело: власне опрацювання.

Разом з тим можливими є ще і взаємозв'язки між окремими регіонами, тобто окремими регіональними інноваційними системами у випадку, якщо вони бачать спільні цілі в умовах галузевих чи технологічних взаємин. Цей вид співпраці між окремими регіонами є вигідним передовсім у випадку відсутності в окремих регіонів необхідної суми капіталу для досягнення певної мети, або

у випадку можливості економії на масштабі.

Реалізація територіальної інноваційної системи має ґрунтуватися на конкретній моделі розвитку територій, сформованій навколо оптимальній спеціалізації, тобто спрямуванні діяльності та розвитку тих напрямків науково-дослідницької та інноваційної роботи, які забезпечують зміцнення економічного потенціалу території.

У Польщі ідентифікація таких напрямків смарт-спеціалізації базується передовсім на визначенні основних сфер розвитку на рівні Європейської Комісії. У результаті, для прикладу, воєводством Люблінським обрано для реалізації чотири сфери інтелектуальної спеціалізації: біоекономіка; охорона здоров'я; сфера ІТ-технологій; зелена енергетика [209]. Загалом проблемою регіонів Польщі в сфері інноваційної політики є значна диференціації рівня розвитку також регіонів та активності в сфері нововведень [189]. Саме тому як на рівні держави, так і на рівні органів регіональної влади визначаються основні напрямки дій в сфері ефективного управління при реалізації регіональної інноваційної системи [207].

Для упровадження смарт-спеціалізації в Україні є ті напрями, які стосуються гармонізації підходів щодо визначення розумних спеціалізацій територій, імплементації Україною Стратегії смарт-спеціалізації Європейського Союзу та приєднання України до Європейської платформи смарт-спеціалізації. Метою зазначеного напрямку є надати доступ підприємствам України на визначення інноваційної спеціалізації в майбутньому та розширити доступ до фондів Європейського Союзу. Смарт-спеціалізація формує нову «логіку» в розвитку підприємництва. Саме смарт-спеціалізація передбачає процес виявлення привабливих сфер економіки для інноваційному розвитку територій. Тому серед основних заходів, які спрямовані на впровадження смарт-спеціалізації, можна виділити такі:

на рівні органів державної влади

- формування Платформи інноваційних територій (регіонів), основною метою якої є розробка регіональної системи інновації та забезпечення взає-

мозв'язків між підприємствами інноваційної діяльності;

- забезпечення фінансування реалізації завдань інноваційного розвитку, які є загальними для усіх регіонів в рамках національної програми підтримки інновацій;

- розробка та реалізація рішень щодо ефективної та швидкої передачі знань на етапі їх практичної реалізації;

- доповнення програм інноваційного розвитку на центральному рівні визначенням можливих допоміжних форм підтримки інновацій, наприклад, інвестування;

на рівні органів місцевого самоврядування

- створення та реалізація плану дій для формування інноваційних позицій, зокрема на основі визначення сильних та слабких сторін підприємств сфер економіки;

- формування регіональної інноваційної стратегії як операційної програми реалізації стратегії розвитку територій для підвищення рівня вплив інновацій на економічне зростання території;

- забезпечення у процесі управління регіональною інноваційною системою провідної ролі органів регіональної влади з дотриманням принципів партнерства та участі зацікавлених сторін регіональної інноваційної системи;

- визначення механізму обміну думками, ідеями в процесі співпраці та передачі знань між суб'єктами регіональної інноваційної системи в рамках окремих регіонів, а також у міжрегіональній системі для пришвидшення процесу навчання учасників регіональних інноваційних систем;

- визначення заходів для підвищення ефективності існуючих інститутів інноваційного бізнес-середовища (науково-технічних парків, кластерів, центрів передачі технологій тощо) та зростання впливу інноваційних інститутів на рівень інновацій у регіоні;

- розробка стратегії дій для розвитку інноваційних секторів та забезпечення використання концепції інтелектуальної спеціалізації як частини регіональних стратегій;

- передбачення можливості одночасної підтримки конкретних проектів з використанням різних додаткових форм підтримки, включаючи підтримку інвестицій, науково-дослідних інститутів та капіталу людини;

на рівні підприємств регіональної інноваційної системи

- підвищення рівня інноваційності працівників підприємств та установ;
- збільшення масштабу активної участі в регіональній системі управління інноваційною системою для підвищення ефективності процесом управління та збільшення вигоди від участі всіх зацікавлених сторін.

Отже, створення інноваційної системи в регіоні має значний вплив на формування конкурентної переваги, визначає пріоритетні цілі економічного розвитку. Аналізуючи досвід польських регіонів, які активізувалися в цьому напрямку ще на початку 90-х років, можна засвідчити вже сформовану схему ефективної політики на рівні органів управління територій щодо розвитку регіональної інноваційної системи. Тому в Україні на цих питаннях слід акцентувати особливу увагу. Кластери виступають структурними елементами регіональних інноваційних систем. Саме великі підприємства та їх об'єднання можуть виступати в ролі системних інтеграторів для розвитку інновацій у регіонах.

Послідовна державна політика підтримки розвитку кластерів, зважаючи на недостачу ресурсів, може сприяти суттєвій активізації економічного розвитку та налагодження ефективного функціонування регіональної інноваційної системи, шляхом створення умов для ведення бізнесу та забезпечення їх цільових ініціатив та проектів.

1. Ефективна реалізація економічного потенціалу підприємства, як сукупності його реальних і потенційних можливостей, залежить від належного й виваженого управління. Процес управління економічним потенціалом підприємств сільських територіальних громад потребує врахування низки факторів зовнішнього і внутрішнього середовищ його функціонування. Основними факторами зовнішнього середовища, які впливають на діяльність підприємства визначено: соціально-економічні, політичні, ситуаційні, нормативно-правові, те-

хнологічні, екологічні. До внутрішніх факторів належать: виробничі, фінансово-господарські, кадровий потенціал, технологічне забезпечення, отримані результати.

2. Управління економічним потенціалом підприємств сільських територіальних громад передбачає етапність реалізації цього процесу, а саме: виявлення змін зовнішнього середовища, моніторинг впливу цих змін на підприємницьку діяльність; розробка комплексу заходів щодо впровадження змін; запровадження заходів щодо змін внутрішнього середовища; адаптація внутрішнього середовища функціонування підприємства до змін зовнішнього середовища; реалізація виробничої діяльності з урахуванням змін; аналіз результатів діяльності підприємства в умовах змін.

3. Напрямами активізації управління економічним потенціалом сільських територіальних громад визначено: створення сприятливого середовища для розвитку підприємництва; розширення доступу підприємств до фінансування; розвиток і популяризацію підприємницької культури та навичок.

Концептуальною метою зазначених заходів є нарощування інвестиційно-інноваційного потенціалу та забезпечення соціально-економічного розвитку території. Розроблений механізм управління економічним потенціалом підприємств сільських територіальних громад включає такі структурні компоненти, як: важелі; інструменти, мотиваційні стимули, нормативно-правове та інформаційно-комунікаційне забезпечення, дія яких спрямовуються ефективний розвиток підприємств, підвищення рівня життя сільського населення.

4. Розвиток сільських територіальних громад в умовах децентралізації передбачає поєднання соціальної, економічної, екологічної підсистем, а також потребує урахуванням пріоритетності сталого розвитку підприємств. Забезпечення стійкого економічного зростання досягається через підвищення ефективності виробництва та збільшення інвестиційно-інноваційної складової економічного зростання. Економічний розвиток сільської територіальної громади передбачає модернізацію виробничої та соціальної інфраструктури громади; ефективне управління підприємствами комунальної власності; розвиток підп-

приємництва сільської територіальної громади.

5. З метою визначення впливу основних факторів на прибутковість підприємств здійснено економетричне дослідження зв'язку між чистим прибутком та короткостроковими кредитами банків і капітальними інвестиціями в основний капітал підприємств сільських територіальних громад Івано-Франківської області. Проведені розрахунки засвідчили залежність показника чистого прибутку на одне підприємство від короткострокових кредитів банків та капітальних інвестицій в основний капітал.

6. Типовими проблемами функціонування сільських територіальних громад в умовах децентралізації визначено: ведення підприємницької діяльності; розвиток сільської соціальної інфраструктури; працевлаштування сільського населення. Основні напрями подолання зазначених проблем стосуються регіонального та локального рівнів управління.

7. Пріоритетними напрямками нарощування економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад визначено: створення на рівні держави економічних умов для розвитку підприємств; розширення податкових пільг для підприємств сільських територіальних громад; доступ малих і середніх підприємств до кредитування; сприяння розвитку інноваційності підприємств; підвищення конкурентоспроможності підприємств; розвиток підприємницької культури. Важливе значення у контексті стимулювання розвитку та нарощування економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад має побудова ланцюга «ціль-напрями реалізації-результати».

8. Важливу роль у формуванні конкурентних переваг має створення інноваційної системи в регіоні. Напрями удосконалення економічного забезпечення інвестиційно-інноваційної діяльності сільських територіальних громад, пов'язані із кластерною моделлю ведення бізнесу, функціонуванням індустріальних парків, розвитком сільського підприємництва та залученням інвестицій.

9. Домінуючою залишається кластерна політика розвитку територій та використання на локальному рівні інноваційних технологій, виробництво інноваційних видів продукції, товарів чи послуг. Кластери виступають структур-

ними елементами регіональних інноваційних систем. В ролі системних інтеграторів для регіональних інноваційних екосистем можуть виступати великі підприємства та їх об'єднання. Інноваційний розвиток повинен ґрунтуватися на смарт-спеціалізації, заходи щодо впровадження якої повинні здійснюватися на рівні органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств регіональної інноваційної системи.

ВИСНОВКИ

1. З'ясовано, що сільська територіальна громада – це поселенська мережа для населення, просторова основа для виробничої діяльності підприємств, сприятливе природне середовище для проживання, роботи та відпочинку людини, що дає підстави трактувати сільську територіальну громаду як поселенську територію, яка створює середовище для забезпечення населення місцем проживання, праці та відпочинку, для реалізації та нарощування потенціалу громади. Основними функціями сільської територіальної громади визначено: фізіологічну, демографічну, економічну, фінансову, соціальну, екологічну, господарської самостійності, культурно-етнічну, рекреаційно-туристичну.

2. Відповідно до системного підходу, економічний потенціал підприємств, які функціонують в сільських територіальних громадах, розглядається не як обсяг ресурсів, а як можливість і здатність зазначених суб'єктів розвиватися у певний час, відповідно до поставлених цілей, у визначеному напрямі, нарощуючи конкурентні переваги. Серед структурних компонентів економічного потенціалу підприємств виокремлено: земельний, матеріально-технічний, кадровий, інформаційний, інвестиційно-інноваційний, управлінський потенціали.

Основним компонентом економічного потенціалу підприємства вважається кадровий. Використання людського фактору в управлінні економічним потенціалом підприємства сприяє досягненню максимально можливого економічного результату. Крім цього, важливими складовими економічного потенціалу підприємства є розмір власного капіталу, достатнього для виконання умов платоспроможності, можливості залучення інвестицій, використання інноваційних технологій у виробничих процесах.

3. Основною соціальною метою функціонування підприємства є забезпечення добробуту людей та економічне зростання сільської територіальної громади. У рамках даного дослідження цілями виробничо-господарської діяльності підприємства визначено: нарощування економічного потенціалу; зростання прибутку; підвищення конкурентоспроможності підприємства; використання

інноваційних технологій; інвестиційна привабливість; розширення сегменту ринку; зростання заробітної плати та поліпшення умов праці працівників; розширення виробництва; підвищення іміджу.

4. Побудова концепції розвитку економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад дає підстави стверджувати, що економічне зростання як явище генерується на мікро-, мезо- та макроекономічному рівнях. Застосування методик для регулювання процесів нарощування економічного потенціалу як підприємств, сільських територіальних громад так і територій в цілому, свідчить, що ці процеси повинні базуватись як на галузевих, так і секторальних індикаторах.

5. Аналіз ресурсного забезпечення та особливостей соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад Івано-Франківської області засвідчив наявність сприятливих умов для розвитку бізнес-середовища.

Специфіка природно-кліматичних умов Івано-Франківської області, до яких належить низька землезабезпеченість в розрахунку на одного жителя, значна частка сільських жителів, гористість місцевості, зумовлює потребу диверсифікованого підходу до використання потенціалу підприємств сільських територіальних громад. В таких умовах, вагоме значення серед елементів диверсифікації діяльності сільськогосподарських підприємств доцільно приділити лісівництву та існуючому потенціалу для розвитку сільського туризму. Основним напрямом розвитку сільських територіальних громад є сільськогосподарське виробництво.

6. У результаті SWOT-аналізу встановлено основні можливості та загрози розвитку економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад, правильна інтерпретація та врахування яких у діяльності суб'єктів господарювання, сприятиме їх ефективному функціонуванню. Серед можливостей виокремлено: підвищення рівня інноваційності підприємств; транскордонне співробітництво; кооперативна форма господарювання; удосконалення структури виробництва та збуту продукції; кластерний підхід до розвитку громад; розвиток інфраструктури (інформаційно-комунікаційної, транспортної, фінан-

сово-кредитної). Можливими загрозами є: економічна та політична нестабільність; міграційні процеси; зростання вартості усіх видів ресурсів; недосконалість податкової, кредитної політики; недостатній рівень надання страхових послуг.

7. На основі результатів SWOT-аналізу економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад розроблені заходи щодо активізації інвестиційно-інноваційної діяльності, що є можливим за умови створення сприятливого інвестиційного клімату та бізнес середовища, формування локального економічного потенціалу підприємств на основі диверсифікації видів діяльності. Інноваційна здатність підприємств передбачає регулювання вітчизняних та іноземних інвестицій, використання нових методів організації виробництва, смарт-спеціалізації, співпрацю з іноземними партнерами в напрямі обміну досвідом, стажування, навчання, кооперування як на регіональному, так і на локальному рівнях.

8. Забезпечення ефективного управління економічним потенціалом підприємств потребує розробки і застосування відповідного механізму. Структурними компонентами пропонованого механізму управління економічним потенціалом підприємств сільських територіальних громад є: важелі, інструменти, мотиваційні стимули, нормативно-правове та інформаційно-комунікаційне забезпечення. В основі механізму застосовано метод соціальної мобілізації, що дозволяє сільським жителям приймати активну участь як в господарському, так і в соціальному житті територіальної громади. Механізм зорієнтований на перспективу забезпечення потенційної самодостатності сільської територіальної громади й спрямовується на забезпечення стійкого розвитку підприємства та сільської територіальної громади, підвищення рівня життя сільського населення.

9. Забезпечення розвитку сільських територіальних громад в умовах децентралізації ґрунтується на принципах сталого розвитку, передбачає поєднання соціальної, економічної та екологічної підсистем, потребує визначення типових проблем функціонування та окреслення способів їхнього вирішення на

локальному й регіональному рівнях. Пріоритетним напрямом нарощування економічного потенціалу сільської територіальної громади визначено розвиток підприємництва. Проведені економетричні дослідження засвідчили залежність показника чистого прибутку на одне підприємство від короткострокових кредитів банків та капітальних інвестицій в основний капітал. При забезпеченні економічного розвитку підприємств сільських територіальних громад важливе значення має побудова ланцюга «ціль-напрями реалізації-результати».

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абалкин Л.И. Новый тип экономического мышления. Москва: *Экономика*, 1987. 191 с.
2. Авдеенко В.Н., Котлов В.А. Производственный потенциал производственного предприятия. Москва : *Экономика*, 1989. 240 с.
3. Адміністративно-територіальні одиниці, Івано-Франківська область. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 17.09.2020).
4. Ажаман І.А., Жидков О.І. Суть та структура економічного потенціалу підприємства. 2018. № 4. URL: <file:///C:/Users/Dell/Desktop/структура%20потенц.pdf> (дата звернення : 12.11.2019).
5. Академічний тлумачний словник. URL: <http://sum.in.ua/s/potencial> (дата звернення: 12.03.2018).
6. Антимонопольний комітет України: річний звіт. 2018. URL: <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=148160&schema=main> (дата звернення: 28.05.2020).
7. Аранчій В.І. Фінансова підтримка розвитку сільських територій. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії*. Полтава : ПДАА, 2010. Вип. 1, Т. 1. Економічні науки. С. 8-11.
8. Архангельский В.Н., Зиновьев Л.Е. Управлениенаучно-техническим прогрессом в машиностроении. Москва, 1983. 256 с.
9. Архипов В.М. Проектирование производственного потенциала объединений: (Теоретические аспекты). Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1984. 137 с.
10. Асмолова І.М. Оцінка управління економічним потенціалом приватного підприємства. *Економіка і організація управління*. 2010. № 2 (8). С. 93-97.
11. Балацкий О.Ф. Экономический потенциал административных и производственных систем: монография. Сумы: Университетская книга, 2006. 972 с.
12. Батанов О.В. Територіальна громада – первинний суб'єкт муніципальної влади в Україні. *Муніципальна влада в Україні: проблеми теорії та практики* : монографія. Київ: Юридична думка, 2010. 299 с.

13. Белова С. Производственный потенциал развитого социалистического общества. *Экономические науки*. 1983. №1. С. 20-23.

14. Бліщук К. Інструменти державного впливу на регіональний економічний розвиток. *Науковий вісник «Демократичне врядування»*. 2010. Вип. 5. URL: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/DeVr/2010_5/fail/Blishc.pdf (дата звернення: 19.07. 2019).

15. Богацька Н.М., Хачатрян В.В. Сучасний підхід до оцінки сутності ресурсного потенціалу підприємства. URL: http://economyandsociety.in.ua/journal/3_ukr/24.pdf (дата звернення: 21.09. 2019).

16. Боголіб Т.М. Фінансове забезпечення розвитку територіальних громад. *Економічний вісник Переяслав-Хмельницького університету*. 2012. №19/1. С. 175-178.

17. Бойко Є.І., Залуцький І.Р., Притула Х.М. та ін. Розвиток сільських територій (стан, проблеми, перспективи) / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; [наук. ред. Є.І. Бойко]. Львів, 2011. 61 с.

18. Большая Советская Энциклопедия: В 30-ти т. / гл. ред. А. М Прохоров. 3-е изд. Москва: Сов. энциклопедия, 1978. Т. 29. 640 с.

19. Борщевський В.В. Вплив інституційних дисфункцій на ефективність використання соціально-економічного потенціалу розвитку сільських територій. *Регіональна економіка*. 2014. № 3. С. 149-161. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2014_3_17 (дата звернення: 26.10.2019).

20. Буколова В.В. Регіон як комплексне соціально-економічне утворення. *Економіка і регіон*, 2017. № 5 (66). С. 41-47.

21. Василенко О.В. Основні підходи до формування ефективних механізмів фінансового забезпечення інвестиційного потенціалу місцевих бюджетів. URL : http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/npkntu_e/2009_15/stat_09/25.pdf. (дата звернення: 22.11.2019).

22. Васьківська К.В., Децик О.І. Інвестиційна діяльність суб'єктів підприємництва в системі бізнес-адміністрування: монографія / за заг. ред. К. В. Васьківської. Львів: «ГАЛИЧ-ПРЕС», 2019. 192 с.

23. Васьківська К., Лозінська Л., Галімух Ю. Управління економічним потенціалом підприємства сільських територіальних громад в умовах змін. *European journal of economics and management*. 2020. Vol. 6. Issue 4. P. 89-92. URL : <https://mail.google.com/mail/u/0/?tab=rm&ogbl#sent/KtbxLvHPv DDgXcvjg FpwbjsjQLWzwBLJV?projector=1&messagePartId=0.2> (дата звернення: 12.10.2020).

24. Васьківська К.В., Лозінська Л.Д., Галімух Ю.О. Економічний потенціал підприємства в умовах змін: суть та характерні особливості. *Ефективна економіка*. 2020. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7858> (дата звернення: 23.06.2020).

25. Васьківська К.В., Лозінська Л.Д. Особливості конкурентного економічного потенціалу підприємства. *Аграрна економіка*. 2020. Т.13, № 1-2. С. 55-62.

26. Васьківська К.В., Пелехатий А.О., Лозінська Л.Д. Галімух Ю.О. Співробітництво територіальних громад в умовах децентралізації. *Ефективна економіка*. 2019. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7209> (дата звернення: 28.08.2020).

27. Васьківська К.В., Пелехатий А.О., Лозінська Л.Д. Формування систем місцевих бюджетів в умовах євроінтеграції. *Стратегія якості в промисловості і освіті*: матеріали XV Міжнарод. конф., 3-6 червня 2019 г., Варна, 2019. С. 476 -481.

28. Васьківська К.В., Чопик О.В., Лозінська Л.Д., Галімух Ю.О. Удосконалення розвитку приміських територій. *Бізнес Інформ*. 2019. №7. С. 91–100. URL : <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-7-91-100> (дата звернення: 13.13.2019).

29. Васьківська К.В., Шеленко Д.І., Лозінська Л.Д., Галімух Ю.О. Економічний потенціал підприємства: теоретичний аспект. *The 10th International scientific and practical conference «Topical issues of the development of modern science»* (June 4-6, 2020), Sofia, 2020. P. 185-189.

30. Вебер А. Кризис европейской культуры: Избранное. Санкт-

Петербург, 1999. 746 с.

31. Воблый К.Г. Производительные силы Украины. *Техника, экономика и право*: Науч. записки Института народного хозяйства. 1924, № 4-5. С. 126-149.

32. Возний К.З., Стельмашук А.М. Розвиток альтернативних форм господарювання на селі (на прикладі селянських (фермерських) господарств Тернопільської області). *Економіка АПК*. 1996. № 8. С. 17–23.

33. Возняк Г.В. Сучасні теорії та парадигми регіонального розвитку: практичний вимір для України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. № 5. С. 671–676.

34. Войнаренко М.П., Осауленко О.Г., Скоробагата Л.В. та ін. Економічний потенціал підприємства: обліково-статистичний та інформаційно-технологічний контекст: монографія / за ред. О.Г. Осауленка. Київ: ДП «Інформ.-аналіт. Агентство», 2010. 223 с.

35. Гоголь Т.В. Економічний механізм сталого розвитку сільських територій. *Сталий розвиток економіки*. 2010. №1. С. 15–19.

36. Горбунов Э. Экономический потенциал развитого социалистического общества. *Вопросы экономики*. 1981. № 9. С. 5-8.

37. Городенко С.В. Розвиток українського села і сільських територій: проблеми і перспективи. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2011. Вип. 163, ч. 1. С. 146-152.

38. Господарський кодекс України: Законодавство України станом на 16.01.2003 р. № 436-IV. Верховна Рада України. Київ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15?find=1&text=> (дата звернення: 17.03.2019).

39. Губені Ю.Е., Оліщук П. О. Комплексний підхід до стійкого розвитку сільських територій. *Економіка АПК*. 2009. №10. С. 127-131.

40. Губенко А.В. Розрахунок коефіцієнта відносної податкоспроможності району. *Управління розвитком*. 2012. № 3(124). С. 50-51.

41. Гулак Л.С. Теоретичні засади становлення місцевого самоврядування в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.:*

Юриспруденція. 2013. т. 1. № 6-2, С. 101–104.

42. Демографія та соціальна статистика. URL: <http://www.ifstat.gov.ua/> (дата звернення: 04.06.2019).

43. Дем'янишина О.А. Шляхи фінансування розвитку та підвищення конкурентоспроможності сільських територіальних громад. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nppdaa/econ/2011_2_3/352.pdf. (дата звернення: 06.02.2019).

44. Державна казначейська служба України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/> (дата звернення: 10.07.2020).

45. Децентралізація. Івано-Франківська область. <https://decentralization.gov.ua/areas/0342/gromadu> (дата звернення: 27.12.2020).

46. Должанский І.З., Загорна Т.О., Удалих К.О. та інші. Управління потенціалом підприємства: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 362 с.

47. Драгоманов М.П. Историческая Польша и великорусская демократія. Женева : Типография «Работника» и «Громада», 1881. 520 с.

48. Економічна енциклопедія: у 3 т. Київ: Видавничий центр «Академія», 2002. 952 с.

49. Економічна і соціальна географія світу: навч. посіб., за ред. С.П. Кузика. Львів: Світ, 2002. 672 с.

50. Экономическая энциклопедия. Политическая экономия / сост. А.М. Румянцев. Москва: Советская энциклопедия. 1983. Т. 4. 672 с.

51. Європейська Бізнес Асоціація. URL: <http://biznes-pokrashhyvohhttps://eba.com.ua/sinku-podatkovoyi-systemy-ukrayiny/> (дата звернення: 10.11.2019).

52. Жилінська Л.О. Основні підходи до оцінки економічного потенціалу підприємства. *Економічний часопис-XXI*. 2012. № 9-10. С. 53-56. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/48331> (дата звернення: 14.07.2019).

53. Жук П.В. Методичні рекомендації з моделювання територіальних громад базового рівня (міських, селищних, сільських). Львів, 2015. 19 с.

54. Заброцька О. В. Фінансове вирівнювання як фактор забезпечення локальної безпеки України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ (серія економічна)* : зб. наук. праць. Львів, 2009. Вип. 2. С. 154-162.

55. Заяць В.М. Підприємницька модель сільського розвитку. *Економіка АПК*. 2015. № 11. С. 67–78.

56. Земельний кодекс України: Законодавство України станом на 25.10.2001 р. № 2768-III. Верховна Рада України. Київ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14?find=1&text=> (дата звернення: 17.04.2019).

57. Зінчук Т.О., Куцмус Н.М. Принади сільських територій: новий теоретико-методологічний підхід чи забута потреба сільського розвитку? *Сталий розвиток економіки*. 2012. Вип. 11. С. 155-161.

58. Інформація щодо перспективного плану формування територій громад області. Івано-Франківська обласна рада. Тридцять третя сесія. Іфіційний веб-сайт. Рішення від 20.12.2019. № 1335-33/2019. <https://orada.if.ua/decision/1335-33/>

59. Игнатовский П. Экономический потенциал и условия действительности хозяйственного механизма. *Плановое хозяйство*. 1980. № 2. С. 74-78.

60. Изард У. Методы регионального анализа: введение в науку о регионах. Москва, 1966. С. 123-127.

61. Карпенко В.В. Особливості застосування системного підходу при дослідженні комплексного розвитку сільських територіальних громад. *Актуальні проблеми державного управління*. 2010 №1 (37). URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Apdu/2010_1/doc/4/02.pdf (дата звернення: 06.05.2018).

62. Керецман В.Ю. Державне регулювання регіонального розвитку: теоретичні аспекти: монографія. Київ: Вид-во УАДУ, 2002. 188 с.

63. Классики кейнсианства: в 2 т. Т. 1. Харрод Р. К теории экономической динамики. Хансен Э. Экономические циклы и национальный доход. Ч. 1–2.

Москва: Экономика, 1997. 416 с.

64. Ковалев В.В., Волкова О.Н. Анализ хозяйственной деятельности предприятия. Москва: РОСПЕКТ, 2002. 424 с.

65. Ковтун О.А. Соціальна спрямованість видатків місцевих бюджетів. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*: науково-виробничий журнал. 2011. № 3. С. 212-216.

66. Козоріз М.А., Возняк Г.В. Бюджетний федералізм як напрям реструктуризації фінансових відносин «держава-регіон». *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Економічний простір України: регіоналізація та інтеграція в умовах суспільних трансформацій*: [зб. наук. пр.]. НАН України. Ін-т регіональних досліджень ; Ред. кол. : Відп. ред. Є. І. Бойко. Львів, 2011. Вип. 1(87). С. 61-67.

67. Конституція України: Законодавство України станом на 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. Київ. URL: <https://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення 10.02.2019).

68. Концепція загальнодержавної програми сталого розвитку сільських територій до 2020 року від 3.02.2010 року № 121-р.

69. Косолапов Н. Глобализация: территориально-пространственный аспект. *Международная экономика и международные отношения*. 2005. №6. С. 3-13.

70. Костирко Р.О. Комплексний підхід до стратегічного аналізу потенціалу фінансово-економічної стійкості господарюючого суб'єкта. *Вісник Нац. університету "Львівська Політехніка". Серія: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2007. № 578. С. 141 -145.

71. Котенко Н.М. Формування джерел інвестиційної діяльності на сільських територіях. *Інноваційна економіка*. 2012. № 9 (35). С. 255-258.

72. Краснокутська Н.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: Навч. посіб. Київ. 2005. 352 с.

73. Крисанов Д.Ф. Забезпечення сталого розвитку сільських територій (порівняльний аналіз програм України та Польщі). *Економіка АПК*. 2008. № 14.

С. 4-13.

74. Кудінова І.П. Перспективи розвитку сільського зеленого туризму в Україні. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес»*: зб. наук. пр. Київ: НУБІПУ, 2011. Вип. 163. Ч. 1. С. 51-57.

75. Кузьменко В., Шиптенко М. Производственно-ресурсный потенциал Украины и эффективность его использования. *Экономика Украины*. 1992. № 4. С. 53-62.

76. Купрієнко Д.А., Дем'янюк Ю.А., Діденко О.В. Державна територія і державний кордон: навч. посіб. Хмельницький: НАДПСУ, 2014. 256 с.

77. Кухній Л.С., Костюк Б.А., Стельмашук А.М., Лозінська Л.Д. Синергетичний підхід до механізму функціонування організаційно-правових форм підприємств в умовах технологічної модернізації виробництва. *Вісник Прикарпатського університету. Економіка*. Івано-Франківськ: Плай, 2019. Вип. 14. С. 34-39.

78. Лазаревський І.І. Лекції з російського державного права. Санкт-Петербург, 1910. Т. II. ч. 1. С. 46-47.

79. Лазепко І.М. Інноваційний шлях створення фінансової бази місцевого самоврядування. *Фінанси України*. 2008. № 8. С. 27 – 34.

80. Лапин Е.В. Экономический потенциал предприятий промышленности: формирование, оценка, управление: дис. ... д-ра экон. наук : 08.07.01. Сумы. 2006. 432 с.

81. Лапин Е.В. Экономический потенциал предприятия : монографія. Сумы. ИТД «Университетская книга». 2002. 310 с.

82. Лапин Е.В. Оценка экономического потенциала предприятия: монография. Сумы: Университетская книга. 2004. 360 с.

83. Леш А. Географическое размещение хозяйства / Пер с англ; вступ. ст. и ред. Я. Фейгина. Москва, 1959. С. 48-54.

84. Лисяк Л.В., Дяченко М. К. Міжбюджетні трансферти як інструмент забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів. *Науковий вісник ЧДІ-*

ЕУ. 2012. № 2 (14). С. 55-59.

85. Лычкин Ю. Потенциал строительного комплекса. *Экономист*. 1996. № 6. С. 66-69.

86. Лозінська Л.Д., Васьківська К.В. Економічний потенціал підприємств в умовах децентралізації: формування та оцінювання. *Сучасна парадигма публічного управління: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. / за наук. ред. к.е.н., доцента А. В.Стасишина*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. С. 375-380.

87. Лозінська Л.Д. Деякі аспекти формування економічного потенціалу підприємств територіальних громад. *Фінансова політика України в умовах європейської інтеграції: зб. тез наук. доп. за матеріалами I Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти та молодих вчених, м. Львів, 20 лютого 2020 р.: у 2 ч. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. Ч. 1. С. 190-191.*

88. Лозінська Л.Д. Особливості економічного потенціалу підприємства. *Стратегічні пріоритети розвитку економіки, обліку, фінансів та права в Україні та світі: збірник тез доповідей Міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 23 січня 2020 р.): у 6 ч. Полтава: ЦФЕНД, 2020. Ч. 1. С. 32-33. URL: file:///C:/Users/Dell/Desktop/ Полтава %20Конф%20січ%2020/ЧАСТИНА_1_%20НА%20САЙТ.pdf (дата звернення: 16.12.2020).*

89. Лозінська Л. Економічна вигода впровадження енергозберігаючих технологій в тепличних господарствах. *Соціально-економічний розвиток аграрної сфери: інженерно-економічне забезпечення*. Матеріал. міжнар. наук.–практ. конф. (Бережани, 19-20 квітня 2018). Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 2018. С. 337-339.

90. Лукинов И.И., Онищенко А.П., Пасхавер Б.И. Аграрный потенциал: исчисление и использование. *Вопросы экономики*. 1988. № 1. С. 12-21.

91. Лупенко Ю.О., Малік М.Й., Шпикуляк О.Г. та ін. Організаційно-економічне забезпечення розвитку сімейних фермерських господарств: монографія. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2019. 212 с.

92. Люкшинов А.Н. Стратегический менеджмент на предприятиях АПК.

Москва: Колос, 1999. 367 с.

93. Майданник О. Становлення та розвиток української моделі місцевого самоврядування. *Вісник АПСВТ*, 2018, №1. С. 55-59.

94. Мальчикова Д.С. Територіальне планування сільської місцевості в контексті сучасних суспільних трансформацій. *Культура народів Причорномор'я*. 2009. № 162. С. 20-23.

95. Матвиенко В.Я. Прогностика: прогнозирование социальных и экономических процессов: теория, методика, практика. К.: Укр. пропілеї, 2000. 500 с.

96. Маркс К., Энгельс Ф.К критике политической экономии. Предисловие. Сочинения. 2-е изд. Москва. Изд-во полит. лит. 1969. Т. 13. 812 с.

97. Маршалл А. Принципы экономической науки / Пер. с англ. Москва, 1993. Т. 1. 594 с.

98. Моргос П. Процес децентралізації: деякі основні концепції розподілу повноважень між державним, регіональним та місцевим рівнями влади. *Інтернет-холдинг Олега Соскіна* / Інститут трансформації суспільства. URL: <http://soskin.info/print/ea/old/2006/5-6/20060513.html> (дата звернення: 16.09.2019).

99. Мочалов Б.М., Русинов Ф.М., Шевченко Д.К. и др. Экономический потенциал развитого социализма / под ред. Б. М.Мочалова. Москва: Экономика, 1982. 278 с.

100. Наконечний В.В. Управління містом: теоретико-методологічний вимір: монографія. Харків: Цифрова друкарня, 2012. № 1. 263 с.

101. Олексюк О.І. Управління потенціалом акціонерних товариств (на матеріалах підприємств цементної промисловості України): автореф. дис. канд. екон. наук. Київ, 2001. 20 с.

102. Організаційно-економічні та правові механізми забезпечення сталого розвитку територіальної громади: монографія / кол. авт.; за заг. ред. П. І. Шевчука, І. Р. Залуцького. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2009. 348 с.

103. Орехова А.І. Економічний потенціал підприємства: сутнісні характеристики та структуризація. URL :

http://economyandsociety.in.ua/journal/17_ukr/45.pdf (дата звернення: 17.07.2019).

104. Оцінка фінансової спроможності 11 ОТГ Івано-Франківської області. URL: decentralization.gov.ua (дата звернення: 17.09 2020).

105. Павлов О. І. Модель сільського розвитку в Україні та її відповідність стандартам Європейського Союзу. *Статистика України* : щоквартальний науково-інформаційний журнал. 2006. №3. С. 96-100.

106. Павлов О.І. Формування системи управління розвитком сільських територій. *Економіка АПК*. 2009. № 12. С. 109-115.

107. Пелехатий А.О. Бюджетна політика у забезпеченні розвитку територій: концептуальні домінанти та напрями модернізації: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2019. 386 с.

108. Петришин Л.П. Удосконалення управління ресурсним потенціалом сільськогосподарських підприємств. *Економічне зростання: стратегія, напрями в пріоритети*: зб. матеріалів Міжн. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 22-23 вересня 2017 р. Запоріжжя: Східноукраїнський інститут економіки та управління, 2017. С. 7-10.

109. Підкуйко О.О. Потенціал самоврядування сучасної територіальної громади: теоретико-методологічний підхід. Теорія та практика державного управління. 2010. №1(28). С. 72-81.

110. Пінчук С.А. Соціальна мобілізація як фактор забезпечення сталого розвитку громад. *Науковий вісник Академії муніципального управління, Серія «Управління»*. 2011. Вип. 1. С. 389-396.

111. Пічугіна Т.С., Ткачова С.С., Ткаченко О.П. Управління змінами: навч. посіб. Харків: ХДУХТ, 2017. 226 с.

112. Плышевский Б. Потенциал инвестирования. *Экономист*. 1996. № 3. С. 54-57.

113. Податковий кодекс України: чинне законодавство станом на 10 грудня 2010 року: (Відповідає офіційному текстові). Київ: Алеута; Центр учбової літератури, 2011. 488 с.

114. Попов Е.В. Потенциал маркетинга предприятия. *Маркетинг в России и за рубежом*. 1999. № 5. С. 53-60.

115. Попов Е.В. Рыночный потенциал предприятия. Москва: Экономика. 2002. 560 с.

116. Попов С.П. Удосконалення наповнення місцевих бюджетів. *Наукові праці КНТУ*. 2010. № 17. С. 56–67.

117. Портер М. Конкуренция: пер. с англ. Москва: Издат. Дом «Вильямс», 2006. 608 с.

118. Проблеми та перспективи розвитку сільських територій України (на прикладі Карпатського регіону): науково-аналітична доповідь / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; [наук. ред. В. В. Борщевський]. Львів, 2011. 60 с.

119. Про внесення змін до Методики формування спроможних територіальних громад. Постанова Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/34-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.07.2020).

120. Про внесення змін у Закон України «Про систему оподаткування» від 18 лютого 1997 року. Закону України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/77/97-%D0%92%D0%A0#Tex> (дата звернення: 12.07.2020).

121. Програма соціально-економічного розвитку області на 2020 рік. URL: <http://www.if.gov.ua/files/uploads/1380-34%20%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0.pdf> (дата звернення: 14.02.2020).

122. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text> (дата звернення: 06.07.2020).

123. Прокопишак В. Б. Формування фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств: монографія. Львів: Ліга-Прес, 2013. 259 с.

124. Стратегія розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року. http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KR170504.html (дата звернення: 26.07.2019).

125. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14#Text> (дата звернення: 26.07.2019).

126. Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві: Закон України від 17.10.1990. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/400-12#Text> (дата звернення: 21.09.2019).

127. Про схвалення Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 504-р від 24.05.2017 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250167535> (дата звернення: 16.05.2019).

128. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь. Москва: 2003. URL: http://www.giabonline.ru/files/Data/2006/12/7_YAnkevich.pdf (дата звернення: 19.04.2018).

129. Рзаєв Г.І. Економічний потенціал підприємства та теоретичне обґрунтування напрямів його оцінки. *Економічні науки. Вісник Хмельницького національного університету*. 2014. № 3, т. 3. С. 145-149.

130. Регіональна цільова програма індивідуального житлового будівництва на селі та поліпшення житлово-побутових умов сільського населення «Власний дім» на 2016-2020 роки. URL: <https://orada.if.ua/> (дата звернення: 02.05.2019).

131. Розвиток сільських територій в системі євроінтеграційних пріоритетів України: монографія / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; наук. ред. В.В. Борщевський. Львів, 2012. 216 с.

132. Руда Н. І. Територіальна громада – суб'єкт конституційно-правових відносин: теоретичний та історичний аспекти. *Правова держава: щорічник наук. пр. Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України*. Київ, 2001. Вип. 12. С. 236- 239.

133. Русанова С.Ю. Муніципальні права членів територіальної громади: поняття та класифікація. *Форум права*. 2009. № 2. С. 369–374. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2009-2/09rcjptk.pdf> (дата звернення: 18.05.2018).

134. Савош Л.В., Павлюк Л.В. Оцінка результатів господарювання та на-
прями управління економічним потенціалом підприємств сільських територіа-
льних громад (на прикладі Волинської області). *Наукові записки Львівського
університету бізнесу та права*: зб. наук. праць. Львівський університет бізнесу
та права. Львів, 2020. № 16. С. 32-38.
135. Савченко В.Ф. Потенціал національної економіки України: моног-
рафія. Чернігів: ЧДІЕіУ, 2009. 273 с.
136. Саєнко М.Г. Актуальні проблеми трудового потенціалу села і основ-
ні напрямки їх розв'язання. *Інноваційна економіка*. 2011. № 4. С. 6-9.
137. Самолук В., Філіп'єв А., Мартинюк Р. Основи правознавства. Ост-
рог: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2006. 253 с.
138. Самоукин А.И. Потенциал нематериального производства. Москва:
Знание, 1991. 214 с.
139. Свободин В. Производственный потенциал сельскохозяйственного
предприятия и оценка эффективности его использования. *Вестник статисти-
ки*. 1984. № 10. С. 4-10.
140. Семенюк Д. Соціально-економічні проблеми розвитку сільських те-
риторій. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*: наук.-
вироб. журнал. 2010. № 2. С. 112-117.
141. Сільське господарство Івано-Франківщини 2018: стат. зб. Головне
управління статистики в Івано-Франківській області. Івано-Франківськ, 2019.
210 с.
142. Сільське господарство Івано-Франківщини 2017: стат. зб. Головне
управління статистики в Івано-Франківській області. Івано-Франківськ, 2018.
209 с.
143. Сільське господарство України 2018: статистичний збірник. Держа-
вна служба статистики України. Київ, 2019. 360 с. URL: www.ukrstat.gov.ua
(дата звернення: 25.04.2020).
144. Слижис М.У. Экономический потенциал основных производствен-
ных фондов в машиностроении. Москва: Машиностроение, 1986. 147 с.

145. Словник української мови: в 11 томах. Київ, 1977. Т. 8. С. 477. URL: <http://sum.in.ua/s/region>. (дата звернення: 21.02.2018).

146. Снісаренко О.Б. Оптимізація трансфертної політики на рівні місцевих бюджетів. *Економіка та упр. п-вами машинобуд. галузі: пробл. теорії та практики*. 2011. № 1. С. 39-49.

147. Статистика рынка товаров и услуг. Под ред. И. К. Биляевского. М. Финансы и статистика. 1995. 430 с.

148. Статистичний щорічник Івано-Франківської області за 2018 рік / Головне управління статистики в Івано-Франківській області: за ред. О. Бліннікової. Івано-Франківськ, 2019. 426 с.

149. Статистичний щорічник Івано-Франківської області за 2019 рік / Головне управління статистики в Івано-Франківській області: за ред. О. Бліннікової. Івано-Франківськ, 2020. 440 с.

150. Статистичний щорічник України за 2018 рік / відпов. за вип. О.А. Вишневська; за ред. І. Є.Вернера. Житомир: Бук-Друк, 2019. 482 с.

151. Стецюк П.А. Теорія і практика управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств: монографія. Київ: ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2008. 386 с.

152. Стратегія розвитку Івано-Франківської області на 2021-2027 роки. URL: [file:///C:/Users/Dell/Desktop/Дис%20Лозинська/Розд%202/2021-2027%20роки%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Dell/Desktop/Дис%20Лозинська/Розд%202/2021-2027%20роки%20(1).pdf) (дата звернення: 19.07.2020).

153. Талавирия М.П. Фінансовий механізм поліпшення розвитку сільських територій. *Фінансовий механізм поліпшення розвитку сільських територій: Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2011. Вип. 168, ч. 2. С. 330-337.

154. Терес Н. Розвиток сільського зеленого туризму та його вплив на збереження етнокультурної самобутності українського народу. Етнічна історія народів Європи: зб. наук. пр. Київ: УНІСЕРВ, 2012. Вип. 37. С. 18-27.

155. Терещенко О.О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2003. 554 с.

156. Тичковська Л. Механізм фінансового забезпечення регіонального розвитку. *Схід*. 2010. № 6 (106). С. 72-75.

157. Тищенко О.М. Формування стратегічних напрямків розвитку електроенергетики регіонів України. *Теоретичні та прикладні питання економіки*. 01/2011. Вип. 24. С. 170-178.

158. Тодосийчук А. Научно-технический потенциал социально-трудовой сферы. *Экономист*. 1997. № 12. С. 48-51.

159. Украинский В.Н. Современная французская пространственная экономика: теория близости и типологизация локализованных экономических систем. *Пространственная экономика*. 2011. № 2. С. 92-126.

160. Улин Б. Міжрегіональна і міжнародна торгівля. Москва. Справа. 2004. С. 91-97.

161. Унгурян В.Я. Організаційні заходи розробки та реалізації стратегій сільського розвитку. *Сталий розвиток економіки*. 2010. Вип. 3. С. 44-49.

162. Федонін О.С., Репіна І.М., Олексюк О.І. Потенціал підприємства: формування та оцінка: навч. посібн. Київ: КНЕУ, 2004. 316 с.

163. Фигурнов Э.Б. Производственный потенциал. Москва: Дело. 1989. 201 с.

164. Хачатуров Т.С. Эффективность социалистического общественного производства. *Вопросы экономики*. 1980. № 7. С. 12- 15.

165. Хейнман С. Производственный и научно-технический потенциал СССР. *Вопросы экономики*. 1982. № 12. С. 12-16.

166. Хекшер Е.Ф. Вплив зовнішньої торгівлі на розподіл доходу / под ред. А.П. Кіреєва. *Віхи економічної думки. Т. 6. Міжнародна економіка*. Москва: ТЕИС, 2006. С. 154-173.

167. Храмцова Т.Г., Копайгора А.В. Социальная деятельность потребительской кооперации: содержание и оценка. Новосибирск: СибУПК, 2007. 148 с.

168. Цыгичко А. Сохранение и преумножение производственного потенциала страны. *Экономист*. 1992. № 7. С. 19-21.

169. Цират А.В. Франчайзинг от А до Я: терминологический словарь. Ки-

їв: [б. и.], 2004. 60 с.

170. Черечон О. Особливості та детермінанти розвитку приміського сільськогосподарства. *Вісник Львівського аграрного національного університету*. 2009. URL: http://archive.nbu.gov.ua/portal/Chem_biol/Vldau/Zem/2009/files/09coisad.pdf. (дата звернення: 12.12.2017).

171. Чернишов Д.А. Темпы и пропорции экономического роста. Москва: Недра, 1982. 280 с.

172. Чужиков В.І. Глобальна регіоналістика: історія та сучасна методологія: монографія. Київ: КНЕУ, 2008. 272 с.

173. Шевченко Д.К. Проблемы эффективности использования экономического потенциала. Владивосток: Изд-во ДГУ, 1984. 156 с.

174. Шкромид Н.Я. Комплексна оцінка економічного потенціалу суб'єктів господарювання. *Економічний аналіз*: Зб. наук. пр. Тернопіль: Економічна думка; ТНУ, 2011. Вип. 9, ч. 1. С. 383 -386.

175. Шматковська Т.О., Подзізей О.О. Концептуальні засади підвищення конкурентоспроможності об'єднаних територіальних громад. *Економічний форум*, 2020. 1 (4), 77-85. URL: <https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2020-4-10>.

176. Шульц С. Економічний простір України: формування, структурування та управління. Львів: ІРД НАН України, 2010. 408 с.

177. Шумпетер Й. Теория экономического развития. Москва: Прогресс, 1982. 276 с.

178. Щорічник Івано-Франківська область 2017. URL: www.ifstat.gov.ua/KAT/KAT_2017/Katalog/Katalog_2017-web.pdf (дата звернення: 25.11.2019).

179. Юрчишин В.В. Сільські території як системоутворюючі фактори розвитку аграрного сектору економіки. *Економіка АПК*. 2005. № 3. С. 3-10.

180. Якубів В.М., Боришкевич І.І., П'ятничук І.Д. Стратегічний аналіз розвитку сільськогосподарських підприємств Івано-Франківської області. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2018. Вип. 14. Т 2. С.16-24.

181. Яців І. Особливості концентрації виробництва та її вплив на ефекти-

вність функціонування сільськогосподарських підприємств. *Вісник Львівського національного аграрного університету: економіка АПК*. 2018. № 25. С. 5-12. URL: http://visnuk.kl.com.ua/joom/images/archive/econ/25_2018/Econ-25-2018-1.pdf

182. Balaniuk I., Kozak I., Shelenko D., Balaniuk S., Kozak-Balaniuk I. Forecasting of gross agricultural output of agrarian enterprises of Ukraine: case study with STELLA software. *Economic Studies*, 2019. 28 (5), P. 148–163. URL: <https://www.iki.bas.bg/en/economic-studies-journal-0> (dast accessed: 19.05.2020).

183. Christaller W. Die zentralen Orte in Suddeutschland. Eine okonomisch-geographische Untersuchung uber die Gesetzmassigkeit der Verbreitung und Entwicklung der Siedlungen mit stadtischen Funktionen. Jena, 1933.

184. Friedmann J. Ogólna teoria rozwoju spolaryzowanego . *Przegląd Zagranicz - nej Literatury Geograficznej*, 1974. 1–2, S. 18–33.

185. Gaworecki W. Turystyka. Warszawa, 2010. 237 s.

186. Gorzelak G. Reforma ekonomiczna w Polsce na tle rozwoju regionalnego. *Ekonomista*. 1989. № 4. S. 34-38.

187. Halbwachs M. Morphologie sociale. Paris: A. Colin, 1938. URL: https://www.researchgate.net/publication/292073218_Morfologia_social_y_demografia_en_Maurice_Halbwachs (dast accessed: 23.07.2019).

188. Hans Karl von Carlowitz. Sylvicultura oeconomica oder Hauswirthliche Nachricht und Naturmasige Anweisung zur Wilden Baum-Zucht. – Bey Johan Friedrich Brauns sel. Erben, 1732. 284 s. URL: <http://www.un.org/millenniumgoals/news.shtml> (dast accessed: 29.04.2019).

189. Interaktywna mapa dobrych praktyk wdrażania Regionalnych Strategii Innowacji. URL: http://www.pi.gov.pl/PARP/data/RSI_na_strone/index.html (tryb dostępu: 03.04.2019).

190. Jeżak J. Strategiczne zarządzanie przedsiębiorstwem, Łódź, 1990. 141-147 p.

191. Кенэ Ф. Физиократы. Избранные экономические произведения: [пер. с фр., англ. и нем.] предисл. П.Н. Клюкин. [Юбилейн. изд.]. Москва: Эксмо,

2008. 1199 c.

192. Korenik, S. Rozwój Regionu ekonomicznego na przykładzie Dolnego Śląska. *Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu. Monografie i Opracowania nr 131*. Wrocław: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego, 1999. S. 10-15.

193. Kornak A., Rapacz A. Zarządzanie turystyką i jej podmiotami w miejscowości i regionie. Wrocław, 2001. S. 35-36.

194. Kotler P. Marketing. Analiza, planowanie, wdrażanie i kontrola . Warszawa, 1994. 743 s.

195. Kuby M. A Location-Allocation Model of Lösch's Central Place Theory: Testing on a Uniform Lattice Network. *Geographical Analysis*, 1989. P. 316-337.

196. Pottier P. Axes de communication et developpement economique. *Revue Economique*. 1963. № 1. P. 12-58.

197. Launhardt C.W. Die Bestimmung des zweckmässigsten standortes einer gewerblichen anlage. *Zeitschrift des Vereines Deutscher Ingenieure*, 1882. P. 76-82.

198. Launhardt W. Matematyshe Begrundung der Volkswirtschaftslehre. Leipzig, 1985.

199. Łoboda J. Rozwój koncepcji i modeli przestrzennej dyfuzji innowacji . Wrocław, 1987. S. 9-18.

200. Maier M., Nelson J. Introducing economics. A critical guide for teaching. – 281 p. “M.E. Sharpe Armonk”, New York, London, England 2007 (1956).

201. Nazarczuk J. Potencjał rozwojowy a aktywność inwestycyjna województw i podregionów Polski. Olsztyn, 2013. S. 73-74.

202. Palander T. Beitrage zur Standorttheorie, Uppsala, 1935. P. 87-93.

203. Perroux F. Economic space: theory and applications. *Quarterly Journal of Economics*. 1950. Vol. 64. P. 45-53.

204. Poniatowska-Jaksch M. Przemysłowe bezpośrednie inwestycje zagraniczne źródłem konkurencyjności regionu. Warszawa. 2006. S. 17-19.

205. Pylypiv N., Piatnychuk I., Halachenko O., Maksymiv Y., Popadynets N.

Balanced scorecard for implementing united territorial communities' social responsibility. *Problems and Perspectives in Management* Volume 18, 2020, Issue № 2, pp. 128-139. URL: [http://dx.doi.org/10.21511/ppm.18\(2\).2020.12](http://dx.doi.org/10.21511/ppm.18(2).2020.12)

206. Regionalna strategia innowacji województwa Lubelskiego do 2020. Lublin, 2014. URL: http://www.orylion.pl/files/13_8__regionalna_strategia_innowacji.pdf (tryb dostępu: 21.05.2018).

207. Regionalne Systemy Innowacji w Polsce. Raport z badań, 2013. URL: <https://www.parp.gov.pl/files/74/81/626/15705.pdf> (tryb dostępu: 03.02.2019).

208. Reichel M. Istota i czynniki rozwoju regionalnego. Wybrane zagadnienia rozwoju regionalnego i zarządzania organizacjami / red. J. Fudaliński. Nowy Sącz, 2003. S. 8-10.

209. Secomski K. *Ekonomika regionalna*. Warszawa, 1982. 324 s.

210. Shah A. *Local budgeting*. Washington, 2007. 381 p.

211. Shelenko D., Sas L., Matkovskyi P., Balaniuk I. Improving economic mechanism of innovative development of agricultural enterprises and farming economies of Ukraine. *Sciences of Europen (Praha, Czech Republic)*. 2019. Vol. 2, No. 43. P. 13–20.

212. Solow R. A. Contribution to the Theory of Economics Growth. *Quarterly Journal of Economic*. 1956. February. P. 65–94.

213. Sonis M. Central Place Theory after Christaller and Losch: Some further explorations. 2005. URL: <http://www-sre.wu.ac.at/ersa/ersaconfs/ersa05/papers/18.pdf> (dast accessed: 02.03.2018).

214. Sundbo J. The theory of innovation. Entrepreneurs, technology and strategy. *Edward Eldgar*, Cheltenham, UK, 1998. P. 68-93.

215. Thünen J.H. *Der Isolierte staat in beziehung auf landwirtschaft und nationalökonomie* – Verlag von Gerhard Fischer. Jena, 1910. S. 234-253.

216. Weresa M. Zdolność innowacyjna polskiej gospodarki : pozycja w świecie i regionie. *Wspólna Europa – innowacyjność w działalności przedsiębiorstw*. Difin. Warszawa, 2003. S. 96-114.

ДОДАТКИ

Додаток А

Список публікацій Лозінської Л. Д. за темою дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Лозінська Л.Д., Васьківська К.В., Чопик О.В., Галімух Ю.О. Удосконалення розвитку приміських територій. *Бізнес Інформ*. 2019. №7. С. 91-100. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-7-91-100> (1,2 друк. арк.). *Особистий внесок: Обґрунтовано пріоритетні напрями розвитку підприємств приміських територій в умовах децентралізації (0,4 друк. арк.).*

2. Лозінська Л.Д., Кухній Л.С., Костюк Б.А., Стельмашук А.М. Синергетичний підхід до механізму функціонування організаційно-правових форм підприємств в умовах технологічної модернізації виробництва. *Вісник Прикарпатського університету. Економіка*. Вип. 14. Івано-Франківськ: Плай, 2019. С. 34-39. (0,3 друк. арк.). *Особистий внесок: використовуючи синергетичний підхід удосконалено механізм функціонування підприємств, у частині методів та важелів, в умовах модернізації виробництва (0,1 друк. арк.).*

3. Лозінська Л.Д., Васьківськ К.В., Пелехатий А.О., Галімух Ю.О. Співробітництво територіальних громад в умовах децентралізації. *Ефективна економіка*. 2019. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7209> DOI: 10.32702/2307-2105-2019.8.1 (0,64 друк. арк.). *Особистий внесок: проаналізовано розвиток сільських територіальних громад в умовах децентралізації (0,25 друк. арк.).*

4. Лозінська Л.Д., Васьківська К.В., Галімух Ю.О. Економічний потенціал підприємства в умовах змін: суть та характерні особливості. *Ефективна економіка*. 2020. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7858> DOI: 10.32702/2307-2105-2020.5.7 (0,57 друк. арк.). *Особистий внесок: виявлені особливості формування економічного потенціалу підприємств в умовах змін (0,2 друк.*

арк.).

5. Лозінська Л.Д., Васьківська К.В. Особливості конкурентного економічного потенціалу підприємства. *Аграрна економіка*. Львів, ЛНАУ. 2020. Т. 13. № 1-2. С. 55-62. (0,4 друк. арк.). *Особистий внесок: виявлені особливості конкурентного середовища, які впливають на економічний потенціал підприємств (0,2 друк. арк.).*

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав

6. Лозінська Любов, Васьківська Катерина, Галімул Юлія. Управління економічним потенціалом підприємства сільських територіальних громад в умовах змін. *Evropský časopis ekonomiky a managementu*. 2020. Vol. 6. Issue 4. p. 89-97. (1,1 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено економічний розвиток підприємства в умовах адаптації його до зовнішнього середовища, виявлено системно-комплексні зміни, які зумовлені динамічністю і складністю соціально-економічних перетворень, що вимагають змін економічної діяльності підприємств (0,4 друк. арк.).*

Матеріали наукових конференцій

7. Лозінська Л. Економічна вигода впровадження енергозберігаючих технологій в тепличних господарствах. *Соціально-економічний розвиток аграрної сфери: інженерно-економічне забезпечення*. Матеріал. міжнар. наук.-практ. конф. (Бережани, 19-20 квітня 2018 р.). Тернопіль, ФОП Паляниця В.А., 2018. С. 337-339. (0,1 друк. арк.).

8. Лозінська Л.Д., Васьківська К.В., Пелехатий А.О. Формування систем місцевих бюджетів в умовах євроінтеграції. *Стратегія якості в промисловості і освіті*. Матеріали XV Міжнар. конф. (3-6 червня 2019 р.), Варна, Болгарія. 2019. С. 476-481. (0,2 друк. арк.). *Особистий внесок: проаналізовані місцеві бюджети сільських територіальних громад (0,1 друк. арк.).*

9. Лозінська Л.Д., Васьківська К.В., Шеленко Д.І., Галімул Ю.О. Економіч-

ний потенціал підприємства : теоретичний аспект. *The 10th International scientific and practical conference “Topical issues of the development of modern science”* (June 4-6, 2020) Publishing House “ACCENT”, Sofia, Bulgaria. 2020. (827 p.) С. 185-189. (0,2 друк. арк.). *Особистий внесок: уточнено структуру економічного потенціалу підприємств* (0,05 друк. арк.).

10. Лозінська Л.Д. Деякі аспекти формування економічного потенціалу підприємств територіальних громад. *Фінансова політика України в умовах європейської інтеграції*: зб. тез наук. доп. за матеріалами I Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти та молодих вчених, (Львів, 20 лютого 2020 р.) : у 2 ч. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. Ч. 1. С. 190-191. (0,1 друк. арк.).

11. Лозінська Л.Д. Особливості економічного потенціалу підприємства. Стратегічні пріоритети розвитку економіки, обліку, фінансів та права в Україні та світі: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 23 січня 2020 р.): у 6 ч. Полтава: ЦФЕНД, 2020. Ч. 1. С. 32-33 (59 с.) URL: [file:///C:/Users/Dell/Desktop/ Полтава%20Конф%20січ%2020/ ЧАСТИНА_1_%20НА%20САЙТ.pdf](file:///C:/Users/Dell/Desktop/Полтава%20Конф%20січ%2020/ЧАСТИНА_1_%20НА%20САЙТ.pdf) (0,1 друк. арк.).

Додаток Б

Тенденції зміни виробництва сільськогосподарської продукції галузі рослинництва сільських територіальних громад, тон, Івано-Франківська область *

Показник	Роки						Відхилен ня +, -, 2019 р. від 2010 р.
	2010	2015	2016	2017	2018	2019	
Фермерські господарства							
Культури зернові та зернобобові	28834	66196	61849	60637	76280	82541	+ 53707
Буряк цукровий фабричний	25138	20481	10247	27827	31372	20159	-4979
Картопля	2245	6373	4383	3975	3245	2670	+425
Культури овочеві	1740	6172	3985	3740	3318	3565	+1825
Культури плодові та ягідні	124	1404	1178	2045	395	1991	+1867
Господарства населення							
Культури зернові та зернобобові	191840	275630	275826	295675	293577	294521	+102681
Буряк цукровий фабричний	14355	6587	6467	4548	3500	2807	-11548
Картопля	762814	937468	937842	996698	1006644	1005950	+243136
Культури овочеві	115117	154917	160194	167114	167135	177133	+62016
Культури плодові та ягідні	36178	38130	42554	46514	54434	51283	+15105

* Джерело: розраховано на основі джерела [149].

**Динаміка показників виробництва продукції тваринництва підприємств
сільських територіальних громад, т., Івано-Франківська область ***

Вид продукції	Роки						Відхилення +, -, 2018 р. від 2010 р.
	2010	2014	2015	2016	2017	2018	
Фермерські господарства							
Виробництво м'яса у забійній масі, т	491	1596	1398	1909	2895	2462	+1971
Молоко, т	2308	2613	2643	3241	3528	3492	+1184
Яйця, тис. шт.	745	141	300	453	343	622	-123
Вовна, т	1	2	2	3	3	4	+3
Сільськогосподарські підприємства							
Виробництво м'яса у забійній масі, т	17479	34928	40036	34004	32924	37751	+20272
Молоко, т	8971	12470	14109	14284	15003	14002	+5031
Яйця, тис. шт.	505916	598431	353489	170509	103989	170963	-334953
Вовна, т	0	0	1	1	2	1	*
Господарства населення							
Виробництво м'яса у забійній масі, т	46329	46054	44179	44034	44529	44610	-1719
Молоко, т	454121	468200	457300	449300	445000	424000	-30121
Яйця, тис. шт.	223927	240600	239600	243800	248500	251400	+27473
Вовна, т	18	20	20	19	18	17	-1
Всі категорії господарств							
Виробництво м'яса у забійній масі, т	64299	82578	85613	79947	80348	84823	+20524
Молоко, т	465400	483283	474052	466825	463531	441494	-23906
Яйця, тис. Шт.	730588	839172	593389	414762	352832	422985	-307603
Вовна, т	19	22	23	23	23	22	+3

* Джерело: розраховано на основі джерела [150, с. 271].

**Основні показники економічного потенціалу фермерських господарств,
Івано-Франківська область ***

Показники	Роки					
	2015	2016	2017	2018	2019	Відхилення +, -, 2019р. від 2015 р.
Кількість фермерських господарств, од.	470	464	402	518	527	+57
Фінансові результати до оподаткування, тис. грн	55396,9	126 896,8	67 125,4	111 554,7	159 713,0	+104316,1
Підприємства, які одержали прибуток у % до загальної кількості підприємств	90,9	94,2	91,3	93,2	95,6	+4,7
фінансовий результат, тис. грн.	56599,5	127 878,0	80 848,6	130 271,2	176 002,0	+119402,5
Підприємства, які одержали збиток у % до загальної кількості підприємств	9,1	5,8	8,7	6,8	4,4	-4,7
фінансовий результат, тис. грн	1202,6	981,2	13 723,2	18 716,5	16 289,0	+15086,4
Чистий прибуток (збиток), тис. грн.	55315,4	126 753,9	66 986,4	111 314,3	159 399,1	+104083,7
Підприємства, які одержали чистий прибуток у % до загальної кількості підприємств	90,9	94,2	91,3	93,2	95,6	+4,7
фінансовий результат, тис. грн.	56519,1	127 735,1	80 709,6	130 031,0	175 688,1	+119169
Підприємства, які одержали збиток у % до загальної кількості підприємств	9,1	5,8	8,7	6,8	4,4	-4,7
фінансовий результат, тис. грн.	1203,7	981,2	13 723,2	18 716,7	16 289,0	+15085,3
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції та чисті зароблені страхові премії, тис. грн	268590,3	486 954,0	483 866,2	736 609,5	822 629,7	+554039,4
Рентабельність операційної діяльності, %	26,7	34,7	19,7	20,3	23,7	-3
Рентабельність всієї діяльності, %	24,4	32,8	15,7	17,7	22,8	-1,6

* Джерело: опрацьовано на основі джерела [149], [150].

Алгоритм побудови економетричної моделі множинної регресії, яка описує зв'язок між чистим прибутком на одне підприємство, короткостроковими кредитами банків та капітальними інвестиціями в основний капітал.

1. Оцінка тісноти зв'язку між змінними і параметрами моделі та розрахунку точкового прогнозу математичного сподівання індивідуального значення залежної змінної, коли для прогнозованого періоду відомий вектор:

$$X_0 = \begin{pmatrix} 1 \\ 5389000000 \\ 6745000000 \end{pmatrix} \quad (3.1)$$

2. Розрахунок економетричної моделі включає наступні етапи:

2. 1. Ідентифікуємо змінні:

Y - Чистий прибуток на одне підприємство, (залежна змінна);

X - незалежні змінні: x_1 - короткострокові кредити банків; x_2 - капітальні інвестиції в основний капітал.

Практикою спостережень встановлено, наприклад, що модель може виражатися:

$$y = a_0 + a_1 x_1 + a_2 x_2 + u; \quad (3.2)$$

$$\hat{y} = \hat{a}_0 + \hat{a}_1 x_1 + \hat{a}_2 x_2, \quad (3.3)$$

де $Y, \hat{Y}$ - відповідно фактичні та розрахункові значення чистого прибутку на одне підприємство за моделлю; u - залишки; $\hat{a}_0, \hat{a}_1, \hat{a}_2$ - оцінки параметрів моделі.

2.2. Лінійну багатofакторну модель зручно розглядати за допомогою теорії матриць.

$$Y = XA + u \quad (3.4)$$

$$Y = \begin{pmatrix} y_1 \\ y_2 \\ \dots \\ y_n \end{pmatrix}, X = \begin{pmatrix} 1 & x_{11} & x_{21} & \dots & x_{n1} \\ 1 & x_{12} & x_{22} & \dots & x_{n2} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ 1 & x_{1n} & x_{2n} & \dots & x_{nm} \end{pmatrix}, A = \begin{pmatrix} a_0 \\ a_1 \\ \dots \\ a_n \end{pmatrix}, U = \begin{pmatrix} u_1 \\ u_2 \\ \dots \\ u_n \end{pmatrix}$$

де Y – вектор-стовпець значень залежної змінної;

X – матриця незалежних змінних розміром $n \times m$

(n - число спостережень, m - кількість незалежних змінних);

A – вектор параметрів моделі;

U - вектор залишків.

Рівняння моделі (1) подамо у вигляді $u = Y - XA$.

Тоді суму квадратів залишків u можна записати так:

$$\sum_{i=1}^n u_i^2 = u^T u = (Y - XA)^T (Y - XA) = Y^T Y - 2A^T X^T Y + A^T X^T XA$$

В точці екстремуму для функціонала $u^T u$ виконується умова:

$$\frac{\partial(u^T u)}{\partial A} = -2X^T Y + 2X^T XA = 0$$

$$\text{або } X^T XA = X^T Y \quad (3.5)$$

Тут X^T - матриця, транспонована до матриці X . Звідси

$$\hat{A} = (X^T X)^{-1} X^T Y \quad (3.6)$$

Формула (3.6) показує, що вектор $\hat{A}$ є розв'язком так званої системи нормальних рівнянь (3.5). Неважко показати, що оцінки A , обчислені за (3.5), мінімізуючи суму квадратів залишків u .

Отже, оператор оцінювання параметрів моделі $\hat{a}_j$ при використанні МНК має вигляд:

$$\hat{A} = (X^T X)^{-1} X^T Y$$

$$X = \begin{vmatrix} 1 & 1724000000 & 201900000 \\ 1 & 2143000000 & 304900000 \\ 1 & 2529000000 & 360500000 \\ 1 & 5276000000 & 439200000 \\ 1 & 3491000000 & 409900000 \\ 1 & 3242000000 & 989400000 \\ 1 & 3574000000 & 534700000 \\ 1 & 3929000000 & 859800000 \\ 1 & 4527000000 & 1151200000 \\ 1 & 5141000000 & 773100000 \end{vmatrix} \quad Y = \begin{vmatrix} 6325,3 \\ 2104,1 \\ 7043,5 \\ 3301,4 \\ 1364,1 \\ 5030,9 \\ 6045,8 \\ 5899,4 \\ 6358,9 \\ 6749,2 \end{vmatrix}$$

X^T - матриця, танспонована до X_0 .

В матриці змінних X - 1 дописується, коли модель має вільний член a_0 (як у нашому випадку).

Згідно оператором оцінювання обчислити матриці:

$$X^T X$$

10	35576000000	6.025E+09
35576000000	1.39628E+20	2.334E+19
6024600000	2.33442E+19	4.552E+18

$$(X^T X)^{-1}$$

		-1.27653E-
1.079334673	-2.53662E-10	10
		-2.27701E-
-2.53662E-10	1.09861E-19	19
-1.27653E-10	-2.27701E-19	1.55649E-18

$$X^T Y$$

50222.6
1.79988E+14
3.22877E+13

$$A$$

10098.50732	a0
-1.766414911	a1
3.63552E-06	a2

2.3. Економетрична модель множинної регресії, яка описує зв'язок між чистим прибутком на одне підприємство, короткостроковими кредитами банків та капітальними інвестиціями в основний капітал:

$$\hat{y} = \hat{a}_0 + \hat{a}_1 x_1 + \hat{a}_2 x_2,$$

$$\hat{y} = \widehat{a}_0 + \widehat{a}_1 x_1 + \widehat{a}_2 x_2$$

2.4. Визначити множинні коефіцієнти детермінації та кореляції (табл.).

Таблиця

Розрахунок множинних коефіцієнтів детермінації та кореляції*

№ з/п	Y	$\hat{Y}$	$(\hat{Y} - \bar{Y})^2$	$(Y - \bar{Y})^2$	$u = Y - \hat{Y}$	$u^2 = (Y - \hat{Y})^2$
1	6325.3	4458.964136	317302.2	1697913	1866.336	3483210
2	2104.1	4620.489606	161419.4	8515658	-2516.39	6332217
3	7043.5	4656.897954	133489.4	4085411	2386.602	5695869
4	3301.4	4009.171681	1026348	2961359	-707.772	500940.8
5	1364.1	4492.542293	280600.8	13382135	-3128.44	9787151
6	5030.9	6229.510574	1457454	74.6496	-1198.61	1436667
7	6045.8	4823.19941	39625.12	1047634	1222.601	1494752
8	5899.4	5640.450124	382159	769374.6	258.9499	67055.04
9	6358.9	6284.076609	1592181	1786606	74.82339	5598.54
10	6749.2	5007.297612	223.8731	2982322	1741.902	3034224
Σ	50222.6	50222.6	5390803	37228488	2.68E-11	31837684
у серед.	5022.26	5022.26	-	-	-	-

*Джерело: розрахунки автора

Продовження додатку Е

2.5. Визначити коефіцієнти детермінації та кореляції, якщо

$$(n-1) = (10-1) = 9 \quad (n-m-1) = (10-2-1) = 7$$

$$R^2 = 0.855197 \quad R = 0.924769$$

3. Розрахунок точкового прогнозу для економетричної моделі.

Визначимо прогнозоване значення залежної змінної, аектор прогнозних значень матиме вигляд:

$$X_0 = \begin{pmatrix} 1 \\ 538900000 \\ 674500000 \end{pmatrix}$$

$$y = 10098.50732 - 1.76414911x_1 + 3.63552^{-6}x_2$$

$$= 10098.50732 - 1.766414911 * 538900000 + 3.63552^{-6}$$

$$* 674500000 = 4646.417155$$

Точковий прогноз для економетричної моделі при заданих значеннях незалежних змінних, чистий прибуток на одне сільськогосподарське підприємство становить:

$$y = 4646.417155 \text{ грн.}$$

Прогнозне значення розраховане з ймовірністю 0,95.

УКРАЇНА

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ

ДЕПАРТАМЕНТ АГРОПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ

вул. Грушевського, 21, м. Івано-Франківськ, 76004, тел. (0342) 55-22-09, факс 55-22-85

E-mail: agro@if.gov.ua Код ЄДРПОУ 33645091

24. 12. 2018 № 28/07-11/04 на № _____ від _____

ДОВІДКА

**про впровадження дисертаційного дослідження
Лозінської Любові Дмитрівни**

Наукове дослідження Лозінської Любові Дмитрівни з проблеми нарощування економічного потенціалу підприємств територіальних громад враховує необхідність забезпечення виконання заходів з реалізації стратегічних орієнтирів розвитку регіональної економіки. Запропоновані автором економічні і соціальні напрямки розвитку підприємств орієнтовані на підвищення рівня соціально-економічного розвитку територіальних громад Івано-Франківщини.

Результати роботи виконаної Лозінською Л.Д. були використані при розробці проектів Стратегії розвитку Івано-Франківської області на 2021-2027 роки та Плану заходів з її реалізації на 2021-2023 роки.

Загалом, представлені Лозінською Любов'ю Дмитрівною наукові дослідження є актуальними і корисними в управлінській діяльності та мають практично значимий характер.

Довідка видана для пред'явлення у спеціалізовану вчену раду для захисту дисертації на здобуття Лозінською Л.Д. наукового ступеня.

Заступник директора
департаменту

Степан Вінтонович

УКРАЇНА

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ

вул.Грушевського, 21, м.Івано-Франківськ, 76004, тел. (0342)55-22-91, факс 55-21-86
E-mail: oda@if.gov.ua Код ЄДРПОУ 20567921

№ _____
19 березня 2020 р.
Вих. №467/0/2-20/01-116

На № _____ від _____

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Лозінської Любові Дмитрівни**

Наукові результати дисертаційного дослідження Лозінської Любові Дмитрівни, аспіранта кафедри обліку і аудиту ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», з проблеми нарощування економічного потенціалу підприємств територіальних громад розглянуті та будуть використані при формуванні стратегічних засад економічної політики області й тактичних підходів до її реалізації.

Практичний інтерес становлять пропозиції щодо зміцнення джерел нарощування економічного потенціалу підприємств, як основи формування місцевих бюджетів сільських територіальних громад.

Впровадження наукових розробок Лозінської Любові Дмитрівни буде сприяти позитивним змінам у діяльності сільськогосподарських підприємств Івано-Франківської області.

Перший заступник голови обласної
державної адміністрації

Марія Савка

УКРАЇНА
Івано-Франківська область Коломийський район
ФЕРМЕРСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО
“СТЕПАН МЕЛЬНИЧУК-1”

Індекс 78254 с.П'ядики вул. Ткачука, буд. 1Г
Роз.рах. UA953365030000026007300039748 в ІФОУ ОБ
м.Івано-Франківськ, МФО-336503
код - 41901819
e-mail: fgstepmel@gmail.com

№ 43 від « 20.04. 2020 р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Лозінської Любові Дмитрівни

Фермерське господарство "Степан Мельничук - 1" розглянуто результати дисертаційної роботи Любові Лозінської щодо організаційно-економічного обґрунтування розвитку фермерських господарств у регіоні.

За результатами вивчення дисертаційних досліджень окремі положення плануються до використання в найближчій перспективі у фермерському господарстві "Степан Мельничук - 1".

Практичне значення для нас мають запропоновані пропозиції щодо спеціалізації діяльності фермерського господарства на прибуткових напрямках сільськогосподарського виробництва. .

Довідка видана для пред'явлення по місцю захисту дисертаційної роботи Лозінської Любові Дмитрівни.

Голова ФГ

Василь Червінський

УКРАЇНА
ФЕРМЕРСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО "РО-МА"
М. КАЛУШ
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
 77300, м. Калуш, вул. Гайдамацька, 46, а . тел 0664700784
 код ЄДРПОУ 38907260

11.05.2020 № 79

У спеціалізовану вчену раду для
захисту дисертації

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Лозінської Любові Дмитрівни

Фермерське господарство "РО-МА" розглянуто дисертаційну роботу Любові Лозінської на тему: "Організаційно-економічне обґрунтування розвитку фермерських господарств у регіоні".

Повідомляємо, що за результатами вивчення дисертаційних досліджень окремі положення будуть використані на практиці у фермерському господарстві "РО-МА".

Зокрема, практичне значення мають пропозиції автора вищезазначеної дисертації щодо спеціалізації діяльності фермерського господарства на найбільш дохідних напрямках сільськогосподарського виробництва. У нашому випадку це поєднання вирощування великої рогатої худоби молочного напрямку продуктивності у поєднанні із переробкою молока.

Також аналітичні дані і розрахунки використано при розробці перспективного плану розвитку нашого господарства.

Голова фермерського господарства

Роман Щупак

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76018, тел. (0342) 75-23-51, факс: (0342) 53-15-74
e-mail inst@pu.if.ua Код ЄДРПОУ 02125266

10.02.2020 № 01-23/55
На № _____ від _____

Довідка
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Лозінської Любові Дмитрівни

Науково-практичні результати дисертаційного дослідження Лозінської Любові Дмитрівни використовуються у навчальному процесі «ДВНЗ Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» при викладанні наступних дисциплін: «Основи наукових досліджень», «Основи бізнесу». Зокрема знайшли своє застосування теоретико-методологічні підходи автора до обґрунтування перспектив розвитку економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад.

Довідка видана для пред'явлення у спеціалізовану вчену раду за місцем захисту дисертаційної роботи.

Проректор з наукової роботи,
доктор економічних наук,
професор

Якубів В.М.